

Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ: Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**« Παραβατικότητα ανηλίκων: το προφίλ του
ανήλικου παραβάτη και όψεις κοινωνικής
παρέμβασης»**

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ:

ΚΟΥΤΡΟΜΑΝΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ ΕΛΕΝΗ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ:

ΓΡΟΣΔΑΝΗ ΧΑΡΑ

**Πτυχιική εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από
το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματών Υγείας και
Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (ΤΕΙ) Πάτρα.**

ΠΑΤΡΑ, 2009

Αφιερώνουμε την παρούσα εργασία

Στην οικογένεια Κουτρομάνου

Στην οικογένεια Ντουντουλάκη

Στη μνήμη του φίλου και αδελφού, Ευτυχίου-Παναγιώτη
Ντουντουλάκη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θεωρούμε υποχρέωση μας, να ευχαριστήσουμε την επιβλέποντα της πτυχιακής μας εργασίας, κα Χαρα Γροσδανη. Την ευχαριστούμε πάνω απ' όλα για την υπομονή της και την κατανόηση της σε λόγους που αφορούν την πρόσωπική μας ζωή, οι οποίοι καθυστέρησαν την ολοκλήρωση και παρουσίαση της παρούσας εργασίας. Την ευχαριστούμε για τη συνεχή καθοδήγησή της και την αμέριστη υποστήριξη της.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους κάτωθι εγγεγραμμένους για τον τρόπο με τον οποίο καθένας απ' αυτούς, βοήθησε, ώστε να ολοκληρώσουμε το παρόν γραπτό υλικό:

Την Ιώαννα Στεντούμη, δικηγόρο και κάτοικο Αθηνών, για το βιβλιογραφικό υλικό που μας παρείχε.

Τον Σπύρο Ευσταθιάδη, τεχνικό ηλεκτρονικών υπολογιστών και κάτοικο Αθηνών, για την ενήμερωση που μας παρείχε στην επεξεργασία κειμένων.

Την Ελευθερία Σταμπολτζή, καθηγήτρια Αγγλικής φιλολογίας και κάτοικο Αθηνών, για τη βοήθεια που μας παρείχε στη μετάφραση αγγλικών κειμένων.

Την Υπηρεσία Επιμελήτων Ανηλίκων για το χρόνο που διέθεσε ώστε να μας περιγράψει περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά και για το βιβλιογραφικό υλικό που μας παρείχε.

Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας που μας έδωσαν τη δυνατότητα να σπουδάσουμε και μας στήριξαν με κάθε τρόπο ώστε να ολοκληρώσουμε τις σπούδες αυτές.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	04
Περίληψη Μελέτης	07
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο</u> ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 Το πρόβλημα	10
1.2 Σκοπός μελέτης	12
1.3 Αποσαφήνιση ορισμών	14
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο</u> Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
2.1 Έννοια της παραβατικότητας	15
2.2 Θεωρίες περί παραβατικότητας	17
2.3 Αιτιολογικοί παράγοντες παραβατικότητας	22
2.3.1 Το οικογενειακό περιβάλλον ως αιτία παιδικής παραβατικότητας	26
2.4 Προσδιορισμός του ανήλικου παραβάτη	32
2.5 Χαρακτηριστικά ανήλικου παραβάτη	34
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο</u> ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
3.1 Μορφές παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων	37
3.2 Η έκταση της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα	50
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο</u> Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	
4.1 Έννοια κοινωνικής παρέμβασης	57
4.2 Προγράμματα κοινωνικής παρέμβασης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων στο εξωτερικό.	63
4.3 Μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων και φορείς κοινωνικής παρεμβασης στην Ελλάδα	86
4.4 Νομικό πλαίσιο	100

4.5 Οι σύγχρονες διεθνείς τάσεις στο χώρο της πρόληψης και της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων	102
4.6 Η δράση των Διεθνών Οργανισμών :Προτάσεις-Κατευθυντήριες Γραμμές	106
4.7 Θεραπευτικές προσεγγίσεις	108
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο</u>	
<u>Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ</u>	
5.1 Πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων	112
5.2 Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση του φαινομένου	116
Συμπεράσματα	119
Προτάσεις στήριξης	122
Ελληνική Βιβλιογραφία	125
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία	129
Ιστοσελίδες	137
Παραρτήματα	138

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην προσπάθεια μας να μελετήσουμε το θέμα της παραβατικότητας των ανηλίκων, προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε το προφίλ του ανήλικου παραβάτη και να ανιχνεύσουμε τις όψεις της κοινωνικής παρέμβασης, ακολουθήσαμε τα εξής βήματα:

Αρχικά, προσπαθήσαμε να αποσαφηνίσουμε τον ορισμό της παραβατικότητας που συχνά συγχέεται και ταυτίζεται με τον ορισμό της εγκληματικότητας, κάτι που δεν ισχύει αφού ο όρος παραβατικότητα αφορά μόνο τους ανηλίκους. Αυτή η ταύτιση προκύπτει βέβαια μέσα από τις μεγάλες διακυμάνσεις όλων των μορφών, ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές, που έχει υποστεί ο όρος αλλά και το φαινόμενο.

Μελετήσαμε επίσης και τις θεωρίες που διέπουν το φαινόμενο καθώς δυστυχώς δεν υπάρχουν επαρκή ερευνητικά δεδομένα για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Οι θεωρίες που μελετήσαμε καλύπτουν όλες τις προσεγγίσεις όπως περιβαλλοντολογικές, βιολογικές, ψυχολογικές, ψυχαναλυτικές, κοινωνιολογικές καθώς επίσης και τις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης και της «περιορισμένης επιλογής». Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να αναφερθούμε στους αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας και τον διαχωρισμό τους.

Στη συνέχεια, αποπειραθήκαμε να οριοθετήσουμε τη παραβατική συμπεριφορά καθώς η κοινωνική εξέλιξη την διαχώρισε από την εγκληματική για την αποφυγή κυρίως στιγματισμού των ανηλικών παραβατών καθώς για τη κατανόηση ότι ο ανήλικος παραβάτης διαφέρει από τον ώριμο εγκληματία.

Καταγράψαμε επίσης, και την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων μέσα από ομάδες υποκουλτούρας που εντάσσεται ο ανήλικος όπως οι συμμορίες. Στη προσπάθεια μας να προσεγγίσουμε ολοκληρωμένα το θέμα ασχοληθήκαμε με τη κοινωνική ταυτότητα αυτών των ομάδων καθώς και με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους όπως η ένδυση τους και τα κοινά τους μουσικά ακούσματα. Δεν παραλείψαμε σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε και τα χαρακτηριστικά του ανήλικου παραβάτη μεμονωμένα όπως η απροθυμία του για τη φοίτηση στο σχολείο, δύσκολες

οικονομικές συνθήκες, κ.α. και ειδικά στην Ελλάδα, όπως αυτά προέκυψαν μέσα από έρευνα του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών για τις συμμορίες ανηλίκων που δρουν στη χώρα μας. Παράλληλα, μελετήθηκε η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανηλίκους.

Από νομικής και ποινικής πλευράς, καταγράψαμε την ισχύουσα νομοθεσία καθώς και το πώς οριοθετείται ο ανήλικος μέσα από τον ελληνικό ποινικό και σωφρονιστικό κώδικα και ειδικότερα από το δίκαιο ανηλίκων. Αυτού του είδους η προσέγγιση ολοκληρώθηκε με την ποινική μεταχείριση του ανηλίκου στο ελληνικό ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας μας καταγράψαμε την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα αφού έχει τελεσθεί αλλά και κατά τη διάρκεια της πρόληψης της και μέσω ποιων φορέων και συστημάτων. Μελετήσαμε επίσης ποιες είναι οι θεραπευτικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται, ποιος είναι ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών που συνδέονται άμεσα με τους ανηλίκους και τέλος, καταγράψαμε τις προτάσεις μας για τη στήριξη των ανηλίκων παραβατών, των περιβαλλόντων τους καθώς και για τη πρόληψη της παραβατικότητας

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σημασία του συγκεκριμένου θέματος « Παραβατικότητα ανηλίκων : το προφίλ του ανήλικου παραβάτη και όψεις κοινωνικής παρέμβασης» είναι ιδιαίτερα σημαντική δεδομένου ότι σήμερα στη κοινωνία μας έχουμε συχνές εκδηλώσεις παραβατικότητας από ανηλίκους με διάφορες μορφές, όπως ο ποδοσφαιρικός κυρίως χουλιγκανισμός, και συμπεριφορές που άπτονται του ποινικού κώδικα όπως η συμμετοχή σε συμμορίες, η τοξικομανία και οι επιπτώσεις που αυτές έχουν (κλοπές, επιθέσεις, κ.λ.π.) καθώς και άλλες αξιόποινες πράξεις όπως τραυματισμοί, βανδαλισμοί, κ.α.

Οι παραπάνω πράξεις κατηγοριοποιούνται σε παραβατικές υποκουλτούρες των ανηλίκων με επίκεντρα τους τη βία, τα κοινωνικά αγαθά, τη κοινωνική δύναμη και το κοινωνικό κύρος καθώς και τη πρόσβαση σε τοξικές ουσίες στη περίπτωση της τοξικομανίας (Αστρινάκης, 1991). Έχουν δε σημείο αναφοράς τους τον κοινωνικό χώρο, αποτελούν επομένως, κοινωνιολογικά, κοινωνικές πράξεις.

Πέραν του γεγονότος ότι η παραβατική συμπεριφορά αποτελεί σήμερα ένα σύνθητες και σοβαρό φαινόμενο, αξίζει να μελετηθεί και να ερευνηθεί προκειμένου να καταστούν σαφή τα αίτια που οδηγούν σε αυτό καθώς και οι συμπεριφορές που το χαρακτηρίζουν, ώστε να καταπολεμηθούν, με απώτερο στόχο την μερική ή και ολική εξάλειψή του.

1.1 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) παρατηρείται η συνεχής αύξηση της λεγόμενης μικρομεσαίας παραβατικότητας. Είναι ενδιαφέρον ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων έχει τα πρωτεία σ' αυτή την εξέλιξη σε όλες τις χώρες της Ε. Ε. Πιο συγκεκριμένα, σε χώρες όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία η παραβατικότητα των ανηλίκων ξεπερνά το 20% της συνολικής παραβατικότητας. Ολοένα και μεγαλύτεροι αριθμοί νέων διολισθαίνουν προς τη συστηματική κοινωνική απειθαρχία. Ένα δε μικρότερο, αλλά αυξανόμενο μέρος αυτών, διολισθαίνει στην παραβατικότητα, ακόμα και τη σοβαρή εγκληματικότητα.

Το πρόβλημα εμφανίζεται και ως κρίση των θεσμών η οποία δεν φαίνεται να είναι παροδική. Οι γονείς περιορίζουν τη φροντίδα τους προς τα παιδιά, αλλά και χάνουν το κύρος τους απέναντί τους. Το σχολείο και η γειτονιά υποχωρούν ως θεσμοί που προσφέρουν συνοχή, φροντίδα και νόημα στη ζωή και σκοπούς για το μέλλον. Στις συνθήκες αυτές, συχνά το παιδί βρίσκεται σε κατάσταση ανομίας και μόνιμης απογοήτευσης και οργής.

Στην Ευρώπη και άλλες χώρες, η «δεύτερη γενιά» μεταναστών χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλότερη παραβατικότητα και σκληρή εγκληματικότητα σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες ανηλίκων.

Είναι ενδιαφέρον ότι η παραβατικότητα ανηλίκων στις ευρωπαϊκές χώρες (και την Ελλάδα) παρουσιάζει νέες μορφές που δεν έχουν συναντηθεί στο παρελθόν και μάλιστα σ' αυτές τις κλίμακες. Αυξάνονται η απειθαρχία, η επιθετική συμπεριφορά, η σχολική και εξωσχολική βία. Επίσης, αυξάνονται τα συμμοριακά φαινόμενα και η ανάπτυξη μιας «κουλτούρας του δρόμου» που αντιτίθεται στην «κουλτούρα της πειθαρχίας των θεσμών».

Στις μεγάλες πόλεις εμφανίζονται στέκια νέων με αυξανόμενα στοιχεία παραβατικότητας που φοβίζουν τους περαστικούς και τους περιοίκους. Η εκτεταμένη χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ - που αγγίζει και ηλικίες παιδιών του Δημοτικού - εντείνει την κατάσταση.

Οι μορφές αυτές παίρνουν ένα συστηματικό και μόνιμο χαρακτήρα. Χάνοντας το συνηθισμένο

παλαιότερα συγκυριακό και ευκαιριακό τους χαρακτήρα της «νεανικής ανεμελιάς». Ως προς την παραβατικότητα των ανηλίκων, η Ελλάδα ακολουθεί τις ευρύτερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση με μια καθυστέρηση μεταξύ δύο και πέντε ετών. Μέχρι στιγμής, χαρακτηρίζεται από μικρότερα μεγέθη ανήλικης παραβατικότητας, αλλά συγχρόνως και από μίαν ισχυρή δυναμική διαφοροποίησης και ανόδου.

Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο και η αντιμετώπιση του, απαιτεί δράση σε διάφορα επίπεδα, επίπεδο οικογένειας, εκπαίδευσης (σχολείο), ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, μέσω μαζικής ενημέρωσης, τεχνολογίας, ποινικής δικαιοσύνης, ψυχαγωγίας κ.ά.

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ένα από τα πλέον ανησυχητικά φαινόμενα που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια παγκόσμια και στην Ελλάδα είναι η παραβατική συμπεριφορά των παιδιών και των νέων, η οποία πολλές φορές φτάνει μέχρι το έγκλημα. Καθημερινά τα ΜΜΕ εμπλουτίζουν την ειδησεογραφία και περιγράφουν με ανατριχιαστικό τρόπο περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς και εγκληματικότητας παιδιών και νέων ανηλίκων.

Τα παιδιά αυτά και οι νέοι επιδίδονται συστηματικά σε παράνομες πράξεις, σχεδόν μόνιμα είναι αντιμέτωποι με το νόμο και είναι τακτικοί επισκέπτες των αστυνομικών τμημάτων και των δικαστηρίων ανηλίκων.

Παγκοσμίως, και δυστυχώς και στην Ελλάδα αλλά όχι σε τόσο ακραία μορφή, τα φαινόμενα εκδήλωσης παραβατικότητας από ανηλίκους συμβαίνουν όλο και σε μικρότερες ηλικίες. Παρακολουθούμε παιδιά εννέα, δέκα και έντεκα χρονών να προβαίνουν σε αξιόποινες πράξεις με μεγάλη συχνότητα.

Οι συζητήσεις γύρω από το φαινόμενο είναι συχνές και σε πολλές περιπτώσεις επικριτικές αλλά ακόμη πολύ γενικές χωρίς τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις επιστημονικές και τεκμηριωμένες έρευνες. Αρκούνται σε κοινωνικές απόψεις χωρίς να λαμβάνονται υπόψη διάφοροι παράμετροι, προσεγγίσεις και παράγοντες που στοιχειοθετούν το φαινόμενο.

Το φαινόμενο αυτό ανησυχεί πολύ γονείς, εκπαιδευτικούς, κοινωνιολόγους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.ά., οι οποίοι προσπαθούν να το ερμηνεύσουν, να επισημάνουν και να αποκαλύψουν αιτιολογικούς παράγοντες που οδηγούν στην εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών και να βρουν τρόπους αντιμετώπισής τους.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να ασχοληθεί με την παραβατικότητα των ανηλίκων προσπαθώντας να διερευνήσει τα αίτια που την προκαλούν, την έκταση που εμφανίζει, τις διάφορες μορφές τις οποίες παρουσιάζει καθώς και τις επιπτώσεις που υφίστανται οι ανήλικοι. Θα ασχοληθεί επίσης με τη διερεύνηση του προφίλ των ανηλίκων παραβατών καθώς και με την επίσημη πολιτική

που υπάρχει για τη πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων.

Δεδομένου ότι η έκταση, οι μορφές, η συχνότητα και οι επιπτώσεις της παραβατικότητας των ανηλίκων δε μπορούν να εκτιμηθούν από τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία λόγω της ανεπάρκειας τους, η παρούσα μελέτη στοχεύει στην αποσαφήνιση των παραπάνω, προκειμένου να υπάρχει μία σωστή ενημέρωση και επομένως πλήρης εκτίμηση του φαινομένου καθώς και να θέσει και κάποια περαιτέρω ερωτήματα για μελέτη. Θεωρούμε ότι μόνο έτσι μπορούμε να οδηγηθούμε στην εξεύρεση λύσεων και άρα μείωσης ή και καταπολέμησης του φαινομένου.

1.3 ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΟΡΙΣΜΩΝ

A. ΟΡΟΙ ΤΙΤΛΟΥ

Παραβατικότητα: Η εγκληματική συμπεριφορά αλλά του ανηλίκου για την αποφυγή ταύτισης με τον εγκληματία (Σπινέλλη, 1985).

Ανήλικος: Νομικά, αυτός που δεν έχει ξεπεράσει το δέκατο όγδοο της ηλικίας του (Πιτσελά, 2002).

Προφίλ ανήλικου παραβάτη: Τα χαρακτηριστικά που διέπουν τους ανήλικους που εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά (Μπούκουρα, 1990).

Όψεις κοινωνικής παρέμβασης: Οι τρόποι που η πολιτεία αλλά και κοινωνικοί θεσμοί μπορούν να παρέμβουν και να προλάβουν την εκδήλωση ενός φαινομένου (Φρατζεσκάκης, 1987).

B. ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Αντικοινωνικός: Αυτός που δεν προσαρμόζεται με τους συμβατικούς κανόνες της κοινωνίας και έχει διαφορετική συμπεριφορά από το σύνολο και τους κανόνες του (Νόβα-Καλτσούνη, 2001).

Παρεκκλίνουσα και αποκλίνουσα συμπεριφορά: Μορφές συμπεριφορών που δε χαίρουν κοινωνικής αποδοχής αλλά δεν παραβιάζουν κάποιο νόμο (Νόβα-Καλτσούνη, 2001).

Ποινικοί κανόνες: Κοινωνικοί κανόνες που η πολιτεία έχει επικυρώσει και έχει εντάξει στο ποινικό και νομικό της σύστημα (Φρατζεσκάκης, 1987).

Παιδί: 8-13 ετών. Ποινικά ανεύθυνο (Πιτσελά, 2002).

Έφηβος: 13-18 ετών. Θεωρείται ποινικά υπεύθυνος (Πιτσελά, 2002).

Συμμορία: Ομάδα της οποίας τα μέλη εφαρμόζουν την ίδια τακτική και διέπεται από εσωτερικούς κανόνες και αμοιβαίες αξίες (Πόθου, 1971).

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Για να μπορέσουμε να μελετήσουμε την παραβατικότητα, πρέπει να κατανοήσουμε πρώτα τι είναι οι ποινικοί κανόνες που την ορίζουν. Οι ποινικοί κανόνες λοιπόν δεν είναι τίποτα άλλο από κοινωνικούς κανόνες επικυρωμένους από την πολιτεία και από τους οποίους σχηματίζεται το δίκαιο.

Η συμπεριφορά των ανθρώπων η οποία διαμορφώνεται βάση αυτών των κανόνων, τους κατατάσσει σε δύο κατηγορίες:

Αυτούς που συμπεριφέρονται χρήσιμα και επιθυμητά ως προς τις κοινωνικές προσδοκίες και τα κοινωνικά συμφέροντα

Αυτούς που συμπεριφέρονται ανεπιθύμητα και επιβλαβώς ως προς τις κοινωνικές προσδοκίες και τα κοινωνικά συμφέροντα (Φρατζεσκάκης, 1987).

Συνεπώς, ως αντικοινωνική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρουσιάζουν τα άτομα που ανήκουν στην δεύτερη ομάδα και των οποίων οι ενέργειες δεν είναι σύμφωνες με τους κοινωνικούς κανόνες (Φρατζεσκάκης, 1987).

Για τους εγκληματολόγους, «η απόκλιση ή αποκλίνουσα συμπεριφορά» είναι μία έννοια ρευστή αλλά χρήσιμη. Ουσιαστικά σημαίνει συμπεριφορά που εκτρέπεται από τους παραδεγμένους κανόνες ή κατά άλλη διατύπωση «συμπεριφορά μη αποδεκτή». (Σπινέλλη, 1985).

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν ταυτίζεται με την εγκληματική συμπεριφορά αλλά την περιλαμβάνει και οριοθετείται «από κοινωνικές ομάδες που δημιουργούν την απόκλιση θεσπίζοντας κανόνες των οποίων η παραβίαση αποτελεί απόκλιση». (Σπινέλλη, 1985, σελ.103).

Κατά το παραπάνω σχολιασμό, γενικότερα, ως παραβατικό άτομο θεωρείται αυτό που βρέθηκε

τουλάχιστον μία φορά ή βρίσκεται σε κατάσταση εμπλοκής με τον ποινικό μηχανισμό, έχει διαδικασθεί από τον «μεταστυνομικό- τμηματικό» ποινικό μηχανισμό μέχρι και το δικαστήριο ή και έχει εκτίσει τουλάχιστον ποινή ή ποινές φυλάκισης (κατά κανόνα μέχρι τα δύο χρόνια). Επίσης, το άτομο που το παραβατικό στοιχείο αποτελεί το βασικό συστατικό άντλησης οικονομικών πόρων ή και τοπικού κοινωνικού κύρους (για παράδειγμα, προαγωγοί, «αδήλωτες» πόρνες) ή και σημαντικό βελτιωτικό της επαγγελματικής ενασχόλησης (για παράδειγμα, πόρνες και συγχή έως τακτική παραβίαση του νόμου 1193/81 «περί αφροδισίων» (Μαγγανάς-Λάζος,1997)

Ο όρος «νεανική παραβατικότητα» «Juvenile Delinquency» γεννήθηκε στην Αγγλία το 1815 με την ίδρυση του P. Bedford μιας εταιρείας για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων (Σπινέλλη,1976). Σήμερα ο όρος χρησιμοποιείται σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου.

Η νεανική ή ανήλικη παραβατικότητα είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο με πολλές όψεις: φαινόμενο ατομικό, διατομικό και κοινωνικό. Αποτελεί σημείο που διασταυρώνονται ψυχολογικές και κοινωνιολογικές έννοιες. Έννοιες που αφορούν τον ανήλικο, την προσωπικότητά του, το πλαίσιο μέσα στο οποίο κοινωνικοποιείται, την επαφή του με τους κρατικούς φορείς εξουσίας (σύστημα δικαιοσύνης, επιμελητές ανηλίκων, αστυνομικές αρχές), την αντιμετώπιση απ' αυτούς, καθώς και την επίσημη αντίδραση της πολιτείας απέναντι σ' αυτούς που παραβαίνουν κοινωνικούς και νομικούς κανόνες. Ως εκ τούτου η προσέγγιση του φαινομένου της παραβατικότητας παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες.

Ο Kraus (1977) αναφερόμενος στην ορισμό της παραβατικότητας ανηλίκων υποστήριξε ότι αυτή αποτελεί μια μορφή αντικοινωνικής και παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς των ανηλίκων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται η πρόκληση εναντίον των αρχών και η απειλή ενάντια στην ίδια τους την ασφάλεια.

Είναι επιβεβλημένο να υπογραμμίσουμε ότι όταν αναφερόμαστε σε ανηλικούς (8 έως 18 ετών), οι οποίοι διέπραξαν αξιόποινη πράξη, χρησιμοποιούμε τους όρους «παραβάτης» του νόμου, αντί του όρου «εγκληματίας» και «παραβατικότητα ανηλίκων», προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση ορολογίας η οποία θα ήταν δυνατόν να προκαλέσει ή να επιφέρει στιγματισμό (Labeling) των ανηλίκων παραβατών όπως συμβαίνει με τον όρο «εγκληματίας»(Κουράκης, 2004).

2.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Οι θεωρίες περί του εγκλήματος γενικότερα, και της παραβατικότητας ειδικότερα, δεν έχουν μόνο επιστημονικό υπόβαθρο, αλλά και φιλοσοφικό και μεταφυσικό. Για τους τραγικούς ποιητές *«η μοίρα αποτελεί την κυριότερη αιτία των εγκλημάτων. Η ανάγκη κατευθύνει τον δράστη στην τέλεση του εγκλήματός του»* (Φαρσεδάκης, 1990, σελ.20).

Ο Πλάτωνας θεωρούσε ότι το έγκλημα είναι έκφραση κάποιας ασθένειας της ψυχής ή αποτέλεσμα ελλιπούς παιδείας που επιβεβαιωνόταν από την άποψη του Σωκράτη ότι η ανθρώπινη θέληση κατευθύνεται προς το καλό που, άλλωστε, αποτελεί και τον τελικό σκοπό του ανθρώπου (*«ουδείς εκών κακός»*) (Φαρσεδάκης, 1990).

Ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι *«το έγκλημα είναι προϊόν της θέλησης του δράστη και ότι η θέληση αυτή πηγάζει από τα πάθη και τις επιθυμίες του»* (Φαρσεδάκης, 1990, σελ.20).

Οι Επικούρειοι και οι Στωικοί φιλόσοφοι, επικεντρώθηκαν στην εγκληματογενετική σημασία των κοινωνικών όρων, θεωρία που ασπάστηκαν και οι πατέρες της εκκλησίας (Φαρσεδάκης, 1990).

Ο Durkheim θεωρεί *«έγκλημα κάθε πράξη η οποία, σε οποιοδήποτε βαθμό, προσδιορίζει κατά του δράστη της αυτή την χαρακτηριστική αντίδραση που ονομάζεται ποινή»* (Φαρσεδάκης, 1990, σελ.347).

Ως προέκταση της θεωρίας του Durkheim *«η ανομία είναι σε κάθε περίπτωση μία κατάσταση χαλάρωσης των ηθών που οφείλεται σε γενικότερους κοινωνικούς λόγους, οι οποίοι και συνδέονται άμεσα με την διαδικασία της κοινωνικής μεταβολής και ο ανομικός άνθρωπος είναι amoral, ηθικά «ευέλκτος», κινητικός και ασυνεπής»* (Φίλιας, 1980, σελ.29).

Αναφορικά με την παραβατικότητα των ανηλίκων οι περισσότερες θεωρίες δεν προκύπτουν από εμπειρικά δεδομένα, αλλά είναι κοινωνικές θεωρίες οι οποίες επεκτείνονται στην παραβατικότητα και στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Αυτό δε σημαίνει ότι είναι λανθασμένες, γιατί δίνουν

εξηγήσεις σε κάποιες περιπτώσεις, αλλά και αποτελούν το υπόβαθρο νέων υποθέσεων που έχουν την δυνατότητα της εμπειρικής εξέτασης (Φρατζεσκάκης, 1987).

Σύμφωνα με τον Wolfgang και τον Le Blanc «η παραβατικότητα των ανηλίκων, στο μεγαλύτερο μέρος της τουλάχιστον, δεν αποτελεί παρά ένα επιφαινόμενο της ανάπτυξης τους και των μικρό-«κρίσεων» που αυτή προκαλεί, ιδιαίτερα κατά την εφηβεία, κατά την οποία αρχίζει να συντελείται η τελείωση της φυσικής, πνευματικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης» (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.12).

Μία άλλη θεωρία υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα ή η εγκληματικότητα είναι μία μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς μεταξύ άλλων, η οποία όμως συνιστά παράβαση νομικού κανόνα (Καλτσούνη-Νόβα, 2001).

Οι βιολογικές θεωρίες υποστηρίζουν πως στη βάση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων βρίσκονται παράγοντες που έχουν σχέση με τον σημαντικό οργανισμό του ατόμου. Οι βιολογικές μειονεξίες των παραβατικών ανηλίκων δεν τους επιτρέπουν να έχουν την κανονικότητα του φυσιολογικού ομαλού ανθρώπου και, κατά συνέπεια, την ικανότητα προσαρμογής σε δυσχερείς εξωτερικές συνθήκες που η ζωή είναι φυσικό να παρουσιάζει, με αποτέλεσμα να υπερβαίνουν ή και να διαρρηγνύουν τα επιτρεπτά πλαίσια κίνησης - για μίαν ομαλή κοινωνική ζωή - που θέτουν οι νόμοι της κάθε πολιτείας(Φαρσεδάκης, 1985).

Ο Schulte και ο Towbin υποστηρίζουν ότι υπάρχει ύπαρξη σχέσης ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και δυσλειτουργίας του εγκεφάλου, και αναγνωρίζουν την επίδραση των κοινωνικό-οικονομικών μεταβλητών στους παράγοντες διατροφής και σε άλλους περιβαλλοντολογικούς που φαίνεται πως συνδέονται μ'αυτήν την εγκεφαλική περιβαλλοντολογικούς που φαίνεται πως συνδέονται μ'αυτήν την εγκεφαλική δυσλειτουργία(Φαρσεδάκης, 1985).

Σύμφωνα με τον Eysenk, η αντικοινωνική, παραβατική και ψυχοπαθητική συμπεριφορά συνδέεται προς στοιχεία της προσωπικότητας που καθορίζονται γενετικά. (Φαρσεδάκης, 1985).

Οι βιολογικές θεωρίες δε χαίρουν μεγάλης δημοτικότητας διότι θεωρείται ότι η εσφαλμένη χρήση αυτών των θεωριών μπορεί να οδηγήσει σε κακή διαχείριση της παραβατικότητας καθώς δε θα

υπάρχει καμία πρόβλεψη για την αποφυγή της, αφού θα θεωρείται αδύνατη για τους ανθρώπους που υπόκεινται σε αυτούς τους παράγοντες (Φαρσεδάκης, 1985).

Οι ψυχαναλυτικές θεωρίες θεωρούν ότι «τα παιδιά γεννιούνται με ασυνείδητες πρωτόγονες, επιθετικές και καταστροφικές τάσεις που έχουν την δυναμικότητα να μεταφραστούν σε παραβατική συμπεριφορά»(Φαρσεδάκης, 1985, σελ.105). Παλαιότερα επικεντρώνονταν κυρίως στο «ένστικτο του θανάτου», κάτι που αρνούνται οι σημερινοί ψυχαναλυτές. Σύμφωνα με τον Freud, αυτό το ένστικτο είναι η ορμή του ανθρώπου να οδηγεί τη συμπεριφορά του προς τη θανάτωση της ζωντανής ύπαρξης. Αυτή η ορμή είναι ανεξάρτητη, δεν προκύπτει από αιτιολογικούς παράγοντες και κατευθύνεται προς άλλους ανθρώπους αλλά και προς το ίδιο το πρόσωπο που την εκπέμπει (Ζάχαρης, 2003).

Αυτή την ορμή, όπως προαναφέραμε, την αρνούνται οι σημερινοί ψυχαναλυτές αλλά δεν αρνούνται την ύπαρξη μίας τάσης επιθετικότητας, εγγενούς στο παιδί.

Τα κυριότερα αξιώματα των ψυχαναλυτικών θεωριών συνοψίσθηκαν, από τον Rutter και τον Gller, στα ακόλουθα:

- Ø *Η σπουδαιότητα των οικογενειακών σχέσεων και της αγωγής κατά τα πρώτα χρόνια είναι ιδιαίτερα μεγάλη.*
- Ø *Ο ρόλος των ασυνείδητων ενδοψυχικών παραγόντων είναι κεντρικός.*
- Ø *Η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα λανθασμένης ανάπτυξης της προσωπικότητας.*
- Ø *Ορισμένες περιπτώσεις παραβατικότητας είναι αποτέλεσμα εξωτερίκευσης σε αντικοινωνική συμπεριφορά ενδοψυχικών νευρωτικών συγκρούσεων.*
- Ø *Η φάση της διαδικασίας που καθορίζει τις ψυχικές λειτουργίες είναι ασυνείδητη κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα ορισμένες παραβατικές δραστηριότητες να έχουν μία συμβολική σημασία, αντανακλώνοντας αυτές τις ενδοψυχικές διαδικασίες (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.105).*

Ο Sutherland, στην **θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού**, υποστηρίζει ότι:

- Ø Η παραβατική συμπεριφορά, όπως και κάθε άλλη συμπεριφορά, μαθαίνεται
- Ø Η εκμάθηση γίνεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους παραβατικούς
- Ø Επιτυγχάνεται, κυρίως, με το συγχρωτισμό στο εσωτερικό μίας περιορισμένης από προσωπικές επαφές ομάδας.
- Ø Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί την ειδική αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παραβατικότητα.
- Ø Οι οποιεσδήποτε αλλαγές στην παραβατικότητα καθορίζονται από την διάρκεια, τη συχνότητα, την ένταση και τη συνέπεια των επαφών με παραβατικά άτομα.
- Ø Η φύση αυτών των συγχρωτισμών είναι τέτοια, ώστε να ευνοεί μάλλον, τις παραβάσεις του νόμου, παρά τη συμμόρφωση σ' αυτόν.
- Ø Οι ατομικές διαφορές είναι σημαντικές μόνο μέσω της επίδρασης τους στο διαφορικό συγχρωτισμό.
- Ø Η εκμάθηση της παραβατικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει τόσο την τεχνική διάπραξη παραβατικών πράξεων, όσο και τον προσανατολισμό των κινήτρων, των τάσεων, του συλλογισμού και των στάσεων που συναρτώνται προς την ευμενή ή δυσμενή ερμηνεία των νομικών κανόνων. Όταν αυτή η ερμηνεία, είναι δυσμενής, το άτομο οδηγείται στην παραβατικότητα
- Ø Βασική αιτία του διαφορικού συγχρωτισμού είναι, κατά συνέπεια, η πολιτιστική σύγκρουση.
- Ø Η εξειδίκευση στην παραβατικότητα, μέσω του συγχρωτισμού με παραβατικά άτομα, θέτει σε λειτουργία τους ίδιους μηχανισμούς μ' αυτούς που τίθενται σε κάθε ειδίκευση. (Φαρσεδάκης, 1985).

Οι ψυχολογικές θεωρίες θεωρούν ότι η παραβατικότητα είναι προϊόν εσωτερικών ψυχολογικών καταστάσεων, κυρίως με δυσκολία προσαρμογής και παθολογικών καταστάσεων. Σύμφωνα με

κάποιες από αυτές, τα χαρακτηριστικά που καταδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά πρέπει να ερμηνεύονται και να μελετούνται με τις ψυχολογικές όψεις που παρουσιάζει η ανθρώπινη προσωπικότητα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης της.

Επιπλέον, οι ψυχολογικές θεωρίες που διέπονται από το στοιχείο των ηθικών και υπαρξιακών αλληλεπιδράσεων θεωρούνται ως απαντητικές στους περιβαλλοντολογικούς παράγοντες καθώς θεωρείται επίσης ότι υπάρχει σύνδεση τους με την κοινωνική εκμάθηση και την ακατάλληλη μορφή που λαμβάνει κατά περιόδους (Φαρσεδάκης, 1985).

Οι θεωρίες της κοινωνικής εκμάθησης, ερμηνεύουν τη παραβατικότητα ως μάθηση, στη συγκεκριμένη περίπτωση κοινωνική, η οποία μαθαίνεται όπως και όλες οι μαθησιακές καταστάσεις. Η ύπαρξη της παραβατικότητας μπορεί να υπάρχει ως δεδομένο αλλά η ενίσχυση της ή η καταστολή της εξαρτάται από τις συνέπειες που πρέπει να αντιμετωπίσει. Παραλλαγή των θεωριών της κοινωνικής εκμάθησης αποτελεί και η «θεωρία των επιδόσεων» αλλά από κοινωνιολογική προσέγγιση η οποία καταδεικνύει μεγαλύτερο ποσοστό ασυνέπειας στη σωστή καθοδήγηση του παραβατικού ανηλίκου από τους γονείς του (Φαρσεδάκης, 1985).

Κοινωνιολογική προσέγγιση έχουν και **οι θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου** που υποστηρίζουν πως οι ανήλικοι παραβάτες δεν έχουν υποστεί σωστή κοινωνικοποίηση ώστε να είναι ικανοί να αναπτύξουν τον αυτοέλεγχο τους και να συγκρατηθούν ώστε να μην προβούν σε παραβατικές ενέργειες (Φαρσεδάκης, 1985).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και **οι θεωρίες της «περιορισμένης επιλογής»**. Αυτές οι θεωρίες υποστηρίζουν ότι οι ευκαιρίες για τη παραβατικότητα παρουσιάζονται συνεχώς και ο ανήλικος, ακόμα και αν δεν έχει το προνόμιο της επιλογής, μπορεί να σκεφτεί και να αναλογιστεί τις συνέπειες, ευχάριστες ή δυσάρεστες, που θα προκύψουν. Αυτού του είδους οι θεωρίες διαφοροποιούνται από τις υπόλοιπες αφού δεν επικεντρώνονται στους παράγοντες που δημιουργούν την παραβατικότητα αλλά στις συνέπειες που θα προκύψουν από αυτή. Ο ανήλικος λοιπόν, προσδιορίζει τη συμπεριφορά του ανάλογα με τα αποτελέσματα και με τον τρόπο που θα κινηθούν αυτοί που είναι «αντίπαλοι» του σε αυτή τη πράξη, όπως το θύμα, η αστυνομία, κ.λ.π.

Συνεπώς, οι θεωρίες της «περιορισμένης επιλογής», δεν επικεντρώνονται στο προέλευση και τον

τρόπο δημιουργίας του ανήλικου παραβάτη αλλά στο ποιες είναι οι πράξεις του. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί ή καταναγκασμοί που προκύπτουν από διάφορους λόγους όπως η παραπληροφόρηση, ο μιμητισμός (θα το κάνω επειδή το έκαναν οι φίλοι μου) ή η πίεση των περιβαλλόντων που περιστρέφονται γύρω από το παραβάτη (Φαρσεδάκης, 1985)

2.3. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Από τις μέχρι σήμερα μελέτες προκύπτει ότι δεν υπάρχει κανένας παράγοντας που να ευθύνεται απόλυτα για την παραβατικότητα των ανηλίκων, αλλά η πιθανότητα να εμπλακεί ένας νέος σε παραπτώματα αυξάνει, όσο οι παράγοντες κινδύνου αυξάνουν.

Στο "ιστορικό" των ανήλικων παραβατών συνυπάρχουν συνήθως πολλοί προδιαθεσικοί παράγοντες. Οι περισσότεροι επιστήμονες συμφωνούν ότι στην πρώιμη ηλικία του ανήλικου παραβάτη, οι πιο σημαντικοί κίνδυνοι πηγάζουν από τη βιο-ψυχολογική ανάπτυξη (π.χ. επιπλοκές κατά τη γέννηση, υπερδραστηριότητα, προβλήματα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα) και το οικογενειακό περιβάλλον (π.χ. αντικοινωνική και εγκληματική συμπεριφορά των γονιών, ανεπαρκείς πρακτικές ανατροφής). Όσο το παιδί μεγαλώνει και ενσωματώνεται στην κοινωνία, οι επιρροές από συνομηλίκους, το σχολείο και γενικά την κοινότητα παίζουν μεγαλύτερο ρόλο.

Για να αναλυθούν καλύτερα τα αίτια και οι συνθήκες που δημιουργούν τη παραβατική συμπεριφορά, είναι αναγκαία η έννοια του παράγοντα, δηλαδή του φαινομένου που επιδρά στη πορεία ή τα αποτελέσματα της.

Αναφορικά με τη φύση της παραβατικότητας των ανηλίκων, οι παράγοντες επιρροής είναι δύο:

A. οι ατομικοί που αναφέρονται στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου και οι οποίοι υποχωρίζονται σε:

α. βιολογικούς

β. ψυχολογικούς

Και οι δύο αυτοί παράγοντες είναι σχετικοί με την ηλικία του παιδιού. Είναι ευρέως γνωστό ότι το παιδί κατά τη μετάβαση του στην εφηβεία έρχεται αντιμέτωπο με πολλές βιολογικές και

ψυχολογικές αλλαγές. Όλα αυτά δημιουργούν προβλήματα στον έφηβο χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλες οι αντιδράσεις της εφηβείας συνιστούν παραβατική συμπεριφορά αλλά απλώς ότι οι έφηβοι που βιώνουν αυτές τις αλλαγές είναι πιο επιρρεπείς σε αυτή αν δεν υπάρχει η κατάλληλη υποστήριξη και καθοδήγηση (Φρατζεσκάκης, 1987)

B. οι κοινωνικό-οικονομικοί, οι οποίοι υποχωρίζονται σε:

α. κοινωνικοδημογραφική ομάδα

β. οικονομική ομάδα

γ. κοινωνική και κοινωνικο-ψυχολογική ομάδα

δ. οργανωτική και νομική ομάδα

Γ. Άλλοι παράγοντες που δε σχετίζονται με καμία από τις τέσσερις παραπάνω ομάδες (Φρατζεσκάκης, 1987).

Αναφερόμενοι στους παραπάνω παράγοντες εννοούμε τις συνθήκες που μπορούν να επηρεάσουν το παιδί, όπως οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης, από όποια κατηγορία και αν αυτές προέρχονται.

Οι παράγοντες που δεν είναι περιβαλλοντολογικοί διαχωρίζονται σε:

A. Ιδιοσυστασιακούς, αυτοί δηλαδή που χαρακτηρίζουν τη σύσταση και τη δομή ενός οργανισμού από φυσιολογική και βιολογική άποψη, που επιδέχονται όμως αλλαγές λόγω διάφορων συνθηκών όπως π.χ. η ασθένεια

B. Συγγενείς, τους οποίους ο άνθρωπος αποκτά κατά τη διάρκεια που είναι έμβρυο μέσα στη μήτρα

Γ. Εγγενείς, που είναι αποτέλεσμα γονιδιακών μεταλλαγών ή χωρισμών

Δ. Κληρονομικούς (Φαρσεδάκης, 1985)

Οι έρευνες που προσπαθούν να συνδέσουν τους βιολογικούς παράγοντες με τη παραβατικότητα των ανηλίκων κατηγοριοποιούνται ως εξής:

Γενετικές. Αυτού του είδους οι έρευνες έχουν ως βάση παρατηρήσεις πάνω σε περιπτώσεις όπως οι ανωμαλίες των χρωμοσωμάτων, η σύγκριση μεταξύ διδύμων, μονοζυγωτικών και διζυγωτικών, και των υιοθετημένων παιδιών (Φαρσεδάκης, 1985).

Έρευνες πάνω στη σωματική κατασκευή, στις φυσικές ασθένειες και μειονεξίες. Αυτές οι έρευνες είναι αποτέλεσμα στερεοτύπων που είχαν προκύψει και επικρατήσει για αιώνες. Στο θέμα της σωματικής κατασκευής οι έρευνες δεν κατέδειξαν σύνδεσή της με την παραβατικότητα. Στο θέμα των φυσικών ασθενειών και μειονεξιών καταδείχτηκε κάποια σχέση αναφορικά με τη μεγάλη συχνότητα των ανηλικών παραβατών σε νοσοκομεία κατά την πρώιμη παιδική τους ηλικία, αλλά εστιάστηκε στα περιγενετικά προβλήματα (Φαρσεδάκης, 1985).

Έρευνες στο αυτόνομο νευρικό σύστημα. Παρά το γεγονός ότι ασχολήθηκαν και με άλλα θέματα, οι έρευνες αυτές επικεντρώθηκαν κυρίως στη μελέτη των ψυχικά ασθενών ενηλίκων ή των βαριά χαρακτηριστικά ανώμαλων εγκληματιών. Αυτές που έγιναν πάνω σε ανηλικούς κατέδειξαν σχέση της παραβατικότητας με χαμηλό επίπεδο δερμικής αγωγιμότητας και με χαμηλό δείκτη πρόβλεψης αρνητικών εμπειριών. Ωστόσο οι μετρήσεις ήταν ιδιαίτερα περιορισμένες και συνεπώς τα αποτελέσματα δεν ήταν γενικά κυρίως λόγω της ταύτισης της παραβατικότητας των ανηλικών με την ψυχοπάθεια και την υπερκινητικότητα (Φαρσεδάκης, 1985).

Έρευνες νευροφυσιολογικές. Αυτού του είδους οι έρευνες επικεντρώθηκαν στην ανωμαλία των εκπομπών των ηλεκτρικών κυμάτων του εγκεφάλου. Καταδείχτηκε σύνδεση μεταξύ της παραβατικότητας και της ανωμαλίας αλλά δεν καταδείχθηκε, λόγω ανεπάρκειας ευρημάτων, σύνδεση της παραβατικότητας με την επιληψία (Φαρσεδάκης, 1985).

Έρευνες για την επίδραση βιοχημικών και φαρμακολογικών παραγόντων. Παρά τις διαπιστώσεις που έγιναν, αυτές οι έρευνες κυρίως, δεν αφορούσαν ανήλικους. Στις έρευνες που έγιναν σε ανήλικους αποδείχτηκε σύνδεση της παραβατικότητας με στοιχεία διατροφής, όπως η αύξηση της βιταμίνης C και ο υποσιτισμός (Φαρσεδάκης, 1985).

Έρευνες για το δείκτη νοημοσύνης. Όλες οι έρευνες που αφορούσαν ανήλικους κατέδειξαν σύνδεση της παραβατικότητας με το χαμηλό δείκτη νοημοσύνης (Φαρσεδάκης, 1985).

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα των επιστημόνων ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την

παραβατικότητα είναι η επίδραση του περιβάλλοντος αναφορικά με τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των νέων. Αυτό συμβαίνει γιατί οι νέοι, λόγω ηλικίας, δεν έχουν διαμορφώσει απόλυτα τον αυτοέλεγχο τους και συνεπώς αδυνατούν να προβλέψουν πάντα τις συνέπειες που θα επιφέρουν οι πράξεις τους ώστε να αντισταθούν σε εσωτερικές τους παρορμήσεις (Φρατζεσκάκης, 1987).

Το στοιχείο του αυτοέλεγχου σε συνδυασμό με το συγκινησιακό ερεθισμό που βιώνουν οι νέοι, είναι πολύ εύκολο να τους παρασύρουν σε πράξεις μη κοινωνικά αποδεκτές. Αν το περιβάλλον τους, οικογενειακό, κοινωνικό σχολικό, κ.λπ., τους παρέχει πρότυπα θετικά και κοινωνικά, αυτά θα αφομοιώσουν. Στην αντίθετη περίπτωση, θα αφομοιώσουν αρνητικά στοιχεία και αντικοινωνικές συμπεριφορές που επικρατούν κατά κόρον στο περιβάλλον τους (Φρατζεσκάκης, 1987).

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τους νέους είναι η σημερινή καθημερινότητα. Η κοινωνία έχει γίνει ιδιαίτερα σκληρή και ανταγωνιστική με αποτέλεσμα μία μερίδα νέων να την αντιμετωπίζει με παθητικό τρόπο, και μία άλλη να προσπαθεί με κάθε μέσο και τρόπο να επιβιώσει και να ανέλθει στην ιεραρχία της. Μία άλλη μερίδα νέων από την άλλη, βιώνει με απαισιόδοξο τρόπο την πραγματικότητα και προσπαθεί να βρει διέξοδο μέσα από αντιλήψεις που διαμορφώνουν επιτήδειοι με σκοπό να τους προσηλυτίσουν για να τους χρησιμοποιήσουν προς όφελος των σκοπών τους (Φρατζεσκάκης, 1987).

Εξάλλου, οι προβολές που έχουν οι νέοι πάσχουν από έλλειψη ηθικής και παρουσιάζουν μία ζωή εύκολη και πολυτελή αλλά χωρίς να επισημαίνουν τις συνέπειες και τις επιπτώσεις. Με την εξομοίωση που κάνουν οι νέοι στον εαυτό τους με τους ήρωες, οδηγούνται σε αρνητικά μεν κοινωνικά πρότυπα, αλλά επιθυμητά γι' αυτούς (Φρατζεσκάκης, 1987).

Αυτή η κατάσταση συντηρείται από τα οικονομικά συμφέροντα που επιβάλλουν αυτά τα πρότυπα και που πόρος εκμετάλλευσης γι' αυτούς αποτελεί η νεολαία.

Δε θα πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός ότι φυσιολογικά και κοινωνικά, οι νέοι ωριμάζουν πιο γρήγορα απ' ότι συναισθηματικά και διανοητικά. Υπάρχει κατ' επέκταση μία ανισορροπία ανάμεσα στο ότι νιώθουν παιδιά αλλά συγχρόνως βιώνουν ως ενήλικοι την πραγματικότητα μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αυτή η ανισορροπία μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη

προσαρμοστικότητας και σε αντικοινωνικές αντιδράσεις (Φρατζεσκάκης, 1987).

2.3.1. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Μελέτες που έχουν γίνει, έχουν δείξει ότι το οικογενειακό περιβάλλον είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη της παραβατικής συμπεριφοράς, αν και η ακριβής φύση της σχέσης ανάμεσα στο οικογενειακό περιβάλλον και την παραβατικότητα παραμένει διαπραγματεύσιμη (Cashwell & Vacc 1996, Clark & Shields 1997, Flannery και συν. 1999). Η φτώχη γονική και οικογενειακή λειτουργικότητα περικλείει τους ισχυρότερους ίσως παράγοντες πρόβλεψης της παραβατικότητας των ανηλίκων (Hirschi 1995, Wright 1994).

Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες είναι η έλλειψη γονικής επίβλεψης, η γονική απόρριψη, και η έλλειψη εμπλοκής παιδιού - γονέα. Ανάλογο ρόλο παίζουν οι κακές σχέσεις μεταξύ των γονιών και η αποκλίνουσα συμπεριφορά τους. Παράγοντες από το κοινωνικό περιβάλλον, όπως είναι η πρόσβαση σε όπλα (Edelman 1995, Larson 1994), η βία που προβάλλεται από τα μέσα ενημέρωσης (Dorfman και συν. 1997, Webber, 1997) και οι άνισες εκπαιδευτικές ευκαιρίες (Mayer, 1995) συμβάλλουν σημαντικά.

Οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας είναι παράλληλες με τις αλλαγές που γίνονται και στην ευρύτερη κοινωνία. Ο άνθρωπος, για να αντεπεξέλθει στις αλλαγές της κοινωνίας, οφείλει να έχει δύο προσόντα, τα οποία έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους:

α) να μπορεί οι δεξιότητες που αναπτύσσει να είναι αρκετά εξειδικευμένες ώστε να αντεπεξέρχεται στις απαιτήσεις της κοινωνίας και να εντάσσεται πιο εύκολα σε αυτή, και

β) να έχει τη ταχεία εξέλιξη και αναπροσαρμογή στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που ολοένα μεταβάλλονται.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προσόντα, η οικογένεια λειτουργεί καλύπτοντας δύο ανάγκες των μελών της. «Στην πρώτη ανάγκη λειτουργεί «εσωτερικά», προστατεύοντας τα μέλη τους εντός του

θεσμού, ψυχικά και κοινωνικά, και στη δεύτερη περίπτωση, λειτουργεί «εξωτερικά», προωθώντας τα μέλη της σε μία ευρύτερη κοινωνικοποίηση, η οποία θα τους επιτρέψει να αναπτύξουν τις τυχόν δεξιότητες, που έχουμε ήδη αναφέρει.» (Ζαφειροπούλου,2004, σελ.53-54).

Λόγω των αλλαγών που συμβαίνουν σε πολύ γρήγορους ρυθμούς, η οικογένεια έχει το πιο σημαντικό ρόλο για την προσαρμογή των μελών της. Είναι η κοινωνική ομάδα που αλλάζει αλλά ταυτοχρόνως, διατηρεί και μία συνέχεια μέσα στους κόλπους της, με αποτέλεσμα τα μέλη της να αναπτύσσονται και να προσαρμόζονται στην ευρύτερη κοινωνία, όχι αυτόνομα και αποκομμένα, αλλά με ρίζες και βάσεις που δεν τους επιτρέπουν να νιώσουν διαφορετικότητα ή απομόνωση.

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη ταυτότητα ενός ανθρώπου, προέρχονται από την οικογένεια του, και είναι η αίσθηση του «ανήκειν» και η αίσθηση του «διαφέρειν».

Η αίσθηση του «ανήκειν» διαμορφώνει την ταυτότητα του ατόμου, εντάσσοντας το σε ένα σύνολο που κάποιες δομές και κάποιες σχέσεις θα είναι ορόσημο για αυτό, αφού θα παραμείνουν αναλλοίωτες από τις αλλαγές που θα συμβούν και τις επιδράσεις που τυχόν θα υποστούν. Η σχέση του παιδιού με τους γονείς του, καθώς και η σχέση μεταξύ πατέρα-μητέρα, και η «κληρονομιά» που το παιδί λαμβάνει από αυτή την ένωση (όπως π.χ. το επίθετο), είναι συνισταμένες που παραμένουν αναλλοίωτες για τον άνθρωπο στο πέρασμα του χρόνου.

Η αίσθηση του «διαφέρειν» διαμορφώνεται από τη στιγμή που το άτομο αρχίζει να συμμετάσχει σε κοινωνικές ομάδες εκτός της οικογένειας του. Εκεί γίνεται αντιληπτό ότι εκτός από μέλος της οικογένειας, το άτομο έχει και δική του προσωπικότητα και οντότητα, και οι σχέσεις του με τα υπόλοιπα μέλη της ευρύτερης κοινωνίας θα αναπτυχθούν βασιζόμενες στα δικά του χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, ασχέτως από την οικογένεια από την οποία προέρχεται (Ζαφειροπούλου,2004).

Σύμφωνα με τα παραπάνω μπορούμε πολύ εύκολα να αναλογιστούμε τις συνέπειες που υφίσταται ο ανήλικος όταν υπάρχει δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον. Ο ρόλος της οικογένειας και οι μεταβλητές της αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας, αναφορικά με την παραβατικότητα, από παλιότερα.

Σύμφωνα με μελέτες που ασχολήθηκαν με το αντικείμενο οι γενικότερες οικογενειακές

μεταβλητές που επιδρούν στη παραβατικότητα των ανηλίκων είναι οι:

- Ø η εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων
- Ø η έλλειψη γονικής επίβλεψης των παιδιών
- Ø η σκληρή ή παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση της παραβατικότητας τους από τους γονείς
- Ø ο ακανόνιστος ή σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά
- Ø οι γαμικές συγκρούσεις
- Ø το μεγάλο μέγεθος της οικογένειας (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.54-55)

Οι παραπάνω μεταβλητές μπορούν να λειτουργήσουν και σαν παράγοντες οι οποίες θα βοηθήσουν την πρόγνωση της παραβατικότητας.

Η γενικότερη εικόνα των γονέων που προκύπτει μέσα από τη μελέτη των περιπτώσεων των ανήλικων παραβάτων προσδιορίζει χαρακτηριστικά σε αυτούς, όπως:

- Ø δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση στη τιμωρία
- Ø δίνουν περισσότερες εντολές, αλλά συνήθως δεν είναι σαφείς αλλά αόριστες
- Ø δίνουν συχνότερα σημασία σε περίπτωση παραβατικής συμπεριφοράς αλλά δεν την αντιλαμβάνονται εγκαίρως
- Ø δεν παράγουν αποτέλεσμα στο τερματισμό της παραβατικής συμπεριφοράς (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.55-56)

Σύμφωνα με μελέτη των Glueck, το οικογενειακό περιβάλλον είναι ο πιο σημαντικός κοινωνικός παράγοντας επεξήγησης της παραβατικότητας. Αυτό καταδεικνύεται και από τις διαφορές που καταγράφονται στην έρευνα ανάμεσα σε οικογενειακά περιβάλλοντα παραβατικών ανηλίκων και μη. Πιο συγκεκριμένα, το οικογενειακό περιβάλλον των ανήλικων παραβατών παρουσιάζει:

- Ø μεγαλύτερο ποσοστό πνευματικής καθυστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, αλκοολισμού και εγκληματικότητας
- Ø μεγαλύτερο ποσοστό ασυμφωνιών και συγκρούσεων μεταξύ γονέων
- Ø έλλειψη καταλληλότητας και πληροφόρησης από την πλευρά των πατέρων σχετικά με τις παραβατικές δραστηριότητες των παιδιών
- Ø έλλειψη ζεστασιάς, συμπάθειας, τρυφερότητας και στοργής, από την πλευρά των πατέρων προς τα παιδιά τους
- Ø η πλευρά των μητέρων παρουσιάζει μία ασυνέπεια ως προς τη σχέση τους με τα αρσενικά παιδιά. Συνήθως είναι ή υπερπροστατευτικές ή αδιάφορες και απορριπτικές
- Ø έλλειψη πειθαρχίας, ασφάλειας, κύρους, κατάλληλης ατμόσφαιρας και σταθερότητας γενικότερα (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.56-57).

Εκτός όμως από τα γενικότερα χαρακτηριστικά και μεταβλητές του οικογενειακού περιβάλλοντος που σχετίζονται με την παραβατικότητα, υπάρχουν και εξειδικευμένες περιπτώσεις όπως τα τέκνα τα γεννημένα εκτός γάμου, τα ορφανά, οι ανήλικοι που έχουν εγκαταλειφθεί ή που βρίσκονται εν μέσω φιλονικιών καθώς και οι ανήλικοι που έχουν υποστεί κακομεταχείριση.

Πιο συγκεκριμένα, το θέμα που προκύπτει στην περίπτωση των εξώγαμων ανηλίκων δεν είναι ηθικό αφού έχουν γίνει πλέον αποδεκτοί από την κοινωνία αλλά ουσιαστικό αφού αυτή η κατηγορία ανηλίκων στερείται τη στοργή ενός ολοκληρωμένου οικογενειακού περιβάλλοντος. Αυτή η κατάσταση δημιουργεί στους περισσότερους μία πικρία η οποία τελικώς στρέφεται εναντίον της κοινωνίας. Το αποτέλεσμα είναι να διαφεύγουν από το οικογενειακό περιβάλλον αφού εκεί δε βρίσκουν αυτά που αποζητούν, και να συμμετέχουν σε ομάδες με αντικοινωνική δράση και διάθεση για να εκφράσουν τα αρνητικά τους συναισθήματα.

Η λογική υπόθεση που θα μπορούσαμε να κάνουμε είναι ότι με τη βοήθεια της μητέρας, το κενό του πατέρα που νιώθουν τα εξώγαμα παιδιά θα μπορούσε να αναπληρωθεί. Δυστυχώς η κοινωνική πραγματικότητα καταδεικνύει πολλές φορές αντίθετες συμπεριφορές. Σε αυτές τις περιπτώσεις «το παιδί είναι για τη μητέρα εμπόδιο για τη σύναψη γάμου ή υπενθύμιση της «αμαρτίας» της που την

εμποδίζει να ενταχθεί στη κοινωνία και συνεπώς αδιαφορεί και το κακομεταχειρίζεται» (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.56).

Αν στην περίπτωση των εξώγαμων ανηλίκων η μητέρα δε μπορεί να καλύψει το κενό του οικογενειακού περιβάλλοντος, μπορούμε πολύ εύκολα να αναλογιστούμε τι συμβαίνει στη περίπτωση των ορφανών που το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν τα ορφανοτροφεία και τα ιδρύματα. Έχουμε ήδη επισημάνει ότι σε πολλές περιπτώσεις το οικογενειακό περιβάλλον αδυνατεί να παρέμβει ή να έχει προληπτικό ρόλο στη παραβατικότητα. Είναι λοιπόν, πολύ εύκολο να συνειδητοποιήσουμε τις συνέπειες όταν υπάρχει παντελής έλλειψη του.

Στις περιπτώσεις των ιδρυμάτων είναι πολύ δύσκολο να επιτελεστεί η σωστή ανάπτυξη των παιδιών αφού μέσα στο μεγάλο αριθμό των παιδιών που φιλοξενούνται εκεί αποτελούν άλλο ένα άτομο και όχι μία ξεχωριστή προσωπικότητα με τη δική του συμπεριφορά.

Στις περιπτώσεις εγκατάλειψης, αναφερόμαστε σε παιδιά που υπάρχουν οι φυσικοί γονείς αλλά λόγω οικονομικών δυσχερειών ή γιατί η οικογένεια έχει μόνο ένα γονέα που δεν επαρκεί, δεν έχουν σωστή και κατάλληλη καθοδήγηση και επίβλεψη. Σε αυτές τις περιπτώσεις παίζει σημαντικό ρόλο η έλλειψη της κοινωνικής πρόνοιας του κράτους. Δυστυχώς, οι παρεμβάσεις που γίνονται σε αυτές τις περιπτώσεις είτε είναι ιδιωτικής πρωτοβουλίας, είτε είναι κρατικής αλλά ανεπαρκούς, αφού συνίσταται μόνο στην απομάκρυνση των παιδιών από το οικογενειακό τους περιβάλλον και στην τοποθέτηση τους σε ιδρύματα με τις δυσάρεστες συνέπειες που προαναφέραμε (Φρατζεσκάκης, 1987)

Το διαζύγιο των γονέων είναι από μόνο του μία πολύ τραυματική εμπειρία. Αυτή η κατάσταση επιδεινώνεται στις περιπτώσεις που υπάρχει φιλονικία για την επιμέλεια του ανηλίκου. Παρόλο που τα δικαστήρια ως αρμόδια αποφασίζουν για το ποιο περιβάλλον είναι κατάλληλο για τον ανήλικο, συνήθως δεν αποφεύγονται συγκρούσεις που είναι δυσάρεστες για το παιδί. Όταν δεν υπάρχει σύμπνοια για την ανατροφή του, ο ανήλικος επιζητά τη διαφυγή και από τα δύο περιβάλλοντα που του είναι δυσάρεστα με συνέπεια να καταφεύγει σε ομάδες με αντικοινωνική δράση. Παράγωγο αυτής της φιλονικίας είναι και η υπερβολική προσπάθεια ευχαρίστησης του ανηλίκου. Οι γονείς, προσπαθώντας να πείσουν τον ανήλικο να τους προτιμήσει έναντι του άλλου γονέα, ικανοποιούν όλες τους τις απαιτήσεις, ακόμα και αυτές που τους προσφέρουν απόλυτη ελευθερία, αφήνοντας τον

ανεξέλεγκτο και χωρίς ηθικούς δισταγμούς για το τι μπορεί να αποκτήσει και τι όχι (Φρατζεσκάκης, 1987)

Οι περιπτώσεις των ανηλίκων που υφίστανται σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση από τους γονείς τους είναι πολύ ιδιόζουτες. Πρώτα απ' όλα η αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων εστιάζεται κυρίως στη τιμωρία των δραστών και δευτερευόντως στη ψυχολογική και ηθική υποστήριξη των θυμάτων. Ειδικότερα στις περιπτώσεις που οι γονείς προβαίνουν σε τέτοιες πράξεις ως αποτέλεσμα εθισμών όπως η τοξικομανία και ο αλκοολισμός, η πολυπλοκότητα του νομικού μας συστήματος δεν επιτρέπει πάντα το σωστότερο τρόπο παρέμβασης. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε τέτοιου είδους περιπτώσεις για να απομακρυνθεί το παιδί από την οικογένεια του ο δράστης, δηλαδή ο γονέας, πρέπει να έχει καταδικαστεί τουλάχιστον σε φυλάκιση ενός μηνός αλλιώς η απομάκρυνση δεν νομιμοποιείται, με αποτέλεσμα πολλοί ανήλικοι να παραμένουν με γονείς που τους κακοποιούν γιατί οι περιπτώσεις αυτές δεν έχουν φτάσει στα δικαστήρια.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι τα παιδιά που υφίστανται μία τέτοιου είδους μεταχείριση συνήθως την επαναλαμβάνουν. *«Το παιδί που τρώει ξύλο σήμερα, θα δώσει ξύλο αύριο» είναι εξάλλου η ρήση που απεικονίζεται σε αφίσες κέντρων παροχής βοήθειας σε κακοποιημένα παιδιά στην Ιταλία»* (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.64-65).

Η οικογένεια είναι ένας από τους 6 σημαντικότερους θεσμούς της κοινωνίας, η οποία δρα άμεσα στα μέλη της με το συναίσθημα και τη λογική που επιβάλλουν οι συναισθηματικές σχέσεις. Έτσι ως κοινωνικός θεσμός επιβαρύνεται με τη δημιουργία και περαιτέρω εγκατάσταση παραβατικών συμπεριφορών από τις πολύ μικρές ηλικίες. Σύμφωνα με έρευνες έχει διαπιστωθεί το εξής: *«ενώ συχνά αποφεύγουμε να αναφερθούμε με λόγια όταν πρόκειται για την κακοποίηση ή παραμέληση παιδιών, γινόμαστε ιδιαίτερα πρόθυμοι να εκφράσουμε τη γνώμη μας όταν ζητείται να μιλήσουμε για την παιδική εγκληματικότητα και να κατηγορήσουμε/ επικρίνουμε τα παιδιά ως παραβάτες* (Δημητριάδου, 1990, σελ.61-69). Η αναφορά στο θέμα μάλλον συγκαλύπτεται από την αρχή της κακώς εννοούμενης «ενδοοικογενειακής αρμονίας». *Αλλά είναι αδύνατο να γίνει διαφοροποίηση ανάμεσα στην παραβατικότητα ανηλίκων και την κακοποίηση-παραμέληση των παιδιών»* (Barta, Winn, 1996, σελ. 28)

2.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, ανήλικοι παραβάτες θεωρούνται όσοι κατά το χρόνο τέλεσης της ποινικά κολάσιμης πράξης έχουν ηλικία από 8 έως 18 ετών.

Κατά το νομοθέτη υπάρχει διάκριση μεταξύ παιδιών και εφήβων, καθώς και κλιμακωτή διαβάθμιση της ποινικής ευθύνης με βάση την ηλικία του ανήλικου (Σπινέλλη, 1992). Έτσι στην περίπτωση που στις ηλικίες έως 7 ετών δηλαδή στην νηπιακή περίοδο ζωής, ασκηθεί ποινική δίωξη θεωρείται ως μη γενόμενη. Κατά την «παιδική περίοδο» δηλαδή 8 έως 13 ετών τα παιδιά θεωρούνται ποινικά ανεύθυνα σε βαθμό που η ανευθυνότητα αυτή περιγράφεται ως «αμάχητο τεκμήριο». Η οποιαδήποτε άδικη πράξη από μέρους τους δεν αποτελεί αιτία για να του ασκηθούν κατηγορίες που θα οδηγήσουν σε τιμωρία δεδομένου ότι δεν έχουν διαπράξει νομικό έγκλημα. Σε καμία περίπτωση δε μπορεί να τους αποδοθεί ο όρος εγκληματίας. (Πιτσελά, 2004)

Αντίθετα από την παραπάνω περίπτωση, οι έφηβοι 13 έως και 18 ετών δεν είναι ποινικά ανεύθυνοι αλλά το τεκμήριο της ανευθυνότητας εδώ γίνεται «μαχητό», αμφισβητήσιμο. Διερευνάται η διανοητική και βουλητική ωριμότητα του εκάστοτε εφήβου και το δικαστήριο θα πρέπει να είναι σε θέση για τούτο. (Πιτσελά, 2004)

Συχνά οι ανήλικοι παραβάτες αναφέρονται και ως απροσάρμοστοι νέοι (Μάνος, 1997). Για τον καθορισμό της προσφορότερης μεταχείρισης κάθε ανήλικου παραβάτη τους διακρίνουμε στις εξής κατηγορίες:

1. Οι ηθικώς εγκαταλελειμμένοι ανήλικοι.

Με τον όρο αυτό εννοούνται οι ανήλικοι που ζουν και αναπτύσσονται μέσα σε ένα ανήθικο και φθοροποιό περιβάλλον. Το περιβάλλον αυτό μπορεί να ανήκει είτε στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που χαρακτηρίζονται από άσχημη οικονομική κατάσταση, είτε στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, όπου ο πλούτος και η αφθονία φέρνουν εύκολα την διαφθορά.

2. Οι ηθικώς διεφθαρμένοι ανήλικοι.

Σ' αυτήν την κατηγορία περιλαμβάνονται οι ανήλικοι που για λόγους βιολογικούς ή κοινωνικούς

έχουν διαμορφώσει αντικοινωνική προσωπικότητα δρώντας με ποικιλότροπη αντικοινωνική συμπεριφορά που μπορεί να εκδηλώνεται με παραμέληση της σχολικής φοίτησης, με πολλαπλές απουσίες ή νεαροί παραβάτες που έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των γονιών τους και παρουσιάζουν έναν έκλυτο βίο.

3. Οι εγκληματίσαντες ανήλικοι.

Είναι εκείνοι οι οποίοι εκδήλωσαν την αντικοινωνική τους συμπεριφορά με την τέλεση ενός εγκλήματος. Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) Εκείνοι που εξ' αιτίας της σωματικής ή διανοητικής ή ψυχικής νόσου, αναπηρίας ή ανωμαλίας χρειάζονται ειδική θεραπευτική μεταχείριση

β) Εκείνοι που είχαν την ψυχική ωριμότητα και την διανοητική εξέλιξη να αναγνωρίσουν το άδικο της πράξης και να χαλιναγωγήσουν τον ψυχικό τους κόσμο ώστε να μην τελέσουν το έγκλημα. Παρ' όλα αυτά όμως το τέλεσαν. Η ηθική τους διαφθορά, είναι τόσο προχωρημένη ώστε να φτάσει στο πεδίο της εγκληματικότητας.

Η υιοθέτηση της λέξεως παραβατικότητα εμφανίστηκε μαζί με τη διαφορετική αντιμετώπιση των ανηλίκων και αφορά και την προεγκληματική συμπεριφορά των ανηλίκων. *«Με τον όρο παραβάτης αντί για εγκληματίας, ο ανήλικος δε στιγματίζεται, δε φέρει το αρνητικό φορτίο της λέξης και δεν επωμίζεται μία ταυτότητα την οποία δεν έχει ήδη αποκτήσει»* (Σπινέλλη, 1985, σελ.107). Καταδεικνύει επίσης, στους ανθρώπους που έρχονται σε επαφή με τον ανήλικο ότι δεν είναι ένας ώριμος εγκληματίας (Σπινέλλη, 1985).

Η διαφορετική αντιμετώπιση των ανηλίκων προέκυψε από την ιδιορρυθμία της ίδιας της ύπαρξης τους. *«Η περίοδος της ανηλικότητας είναι η κρίσιμη περίοδος στην οποία αναπτύσσεται η προσωπικότητα τους. Αυτή η διαδικασία της ανάπτυξης, η οποία δεν είναι οριστική αλλά επιδέχεται επιδράσεις και μεταβολές, επιτρέπει την επιβολή μέτρων που θα λειτουργήσουν αποτελεσματικά ως προς την κοινωνικοποίηση, κάτι που δε λειτουργεί σε όλες τις περιπτώσεις των ενηλίκων λόγω της ολοκλήρωσης της διαμόρφωσης της προσωπικότητας»* (Φαρσεδάκης, 1985, σελ.11). Αυτή η ειδική αντιμετώπιση και διαδικασία οφείλει να είναι σχετική τόσο με τα ουσιαστικά όσο και με τα διαδικαστικά θέματα.

2.5 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ

Σύμφωνα με τον Μαγγανά (2006) οι περισσότεροι παραβατικοί ανήλικοι διαμένουν σε υποβαθμισμένες περιοχές, προέρχονται από μικροαστική τάξη και κάτω, οι γονείς τους αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα ή προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες, με αποτέλεσμα να έχουν άσχημα βιώματα. Οι ανήλικοι είναι άτομα που θέλουν να ακουστούν ή να προβληθούν και μπορεί να αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα .

Τα άτομα που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά έχει παρατηρηθεί ότι απουσιάζουν εσκεμμένα από το σχολείο. Το σχολείο αδυνατεί να εκπληρώσει την αποστολή του, όταν το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί πλημμελώς και οι κοινωνικοί όροι είναι δυσμενείς.

Ο ανήλικος παραβάτης έχει ιδιόμορφη ψυχοσύνθεση. Δεν αποτελεί μικρογραφία του μεγάλου. Τα χαρακτηριστικά του μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: υπερισχύουν η ατελής βούληση, ασταθείς και ανίσχυρες ανώτερες λειτουργίες ελέγχου, τάση προς μίμηση, αστάθεια συναισθήματος, το ευερέθιστο, ένταση του φόβου, ζωηρότητα. Ο ψυχικός κόσμος του ανήλικου βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και διαπλάθεται. (Τερζόγλου, 1996)

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των παραβατών ο παρορμητισμός, ναρκισσισμός και η παθητική διάθεση. Οι παρορμητικοί παρουσιάζουν άγρια και αντικοινωνική συμπεριφορά. Χαρακτηρίζονται από ροπή προς την πράξη και άμεση εκτόνωση. Οι ναρκισσιστικοί θεωρούν τον εαυτό τους καλά προσαρμοσμένο. Είναι αντιδραστικοί, πονηροί και επιπόλαιοι. Υπερεκτιμούν την αξία τους και τονώνονται μέσα από την παραπνοματικότητα. Οι παθητικοί παραβάτες απλά ακολουθούν πιστά τις εντολές του αρχηγού, φοβούμενοι μη χάσουν την αποδοχή που κερδίζουν κατά αυτόν τον τρόπο από την ευρύτερη ομάδα. Είναι εσωστρεφείς, καταθλιπτικοί και χρησιμοποιούν την παραπνοματικότητα για να ανακουφισθούν .

Οι έφηβοι που παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές, είναι εξ ορισμού αυτοί που επιδεικνύουν ασέβεια στους νόμους και τους κανόνες. Είναι αναμενόμενο ότι πολλοί τέτοιοι έφηβοι βρίσκονται στα σωφρονιστικά καταστήματα, αφού συχνά προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις και οδηγούνται σε συλλήψεις και φυλάκιση.

Η πιο κοινή διάγνωση για τα αγόρια είναι εναντιωματική προκλητική διαταραχή ή διαταραχή διαγωγής, συχνά με την επιπρόσθετη διάγνωση της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής ή/ και εξάρτηση από αλκοόλ. Η πιο κοινή διάγνωση για τα κορίτσια είναι η κατάθλιψη, συχνά με την επιπρόσθετη διάγνωση εναντιωματική προκλητική διαταραχή ή/ και εξάρτηση από αλκοόλ. Οι συμπεριφορές που συνδέονται με τη διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και τη διαταραχή διαγωγής θεωρούνται συχνά οι αιτίες της παραβατικότητας ανηλίκων. Οι δύο αυτές διαταραχές συμβαίνουν ταυτόχρονα τόσο συχνά που είναι δύσκολο να καθοριστεί πόσο η κάθε διαταραχή συνεισφέρει στην παραβατική συμπεριφορά. Το 30 - 50% των εφήβων με διάγνωση διαταραχής ελλειμματικής προσοχής λαμβάνουν διάγνωση και διαταραχής διαγωγής, αν και οι δυο διαταραχές διαφέρουν σημαντικά (Foley και συν. 1996). Τα παιδιά με αυτές τις διαταραχές συμπεριφοράς επιδεικνύουν φτωχές κοινωνικές δεξιότητες, όπως η έλλειψη εμπάθειας και μια τάση να είναι παρορμητικά.

Σε μελέτη, στη Ρωσία, από τους Baryluk και συν. (2002) βρέθηκε υψηλό ποσοστό ψυχικών διαταραχών στους ανήλικους παραβάτες, που συνίστανται σε διαταραχές προσωπικότητας, κοινωνική φοβία, αλκοολισμό, οργανικές δυσλειτουργίες του εγκεφάλου, χαμηλό δείκτη νοημοσύνη και διαταραχές συμπεριφοράς. Επίσης, η ίδια έρευνα επιβεβαίωσε το γνωστό από άλλες έρευνες εύρημα ενός ιδιαίτερα διαταραγμένου περιβάλλοντος κατά την παιδική ηλικία των ανήλικων παραβατών. Παρατηρήθηκαν στους γονείς υψηλά ποσοστά κατάχρησης αλκοόλ, εγκληματικότητας, αυτοκτονικότητας, παραμέλησης και σωματικής κακοποίησης των παιδιών. Η παραβατικότητα των ανηλίκων φαίνεται συνεπώς να είναι προϊόν ενός αριθμού κληρονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων.

Η συνύπαρξη περισσότερων από μία ψυχικών διαταραχών (συννοσηρότητα) είναι συχνό φαινόμενο ανάμεσα στους ανήλικους παραβάτες.

Οι συχνότερες διαγνώσεις σε ανήλικους παραβάτες είναι:

- Διαταραχή Διαγωγής
- Εναντιωματική προκλητική διαταραχή
- Διαταραχή ελλειμματικής προσοχής

- Ø Εξάρτηση από αλκοόλ και ουσίες
- Ø Μείζονα κατάθλιψη, Δυσθυμία
- Ø Διπολική διαταραχή
- Ø Γενικευμένη αγχώδης διαταραχή
- Ø Μετατραυματική διαταραχή στρες (Lexcen, Reddin,2002)

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1 ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Η παραβατική συμπεριφορά διακρίνεται σε πρωτεύουσα και δευτερεύουσα. Το άτομο που για πρώτη φορά παραβιάζει κάποιους κανόνες εκδηλώνει πρωτεύουσα παραβατική συμπεριφορά, ενώ εκείνο που στο παρελθόν έχει εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά και για διάφορους λόγους (στιγματισμός, περιθωριοποίηση) την επαναλαμβάνει, εκδηλώνει δευτερεύουσα παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.

Η παραβατική συμπεριφορά ερμηνεύεται με τη λογική της μη αναμενόμενης δράσης – αντίδρασης. Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή που δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές του ρόλου του οποίου φορέας είναι το υποκείμενο (Κυρίδη, 1999).

Η παρατηρούμενη αύξηση της νεανικής παραβατικότητας των ανηλίκων, ιδίως της βίαιης και βαριάς μορφής παραβατικότητας, συνιστά δείκτη κοινωνικών εκτροπών που δεν πρέπει να μας αφήνει αδιάφορους ή αμέτοχους.

Περιστατικά όπως σωματική κακοποίηση με θύτες και θύματα ανήλικους και παιδιά, διαρρήξεις και εμπρησμούς σχολείων από ανήλικους μαθητές, είναι πρόδηλα ανησυχητικά, καθώς αυτά δεν συνιστούν ελαφράς ή μεσαίας μορφής παράβασης ποινικών διαταξεων νόμων, πιστοποιούν το σοβαρό πρόβλημα που υπάρχει και που δυστυχώς κλιμακώνεται. Καταγράφονται ολοένα και περισσότερα φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς με κινδύνους εγκληματικής σταδιοδρομίας. Η τέλεση παραβάσεων όπως του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, δεν αποτελεί ως επί το πλείστον ένδειξη για έλλειψη διαπαιδαγώγησης

Παρακάτω αναλύονται καποιές μορφές παραβατικής συμπεριφοράς.

1. Συμμορίες Ανηλίκων

Ο F. Thrasher (1927), είναι από τους παλαιότερους ερευνητές που μελέτησε τις συμμορίες ανηλίκων στην πόλη και τις χαρακτήρισε ως ομάδες παιδιών-εφήβων οι οποίες έχουν δημιουργηθεί μέσω μιας μορφής σύγκρουσης.

Ο M.W. Klein (1998) έδωσε έμφαση στα ομαδικά χαρακτηριστικά των συμμοριών όπως: την αποδοχή της κοινότητας, την αποδοχή της ομάδας εκ μέρους των μελών ως μια ομάδα σταθερή, με δικό της όνομα, καθώς και την ανάμειξή της σε πολλά εγκλήματα ικανά να δημιουργήσουν δυσάρεστη αντίδραση του περιγυρου και των διωκτικών αρχών.

Ο Miller (1980), προσδιόρισε τη συμμορία ως μια συνένωση συνομηλίκων οι οποίοι έχουν μια ιδιότητα και κοινά ενδιαφέροντα, έχουν αποδεχτεί τον αρχηγό τους, έχουν εξουσίες ικανότητες καθώς και οργανωμένα χαρακτηριστικά. Τα μέλη αυτής της ομάδας δρουν ομαδικά για την εκτέλεση ορισμένων σκοπών, οι οποίοι είναι πλήρως παράνομοι (Klein, 1998).

Ο James Short αντίθετα, δεν έδωσε τόση σημασία στην παραβατική δραστηριότητα (που έχει το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο με την έννοια της συμμορίας), αλλά στη διάρκειά της καθώς και στο ότι αυτή η ομάδα δεν παρουσιάζει αποκλίσεις από τους κανόνες και τη λειτουργία της.

Ο Horowitz τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικασία που γίνεται για να δοθεί ορισμός σε αυτό το πολύμορφο και διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό φαινόμενο, διαπίστωσε πως θα ήταν καλύτερο να μη δοθεί κάποιος ορισμός, αφού για τον ερευνητή, οι ίδιες οι συμμορίες βρίσκονται σε διαρκή διαδικασία εξέλιξης καθώς και μάθησης (Klein, 1998).

Ο Walter Miller παρατηρεί ως δομικά στοιχεία των νεανικών συμμοριών :

α) την σκληρότητα, η οποία θεωρείται δείγμα ανδρείας και ανδρισμού

β) την επιδίωξη συμπλοκών με τις επίσημες αρχές,

γ) τη διέγερση, η οποία προκαλείται από την ταύτιση με ήρωες, παράλληλα με την ανία που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα τους, ευφυΐα με σκοπό να κατακτήσουν το κοινωνικό status,

δ) τη μοίρα που αισθάνονται ότι ρυθμίζει τη ζωή τους και την αυτονομία, η οποία αντανakλά την επιθυμία τους να είναι εκείνοι οι κυρίαρχοι του εαυτού τους και επίσης να μη μπορεί κανείς να τους καθοδηγήσει (Ζαραφονίτου, 1995).

Σύμφωνα με τη Μανουδάκη (1998), οι οργανωμένες «συμμορίες ανηλίκων» που έχουν ως σκοπό τους την εκτέλεση αξιόποινων πράξεων (εγκλημάτων) ή τη σύγκρουση με άλλες παρόμοιες ομάδες

ή την αστυνομία, στην ελληνική κοινωνία έκαναν την εμφάνιση τους την τελευταία δεκαετία περίπου. Ίσως αυτές οι συμμορίες να μην περικλείουν όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτείται να έχει μια ομάδα για να χαρακτηριστεί ως «συμμορία ανηλίκων», ωστόσο πρόκειται για παρέες συνομηλίκων που δρουν στα πλαίσια κάποιας ομάδας.

Με όσα αναλύθηκαν μέχρι στιγμής, διαπιστώνεται ότι είναι δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός για το χαρακτηρισμό των συμμοριών καθώς και σαφής προσδιορισμός των μελών της (Ball et al, 1995). *Ο εννοιολογικός προσδιορισμός είναι πολύ σημαντικός για τις κοινωνικές επιστήμες επειδή η απόπειρα οποιασδήποτε μετονομασίας είναι ικανή να επηρεάσει τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης του κοινωνικού φαινομένου, αλλά και τη σπουδαιότητά του* (Esbebsen et al., 2001, σελ.105).

Ωστόσο, συγκρίνοντας τους παραπάνω ορισμούς μπορεί ο καθένας να διακρίνει εύκολα τα κοινά τους στοιχεία, αυτά δηλαδή που διαφοροποιούν τη συμμορία από την απλή συνένωση ή ομάδα για τη διάπραξη παράνομων πράξεων (αυτός ο ορισμός είναι νομικός), αλλιώς τη συμμορία από την παραβατική ομάδα και την παραβατικότητα της συμμορίας (gang delinquency) από την ομαδική εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (group delinquency) (Κουράκης κ.α., 2003).

Ο όρος «συμμορία» αναφέρεται σε μία οργανωμένη ομάδα κακοποιών, (νεαρών ατόμων, εφόσον αναφερόμαστε σε συμμορίες ανηλίκων) οι οποίοι για την επιτυχία των σκοπών τους χρησιμοποιούν συνήθως βίαιες μεθόδους· οι δραστηριότητές τους περιλαμβάνουν παραβατικές πράξεις, ωστόσο δεν είναι περιορισμένης κλίμακας. Η συμμετοχή ενηλίκων στις ομάδες είναι πιθανή αλλά γενικά δε συνηθίζεται (Μανουδάκη, 1998).

Εδώ χρειάζεται μια διευκρίνιση: οι ομάδες ανηλίκων που συμμετέχουν σε μια υποκουλτούρα, αλλά δε διαπράττουν παραβατικές πράξεις, δε θεωρούνται ως συμμορία. Δηλαδή όταν λέμε συμμορία εννοούμε μια μορφή παραβατικής υποκουλτούρας. Ωστόσο οι παραβατικές πράξεις δεν εκφράζουν πάντα μια ομάδα συμμορίας. Πρέπει απαραίτητα να υπάρχουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, όπως: αλληλεπίδραση μεταξύ όμοιων ανθρώπων (μελών της ομάδας) και αλληλοβοήθεια, υποχρέωση δηλαδή που έχουν τα μέλη μιας ομάδας να υποστηρίζονται και να ενισχύονται αμοιβαία, συντονισμένη δράση καθώς και ύπαρξη κάποιας μορφής ιεραρχίας όχι πολύ αυστηρής. (Μανουδάκη, 1998).

Προσπαθώντας να δώσουμε όσο το δυνατόν πληρέστερη περιγραφή των κύριων χαρακτηριστικών των συμμοριών ανηλίκων, δίνουμε βάση στα συμπεράσματα διαφόρων ερευνών του εξωτερικού. Ταυτόχρονα, γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι προσπαθούμε να τις διαχωρίσουμε από άλλες οργανώσεις που ωστόσο παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες, όπως οι συμμορίες στις φυλακές, οι τρομοκρατικές ομάδες, το οργανωμένο και επιχειρησιακό έγκλημα κ.ά.

Οι συμμορίες ανηλίκων αποτελούνται κυρίως από νεαρά αγόρια ηλικίας 10 έως 20 ετών, ωστόσο συμπεριλαμβάνουν και άτομα που φτάνουν μέχρι ηλικίας 30 ετών (Klein, 1998). Τελευταία παρατηρούνται και συμμορίες μεταξύ κοριτσιών αλλά μέχρι στιγμής αυτό το φαινόμενο είναι πολύ σπάνιο. Μελετώντας το χώρο των συμμοριών όπου συγκαταλέγονται κορίτσια παρατηρήθηκε ότι αυτές υπάρχουν σε δύο μορφές:

α) ως συμπληρωματικές στις συμμορίες των αγοριών,

β) ως εντασσόμενες στις ομάδες των αγοριών. Αμιγώς γυναικείες συμμορίες, παρατηρούνται εξαιρετικά σπάνια (Klein, 1998). Αυτές δρουν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, στο εσωτερικό των μεγάλων πόλεων.

Στα προαναφερθέντα συμπεράσματα οδηγούν πλήθος ερευνών, μερικές από τις οποίες είναι των Klein και Maxson (1996) και Miller (1982).

Οι πιο πολλές μελέτες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι συμμορίες ανηλίκων εμφανίζονται πιο πολύ στις μεγάλες πόλεις άνω των 200.000 κατοίκων (Howell, 1994). Σύμφωνα με μελέτη του Klein (1995), που πραγματοποιήθηκε το 1992 στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πόλεις που αντιμετώπιζαν προβλήματα συμμοριών ανηλίκων, αυξήθηκαν κατά πολύ από το 1960 μέχρι το 1970. Το ίδιο κοινωνικό φαινόμενο συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία, ενώ είχαν τετραπλασιαστεί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90. Υπολογιζόταν πως το 1995 ο αριθμός των πόλεων αυτών είχε ανέλθει στις 1.400, με συνολικό αριθμό συμμοριών τις 25.000 και αριθμό μελών 652.000 (Klein, 1998). Ωστόσο, συμμορίες ανηλίκων έχουν εμφανιστεί και σε μη αστικοποιημένες περιοχές, αν και σε μικρότερη συχνότητα - οι συμμορίες αυτές λαμβάνουν μέρος σε μεγάλο αριθμό αδικημάτων και δεν περιορίζονται σε ένα είδος παραβατικής συμπεριφοράς.

Εδώ θα πρέπει να διασαφηνιστούν τα εξής: *«η βία που ασκούν οι συμμορίες ανηλίκων,*

πραγματοποιείται στα πλαίσια περιορισμένης κλίμακας (σε σύγκριση με τη βία που επιδεικνύουν άλλες συμμορίες) και συνήθως εκδηλώνεται ως κάποια μορφή σύγκρουσης με άλλες παραβατικές υποκοουλτούρες» (Klein, 1998, σελ.113, 117).

Αυτό το γεγονός φαίνεται ότι συμβαίνει περισσότερο ως απόρροια υπεράσπισης της εδαφοκυριαρχίας τους και της τιμής τους (Adamson, 1998). Ωστόσο, η σύλληψη των συμμοριών γίνεται περισσότερο για εγκλήματα όπως είναι οι ληστείες, οι βιασμοί και οι σωματικές επιθέσεις. Τέλος, ναι μεν ασκούν βία αλλά η βία αυτή σπάνια καταλήγει να είναι θανατηφόρα, παρόλο που έχει αυξηθεί το ποσοστό των θανάτων από τις βίαιες συμπλοκές μεταξύ των συμμοριών, ως αποτέλεσμα της αυξημένης κατοχής όπλων (Zimring, 1998). Οι συμμορίες διακρίνονται ως προς τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους σε επιμέρους κατηγορίες.

Στην μελέτη που διεξήγαγαν οι Klein και Maxson (1996) παρατηρούνται οι εξής τρεις κατηγορίες:

α) οι παραδοσιακές (traditional)

β) οι μικτές (compressed) και

γ) οι εξειδικευμένες (specialty) συμμορίες.

Κάθε κατηγορία έχει τη δική της έκταση, διάρκεια, σύνθεση και είδος παραβατικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα:

α) οι παραδοσιακές έχουν μακρά διάρκεια ζωής και περιλαμβάνουν ένα μεγάλο αριθμό μελών, με μέσο όρο τα 200 μέλη. Για τον λόγο αυτό χωρίζονται σε υποομάδες ανάλογα με την ηλικία ή τη γειτονιά στην οποία ζουν. Συμμετέχουν σε ποικίλες παραβατικές δραστηριότητες κι έχουν έντονο το αίσθημα της εδαφικότητας. Αυτές τις ομάδες τις συναντούμε πιο πολύ σε πληθυσμούς των Ισπανών και των Αφροαμερικάνων.

β) οι μικτές, επιδεικνύουν μικρότερη διάρκεια ζωής και είναι σαφώς πιο περιορισμένες ως προς τον αριθμό των μελών τους, με μέσο όρο τα 50 μέλη. Δε διαιρούνται σε υποομάδες και διαπράττουν και αυτές διάφορες εγκληματικές ενέργειες, είτε έχουν αναπτύξει είτε όχι το συναίσθημα της εδαφικότητας. Δεν περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα ηλικιών όπως οι παραδοσιακές, ενώ η διαφορά

ηλικίας μεταξύ του μεγαλύτερου και του μικρότερου μέλους της συμμορίας δεν ξεπερνάει τα 10 χρόνια. Τέλος, έχουν πιο ισορροπημένη εθνική σύνθεση από τις παραδοσιακές, με περίπου ίδιο αριθμό Ισπανών και Αφροαμερικανών και σημαντικό ποσοστό Ασιατών, λευκών και ατόμων άλλων εθνικοτήτων,

γ) οι εξειδικευμένες έχουν διάρκεια ζωής λιγότερο από δέκα χρόνια και είναι οι μικρότερες σε αριθμό μελών, αφού ο μέσος όρος είναι περίπου 25 μέλη. Δε διαιρούνται σε υποομάδες αλλά αναθέτουν συγκεκριμένους ρόλους σε καθένα από τα μέλη, όταν πρόκειται να προβούν σε κάποια παραβατική ενέργεια. Επικεντρώνονται στην εκτέλεση συγκεκριμένων εγκλημάτων και ειδικούνται πάνω σε αυτά, όπως διανομή και εμπορία ναρκωτικών, γκράφιτι, κλοπή μοτοσυκλετών, τραπεζών κ.ά.. Αυτές οι συμμορίες δεν έχουν συγκεκριμένη εθνική σύνθεση. Εξαιρούνται οι Αφροαμερικανοί, οι οποίοι επικρατούν στις συμμορίες διανομής ναρκωτικών ουσιών και συγκεκριμένα της κοκαΐνης. Επίσης πρέπει να τονιστεί ότι οι συμμορίες συντελούν στη διαίωνηση της παραβατικής συμπεριφοράς, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους (Loeber, Farrington, 1998):

Το άτομο από τη στιγμή που εντάσσεται στην ομάδα, μυείται στον τρόπο σκέψης και τις αξίες που έχει η ομάδα και επίσης ασπάζεται τα πρότυπα που οδηγούν στην εκδήλωση συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς, οι οποίες κατατάσσονται από την ευρύτερη κοινωνία στις παραβατικές. Από την άλλη, ένα άτομο το οποίο για κάποιον λόγο αποδέχεται και εφαρμόζει αυτή τη συμπεριφορά, οδηγείται σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα, η οποία θα τον βοηθήσει να συνεχίσει αυτή τη συμπεριφορά. Επίσης, όπως έχουν δείξει οι εγκληματολογικές έρευνες, η νεανική παραβατικότητα θεωρείται ότι ξεκινά ως ομαδική διαδικασία (Katz, 2000) και ότι η νεανική παραβατική συμμορία ενισχύει την εγκληματικότητα, ιδίως τη σοβαρή και βίαιη (Thornberry, 1993).

Τα χαρακτηριστικά αυτά δε συναντώνται μόνο στις συμμορίες των Η.Π.Α., όπως συνήθως υποστηρίζεται. Πρόσφατα στοιχεία από διάφορες έρευνες δείχνουν ότι η Αγγλία, η Γερμανία, η Γαλλία και άλλες χώρες της Ευρώπης αντιμετωπίζουν αυτό το σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο των συμμοριών ανηλίκων. Παρ' όλο που στην Ευρώπη δρουν λιγότερες συμμορίες από ότι στις Η.Π.Α., ωστόσο παρουσιάζουν παρόμοιες δομές και εμφανίζονται στο ίδιο πλαίσιο των απομονωμένων και φτωχών περιοχών των πόλεων. Αυτό είναι ενδεικτικό του ότι οι συμμορίες δεν είναι ένα αποκλειστικά αμερικανικό φαινόμενο. Διαπιστώνεται ότι μάλλον πρόκειται για ένα φαινόμενο των

πόλεων, το οποίο αναπτύσσεται κάτω από παραπλήσιες συνθήκες, χειροτερεύει μέσα από παρόμοιες κοινωνικές αντιδράσεις και πιθανώς να αντιμετωπίζεται μέσα από ένα κοινό πλαίσιο δράσης.

2.Η κλοπή ως μάρφη παραβατικής συμπεριφοράς

Η έννοια της κλοπής στο παιδί: Το μικρό παιδί μέχρι ηλικίας έξι χρονών περιπου, δεν διακρίνει καθαρά τα πράγματα που του ανήκουν από εκείνα που δεν είναι δικά του. Το 'δικό μου' και το 'δικό του' συγχέονται μέσα στο μύαλο του. Στην ηλικία 7 χρονών το παιδί γίνεται ικανό να υπεξαιρέσει αντικείμενα δηλαδή να τα οικειοποιηθεί και να γνωρίζει οτι δεν είναι δικά του. Εντούτοις δε διαθέτει ακόμη την ακριβή έννοια του τι είναι κλοπή. Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ του νοητού ορισμού της κλοπής, απόλυτα αντιληπτού απο ένα παιδί 7 χρονών και του συναισθήματος της υπεξαιρέσεως από τον πλησίον ενός αντικειμένου που του είναι αγαπητό και που η εξαφανισή του θα είναι οδυνηρή.(Βαγενά,1993)

Μετά το ογδοο έτος της η έννοια αυτή γίνεται προσιτή στο παιδί χωρίς όμως να είμαστε βέβαιοι αν η πράξη του είναι μια απλή υπεξαίρεση ή ήδη μια χαρακτηριστική κλοπή. Οσο για τον έφηβο, αντιλαμβάνεται καθαρά την έννοια της κλοπής. Την διαπράττει με πλήρη επίγνωση της σοβαρότητας της πράξεως του αν και δεν αναλογίζεται πάντοτε την ανήθικη φύση της.(Βαγενά, 1993)

Θα πρέπει να αναφέρουμε τη διαφορα μεταξύ κλέφτη και κλεπτομανή. Σε κάθε ηλικία, ιδίως μετά το 10^ο έτος, ο άνθρωπος μπορεί να είναι επιρρεπής προς μια πραγματική αρρώστια, που τον ωθεί κατα τρόπο ακαταμάχητο να αρπάζει ορισμένα αντικείμενα. Είναι βέβαιο, ότι πράξεις αυτού του είδους δεν μπορούν να χαρακτηριστούν κλοπές και ότι απαιτούν μάλλον την παρέμβαση του γιατρού και του ψυχολόγου παρά του χωροφύλακα. Οι ειδικές αυτές κλοπές, διαπράττονται απο κλεπτομανείς και όχι απο κλέφτες ή διακρίνονται των άλλων από την επαναληπτικότητά τους και από τη παραλογή φύση τους.(Βαγενά, 1993)

Τα βαθύτερα αίτια της κλοπής. Το παιδί κλέβει για να ικανοποιήσει την τεράστια αυτή ανάγκη που αισθάνεται, να πλησιάσει τα πάντα. Στην πράξη αυτή το ωθεί το 'ενστικτο της οικειοποίησεως'. Αργότερα, κλεβει μάλλον χρήματα, κατά προτίμηση από τους γονείς του, ώστε να ικανοποιήσει την

επιθυμία που έχει για την περιπέτεια, για κινηματογραφικά ή αθλητικά θεάματα. Ο έφηβος θέλει να συμπεριφερθεί σαν μεγαλύτερος άντρας, πίνοντας , καπνίζοντας, εντυπωσιάζοντας τους φίλους του. Τα κορίτσια της αντίστοιχης ηλικίας θέλουν να προσελκύσουν συνήθως την προσοχή με κοσμήματα και εντυπωσιακά ρούχα. (Vinnicot,1976)

Για ορισμένες κλοπές, ο δράστης είναι κατά το ήμισυ μόνο υπεύθυνος. Τέτοιες είναι οι κλοπές αποζημιώσεως ή παρηγοριάς στις οποίες καταφευγουν τα πολυ αυστηρά μεγαλωμένα παιδιά. Είναι ειδικότερα η περίπτωση των παιδιών και των εφήβων που αναζητούν στοργή και δεν συναντούν μέσα στην οικογένεια την προσοχή και την κατανόηση από τις οποίες έχουν τόση ανάγκη. Διαπράττουν λοιπόν κλοπές παρηγοριάς. Στην περίπτωση αυτή, το κλεμμενο αντικείμενο δεν είναι πραγματικά επιθυμητό. Παίζει τον ρόλο ενός συμβόλου που αντιπροσωπεύει κατά κάποιο τρόπο αόριστο και έμμεσο τρόπο, όλα οσα το παιδί θέλει ν'αποκτήσει. (Vinnicot,1976)

Πολλά παιδιά κλέβουν για να μπορέσουν να προσφέρουν ένα δώρο, ορισμένες φορές το κάνουν για να γίνουν αγαπήτα. Άλλες πάλι με την πρόθεση να ευχαριστήσουν κάποιον άλλο, να ανακουφίσουν κάποια δυστυχία. Και άλλα παιδιά υποκύπτουν στον πειρασμό, ωθούμενα από ένα παιδικό και παραμορφωμένο αίσθημα διανεμητικής δικαιοσύνης, που συνίσταται στην αφαίρεση ορισμένων αντικειμένων από εκείνους που δείχνουν να έχουν πολλά και είναι φειδωλοί στην προσφορά τους σε άλλους, και φαίνεται καθαρά ότι υποφέρουν από την ελλειψη των πραγμάτων αυτών. Εκείνο όμως που τα ωθεί τις περισσότερες φορές σε κλόπες του είδους αυτού , είναι η ανάγκη της αγάπης και της συμπάθειας.

Θα ήταν λάθος λοιπόν να θεωρούμε το παιδί αποκλειστικά υπεύθυνο για την πράξη του αυτή, η οποία θα οριστεί ως παραβατική ακόμα κι αν τα κινητρά του είναι καλοπροαίρετα. Ένα μέρος εύθυνης πέφτει στους γονείς, πάνω στην οικογένεια σαν σύνολο, και σε όλους αυτούς τους παράγοντες που συνδυάζονται για να σχηματίσουν την κατάσταση ζωής του παιδιού. Ένα παιδί μπορεί να κλέψει επειδή ο μη ολοκληρωμενος του χαρακτήρας το οδηγεί στο να θέλει να αποκτήσει αμέσως αυτό που επιθυμεί. Δεν μπορεί να περιμένει και δεν ενδιαφέρεται για τις συνέπειες. Όταν ένα μικρό παιδί μαθαίνει να αποκτά χωρίς κανόνες αυτά που θέλει δεν έχει λόγο να βάζει κανόνες στη ζωή του όσο μεγαλώνει.

3.Βιαιοπραγίες και Σκληρότητα

Η εξαιρετική σκληρότητα και βαρβαρότητα είναι φαινόμενα που παρατηρούνται καμιά φορά σε μικρά παιδιά και εφήβους,κι έχουν ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των μελλοντικών παραβάτων. Τα παιδιά που εκτίθενται στη βία είτε μέσα απο το οικογένειακο τους περιβάλλον είτε από τη θέα εικόνων (κιν/φος, τηλεόραση) ή από ακρόαση συζητήσεων σχετικών με τη βίαιη πράξη, αποζητούν να συμπεριφέρθουν αντίστοιχα: δέρνοντας ή ζητώντας να τα δείρουν χτυπώντας άλλα παιδιά ή προκαλώντας ένα χτύπημα σε βάρος τους. Τους αρέσει να υποφέρουν ή να κάνουν τους άλλους να υποφέρουν. Προσπάθουν να εντυπωσιάσουν τους ‘άλλους με την ‘εκπληκτική’ τους συμπεριφορά ή απλούστατα θέλουν να κάνουν επίδειξη της εξουσίας της δύναμης τους. Η σκληρότητα απέναντι στα άλλα παιδιά είναι συχνά μια έκφραση αρσενικότητας. Η επιθυμία να τιμωρούν είναι πάλι μια απομίμηση της μεθόδου που εφαρμόζουν οι γονείς τους.(Καλαμπαλίκη, 1995)

Η πεισματική αντίσταση στην τάξη αποκτά συχνά τρομοκρατικές μορφές. Καμιά φορά περιορίζεται σε ξεσπάσματα θυμού, οπότε το παιδί εξακολουθεί να διατηρεί κάποια καλή θέληση,οταν για παράδειγμα ζητήσει συγνώμη για το ξέσπασμα της βιαιότητας του.Όταν όμως αυτά τα ξεσπάσματα συμβαίνουν συχνά και και χωρίς τη δικαιολογία ότι είναι αθέλητα, τότε και το τελευταίο κατάλοιπο της θέλησης έχει εξαφανισθεί.(Κουτζαμάνης,1990)

Μια μορφή βίας που παρατηρείται κύριως στα ανήλικα άτομα, είναι αυτή που λαμβάνει χώρα στα γήπεδα. Η έξαρση της βίας στους αθλητικούς χώρους επιδέχεται πολλές ερμηνείες. Είναι ωστόσο βέβαιο ότι τα βαθύτερα αίτια του φαινομένου δεν εντοπίζονται στα στενά πλαίσια των αθλητικών δραστηριοτήτων.Η βία στα γήπεδα εκτρέφεται απ’τα αδιέξοδα που η σύγχρονη ζωή συσσωρεύει σε νέους απ’την ατμόσφαιρα εκχυδαΐσμού που επικρατεί, καθώς και το διάχυτο ανορθολογισμό που θολώνει το νου και αποδεσμεύει ανεξέλεγκτες δυνάμεις.(Μαγγανάς,2004)

Η τεχνητή και πρόσκαιρη συντροφικότητα της κερκίδας, δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι το φράγμα της μοναξιάς σπάζει, οτι η καθημερινά βιωμένη ατομική αδυναμία, παραχωρεί τη θέση της στην εκρηκτικότητα της συλλογικής διαμαρτυρίας.

Αυτή, η επίπλαστη συντροφικότητα, που μοναδικός σκοπός της είναι η άκριτη απόρριψη του αντιπάλου, εύκολα μεταβάλλεται σε έστια εκκόλαψης ολοκληρωτικών φαινομένων. Ο αντίπαλος

είναι εξ'ορισμού ο 'άλλος', ο 'διαφορετικός', που ανεξάρτητα απ'το αν αξίζει να νικήσει, πρέπει να αποδοκιμαστεί και τελικά να συντριβεί.

Η ολοκληρωτική αυτή νοοτροπία εκφράζεται με κάθε μέσο που συμβάλλει στην καταρρακωση του αντιπάλου, αποδοκιμασία, χλεύη, ύβρεις, βιαιοπραγίες.(Μαγγανάς, 2004)

4.Σχολικός Εκφοβισμός

Είναι ο επαναλαμβανόμενος εκφοβισμός ατόμων με πραγματική ή απειλούμενη μαρτυρική ποιή φυσικής, προφορικής, γραπτής, ή συναισθηματικής κακομεταχείρισής τους ή της διάδοσης φημών με απώτερο σκοπό τον κοινωνικό τους αποκλεισμό, ή της αρπαγής της περιουσίας τους.

Συμπεριλαμβάνει και τις περιπτώσεις ύβρεων κατά της εθνικότητας, φυλής ή ιδιαιτερότητας κάποιου. Αναλυτικότερα στον όρο του σχολικού εκφοβισμού συμπεριλαμβάνονται:

- Ø Χρησιμοποίηση υβριστικών ή περιπαικτικών εκφράσεων
- Ø Απειλές και εκβιασμός
- Ø Σωματική βία(χτυπήματα, τσιμπήματα, δαγκωνιές, σπρωξίματα)
- Ø Κλοπές
- Ø Ζημιές στην προσωπική περιουσία κάποιου
- Ø Επιδιωκόμενη απομάκρυνση των φίλων
- Ø Εσκεμμένο ή συχνό αποκλεισμό μαθητών από κοινωνικές δραστηριότητες
- Ø Διάδοση κακοηθών και ψευδών φημών
- Ø Εκβιαστικά τηλεφωνήματα, ή τηλεφωνήματα σε ακατάλληλες ώρες χωρίς απάντηση
- Ø Και τέλος ηλεκτρονικό εκφοβισμό μέσω κινητού τηλεφώνου ή του διαδικτύου.Τοτελευταίο αποτελεί νεότερη μορφή και είναι γνωστό ως *cyberbullying*.(Courtecuisse, 1998)

Το φαινόμενο μελετήθηκε πρώτη φορά στη Νορβηγία το 1978 ενώ το 1987 εμφανίζεται για πρώτη φορά ο όρος σχολικός εκφοβισμός σε επιστημονικά περιοδικά . Οι εκατοντάδες βιβλιογραφικές αναφορές που αυξάνονται από τότε με γεωμετρική πρόοδο αφορούν περιστατικά τόσο στα σχολεία όσο και στους χώρους εργασίας.

Οι δράστες παρουσιάζουν στοιχεία προβληματικής αντικοινωνικής και συχνά παραβατικής συμπεριφοράς και συνήθως αντιπαθούν το σχολείο, καπνίζουν ή κάνουν χρήση αλκοόλ. Είναι γνωστό όμως ότι πολλές φορές πίσω από ένα οργισμένο παιδί κρύβεται πόνος, εγκατάλειψη, φόβος, απόρριψη ή και κάποια διαλυμένη οικογένεια. Σε ακραίες περιπτώσεις έχουν παρατηρηθεί και αυτοκτονίες ή και φόνοι .

Η βία μεταξύ των παιδιών δεν είναι κάτι το καινούριο. Μπορούμε να αναλογιστούμε και παραδείγματα από την παγκόσμια λογοτεχνία σε πολύ γνωστά λογοτεχνικά έργα όπως «οι περιπέτειες του Τόμας Μπράουν», «Ο Όλιβερ Τουίστ» κ.α. Μερικοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι η σχολική επιθετικότητα αποτελεί μια φυσική διαδικασία στην ανάπτυξη του παιδιού και ότι ιδιαίτερα τα αγόρια σκληραίνουν και προετοιμάζονται για τη ζωή. Το πρόβλημα υπήρχε από την αρχή της μαζικής εκπαίδευσης, αλλά πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις την εποχή της παγκοσμιοποίησης και ιδιαίτερα μετά την μετατροπή του εκπαιδευτικού μας συστήματος σε πολυπολιτισμικό. Το θύμα αλλά και ο θύτης μιας σχολικής επίθεσης θα πρέπει να εξετάζεται ως προς το χαρακτήρα, τη συμπεριφορά και την κοινωνική του ζωή σε βάθος χρόνου. (Olweus,1999)

Το ελληνικό σχολείο δεν είναι σήμερα κατάλληλα εφοδιασμένο με προληπτική πολιτική του φαινομένου ούτε με μέτρα για την αντιμετώπισή του. Κρίνεται αναγκαία η δημιουργία εθνικής πολιτικής για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Με δεδομένο ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των μαθητών έχει πέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού, λεκτικού ή σωματικού, κρίνεται απαραίτητη η εκστρατεία ενημέρωσης παιδιών και γονέων για το φαινόμενο και τους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισής του. Η καλή συνεργασία όλων όσων έχουν την ευθύνη για την ανατροφή και τη μόρφωση των παιδιών είναι απαραίτητη όσο ποτέ. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η βία με οποιαδήποτε μορφή της δεν είναι ‘μαγκιά’ και πολύ περισσότερο δεν μπορεί να λύσει τις διαφορές που ίσως τα παιδιά έχουν μεταξύ τους στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. (Olweus, 1999)

5.Χρήση Ναρκωτικών

Η χρήση τοξικών ουσιών (ναρκωτικών) αποτελεί μια από τις συχνότερες αλλά και τις δυσκολότερα αντιμετωπίσιμες παθολογικές καταστάσεις της εφηβείας. Σε μια περίοδο σημαντικών αλλαγών και μεγάλης ψυχικής έντασης, όπως είναι η εφηβεία, τα ναρκωτικά παρουσιάζονται ως θαυματουργές ουσίες που υποτίθεται ότι λύνουν όλα τα προβλήματα. Βαθμιαία, ο έφηβος οδηγείται από τη χρήση στην εξάρτηση, στην αντικοινωνικότητα και την παραβατικότητα.

Το φαινόμενο των ναρκωτικών αφορά δυστυχώς ένα μεγάλο ποσοστό του ανήλικου πληθυσμού της χώρας. Παιδιά από τα 14 τους χρόνια, ίσως και νωρίτερα, αγόρια και κορίτσια με την αθωότητα ακόμη ζωγραφισμένη στα πρόσωπα τους, μπαίνουν στο τρελο παιχνίδι των ναρκωτικών, ‘στο παιχνίδι του θανάτου’ απ’ όπου τις περισσότερες φορές βγαίνουν νικημένοι. Χρειάζονται υπέρμετρες προσπάθειες, ώστε να μπορέσει κάποιος να βγει από το αδιέξοδο αυτό.

Είναι αρκετά εύκολο για κάποιο ανήλικο άτομο να προμηθεύει κάποια ποσότητα αυτών των ουσιών, αφού στον ίδιο χώρο του σχολείου, ‘επιτρέπονται’ τέτοιου είδους συναλλαγές, με την έννοια, ότι υπάρχει το περιθώριο, παρουσιάζονται αρκετές ευκαιρίες που βοηθούν στην ελεύθερη διακίνησή τους.

Ένας λόγος που μπορεί να φτάσει ο ανήλικος στα ναρκωτικά είναι η μοναξιά και η ανάγκη κοινωνικής ένταξης. Μέσα στις απέραντες πόλεις υπάρχει και απέραντη μοναξιά.

Η χρήση των ναρκωτικών μπορεί να έχει περιστασιακό χαρακτήρα, να γίνεται δηλαδή από περιέργεια ή σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες, όπως π.χ ένα πάρτυ. Μπορεί να έχει και συμβολικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να αποτελεί στοιχείο ενός ιδιαίτερου τρόπου ζωής και να συμβολίζει έμπρακτα την ένταξη και συμμετοχή σε μια ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα. Ίσως ακόμα να αποτελεί μια έμπρακτη εκδήλωση αμφισβήτησης και απορριψής του ‘κατεστημένου’ και των κανόνων του ή μια έμπρακτη εκδήλωση ‘ψυχικής απελευθέρωσης και τόλμης’ (απόδειξη του ατόμου στον εαυτό του και τους άλλους ότι δεν φοβάται, δεν λογαριάζει τον κίνδυνο της τιμωρίας, της τρομακτικής παραίσθησης, ή του εθισμού και της εξάρτησης). (Λάζος, 1997)

Μερικές αξιόποινες πράξεις χρηστών:

- ∅ η αγοραπωλησία,
- ∅ η κατοχή,
- ∅ η μεταφορά,
- ∅ η αποστολή,
- ∅ η παραλαβή,
- ∅ η συντέλεση στη διάδοση της χρήσης ναρκωτικών.

Επίσης το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών προκειμένου να εξασφαλίσει την αγορά των ναρκωτικών, καταφεύγει στο να κλέψει ή και να φονεύσει για να καταφέρει να αποσπάσει ξένα χρηματικά ποσά.(Λάζος,1997)

6. Παραβίαση του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ)

Θα πρέπει να τονιστεί ο μεγάλος σκοτεινός αριθμός των παραβάσεων αυτών, η μεγάλη ποσοστιαία συμβολή τους στο σύνολο της παραβατικότητας των ανηλίκων αλλά και ο υψηλός βαθμός κινδύνου που προκαλείται από αυτούς τις παραβάσεις τόσο για τους ίδιους τους δράστες όσο και για τα θύματα. Οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ που διαπράττονται από ανήλικους έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους ανάμεσα στα άλλα- την έλλειψη κυκλοφοριακής αγωγής και παιδείας αλλά και την υποτίμηση του κινδύνου.

Σαν πρώτη αίτια ατυχημάτων είναι η απόσπαση της προσοχής του οδηγού, (αφηρημάδα), η παραβίαση προτεραιότητας και η υπερβολική ταχύτητα. Ακολουθούν σε μικρότερα νούμερα το αντικανονικό προσπέρασμα, η παραβίαση ερυθρού σηματοδότη, η οδήγηση στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας και η μη τήρηση απόστασης ασφαλείας.Από τις μηχανικές βλάβες των οχημάτων που οδήγησαν σε ατύχημα πρώτη θέση έχουν οι βλάβες των τροχών και δεύτερη οι βλάβες των φώτων και των φρένων.

3.2 Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα πιο σημαντικά αδικήματα που διαπράττουν οι ανήλικοι στην Ελλάδα (κυρίως έφηβοι) είναι τα εξής: σωματικές βλάβες, αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές και «κλοπές χρήσης» δικύκλων ή αυτοκινήτων) καθώς και παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων (ως επί το πλείστον παραβάσεις του Κ.Ο. Κ.). Οι παραβάτες οι οποίοι βρίσκονται στην ηλικία των 13 έως 17 ετών, παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό πρωτογενούς παραβατικής δραστηριότητας. Οι παραβάσεις αυτές συνήθως οφείλονται στην λανθασμένη αντιμετώπιση των παραβάσεων της εφηβείας από την πολιτεία, όπως ο στιγματισμός του ανήλικου ή οι ιδρυματικές διαδικασίες για την αντιμετώπισή του (Κουράκη, 2006).

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο Πετρόπουλος (2001), τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε κάποια σταθεροποίηση ή και ελάττωση θα λέγαμε, των αδικημάτων του Ποινικού Κώδικα, αλλά παράλληλα και αυξητική τάση στις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, γεγονός που είναι πιθανό να οφείλεται στα τροχαία αδικήματα, παραβάσεις οι οποίες δε θεωρούνται «σοβαρά εγκλήματα», παρόλο που εξακολουθούν να αποτελούν επικίνδυνη συμπεριφορά. Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα η παραβατικότητα των ανηλίκων δε χαρακτηρίζεται από τη διάπραξη σοβαρών εγκληματικών πράξεων π.χ. ανθρωποκτονίες, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες π.χ. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχουν παρουσιαστεί ορισμένα περιστατικά βίαιης συμπεριφοράς τα οποία εκδηλώθηκαν από παιδιά και εφήβους.

Η παραβατικότητα των ανηλίκων στα πλαίσια μέτρησής της με τη συνολική εγκληματικότητα, σημειώνει μια σταθερή ανοδική τάση. Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί για την αυτοομολογούμενη παραβατικότητα, παρατηρούνται αρκετά υψηλά ποσοστά ομολογίας για διάπραξη παραβατικών πράξεων από εφήβους, ενώ μια σαφής αυξητική τάση παρατηρείται και σε εκδικασθέντα αδικήματα εφήβων που αφορούν παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (Κουράκη, 2006).

Είναι γεγονός ότι τα ποσοστά χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών (νόμιμων και παράνομων) στο μαθητικό πληθυσμό παρουσιάζουν δυστυχώς μια ανησυχητική αύξηση. Η επιλογή χρήσης αυτών

των ουσιών συνδέεται άμεσα με την παραβατικότητα, τη σεξουαλική κατάχρηση και τη χρήση βίας (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001). Παράλληλα δε θα πρέπει να παραβλέψουμε ότι υπάρχει ένας απροσδιόριστος αριθμός παραβατικότητας, κυρίως της σχολικής βίας που βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, αλλά ούτε και το γεγονός ότι τον τελευταίο καιρό παρατηρείται μια τάση να μην καταγγέλλονται οι μικροπαραβάσεις.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την κοινωνιολόγο Μανουδάκη το 1998, σε πέντε λύκεια της Αθήνας με θέμα τις «συμμορίες ανηλίκων», σε τυχαίο δείγμα 126 μαθητών, ηλικίας 15-19 ετών, προέκυψε ότι ένα ποσοστό 16,6% ανήκει σε ομάδες που τελούν συλλογικά διάφορες παραβατικές πράξεις, χωρίς όμως να χαρακτηρίζονται καθαρά ως «συμμορία» επειδή δεν πληρούν όλες τις προϋποθέσεις γι' αυτό. Από αυτό το ποσοστό προκύπτει ότι το 7,1% των μαθητών αντιπροσωπεύουν εκείνα τα στοιχεία τα οποία μπορούν να τους εντάξουν στις συμμορίες, ένα ποσοστό που δεν αφήνει περιθώρια εφησυχασμού. Τα αδικήματα που συνήθως διαπράττουν αφορούν: υλικές ζημιές, βίαιες συγκρούσεις μεταξύ ομάδων, κλοπή χρημάτων ή άλλων αντικειμένων, πώληση κλοπιμαίων καθώς και χρήση, κατοχή και πώληση ναρκωτικών ουσιών (Μανουδάκη, 1998).

Η ίδια έρευνα επίσης έδειξε ένα ποσοστό 47,6%, το οποίο δήλωσε ότι δέχτηκε επίθεση από περισσότερους από έναν συνομήλικους του. Σύμφωνα με τους μαθητές, η επίθεση αυτή είχε ως στόχο τον «εκφοβισμό» (38,3%), «τον εκβιασμό» (15%), «την απόσπαση χρηματικού ποσού (ρούχων, παπουτσιών, κοσμημάτων κ.ά.)» (35%). Το 50% των ερωτηθέντων που δέχθηκαν επίθεση δήλωσαν ότι προτίμησαν να μην την αναφέρουν πουθενά και με αυτόν τον τρόπο να λύσουν το ζήτημα μόνοι τους.

Επίσης, το 26,6% των θυμάτων δήλωσε ότι οι επιθέσεις που δέχθηκαν διαπράχθηκαν από συνομηλικούς τους, ενώ το 48,3% ανέφεραν ότι τους επιτέθηκαν άτομα λίγο μεγαλύτερης ηλικίας από αυτούς. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι κανείς από τους ερωτηθέντες που δέχθηκαν επίθεση δεν απευθύνθηκε στις αστυνομικές ή άλλες αρμόδιες υπηρεσίες, ενώ μόνο το 19,5% ανέφερε το γεγονός στην οικογένειά του, σε αντίθεση με ένα ποσοστό 76,6% που προτίμησαν να το αναφέρουν σε φίλους τους (Ρουγγέρη, 1999).

Έρευνα που διεξήχθη κατά τα έτη 2002-2003, με τίτλο «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα.

Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών» υπό την εποπτεία του Καθηγητή Εγκληματολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών Ν. Κουράκη, και με σκοπό τη μελέτη του φαινομένου των παραβατικών ομάδων και συμμοριών ανηλίκων σε Λύκεια της Αθήνας, τα πορίσματα που προέκυψαν δείχνουν ότι οι παραβατικές ομάδες που δημιουργούνται αποτελούνται κυρίως από αγόρια, μέσης ηλικίας περί τα 17,9 έτη, που αποτελούν ένα σχετικά μικρό (αλλά όχι ανάξιο λόγου) ποσοστό γύρω στο 10,1% στα σχολεία της Αθήνας (5,1% «μεσαίοι» παραβάτες και 5% «σοβαροί» παραβάτες) και εντοπίζονται συχνότερα στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους εμφανίζεται γενικά να είναι αρκετά καλή, εφόσον εργάζονται συνήθως και οι μητέρες τους, αλλά περιστασιακά και οι ίδιοι. Αξιοσημείωτο εμφανίζεται το ποσοστό των παραβατών που κατοικούν σε κοινωνικοοικονομικά αναβαθμισμένες περιοχές της Αττικής. Οι επιδόσεις τους στο σχολείο είναι «δεν είναι τόσο καλές» ή «καθόλου καλές», όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι. Επίσης, ανέφεραν ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον. Επίσης χαρακτηρίζουν τις σχέσεις τους με τους γονείς τους είναι δύσκολες και προβληματικές και ότι διέπονται συχνά από συγκρούσεις.

Για να μπορέσουν να ξεφύγουν από αυτή τη δύσκολη κατάσταση που βιώνουν τόσο στο σχολείο όσο και στο οικογενειακό τους περιβάλλον, οι παραβατικοί έφηβοι αναζητούν κάποια εργασία, η οποία συνήθως είναι περιστασιακή ή μικρής διάρκειας, η οποία δεν τους καλύπτει οικονομικά και ψυχολογικά. Ως αποτέλεσμα η βασική τους διέξοδος καταλήγει να γίνει η συναναστροφή τους με παραβατικές παρέες, με τα γνωστά επακόλουθα. Οι παρέες αυτές αποτελούνται από 5-6 άτομα του ίδιου φύλου και κάπως μεγαλύτερης ηλικίας. Τα μέλη της παρέας προέρχονται πρωτίστως από το σχολείο, από τη γειτονιά και από τον χώρο εργασίας ή ακόμη από νυκτερινά κέντρα. Με τον τρόπο αυτό αρχίζουν και ταυτίζονται με τη συμμορία με αποτέλεσμα να εκλαμβάνουν μια επίθεση ή προσβολή σε ένα μέλος της παρέας τους ως συλλογική τους υπόθεση. Ο λόγος που τους ωθεί να γίνουν μέλη αυτής της παρέας είναι «για πλάκα» ή για να βρουν φίλους. Οι έφηβοι παραβάτες βρίσκουν στο πρόσωπο ορισμένων μελών της παρέας ηγετικές ικανότητες περισσότερο από τους μέσους μαθητές. Ωστόσο συνήθως δεν έχουν κάποιον αρχηγό.

Τα μέλη της ομάδας γενικά συναντώνται σε καθημερινή βάση σε διάφορα μέρη όπως καφετέριες ή μπαρ, ενώ επιλέγουν λιγότερο να συναντιούνται σε σπίτια και στο προαύλιο του σχολείου. Πέρα από τις δραστηριότητες που έχουν, οι έφηβοι παραβάτες επιδίδονται συχνά και σε αντισυμβατικές

ενέργειες, ενώ - σύμφωνα με δική τους μαρτυρία-έρχονται συχνά σε συγκρούση με άλλες παραβατικές ομάδες.

Παραδέχθηκαν σε υψηλά ποσοστά:

- Ø την αναγραφή συνθημάτων κλπ. σε κτίρια (56,2%),
- Ø την πρόκληση ζημιών σε σχολικό χώρο (52,8%),
- Ø κλοπές από κατάστημα (46,1%),
- Ø δοκιμαστική χρήση ναρκωτικών ουσιών (46,1%),
- Ø επεισόδια στο γήπεδο (37,1%),
- Ø συμπλοκή (37,1%),
- Ø φθορά ξένης ιδιοκτησίας (22,5%),
- Ø κλοπή χρήσης (22,5%),
- Ø απειλή (21,3%),
- Ø κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου (19,1%),
- Ø κλοπή από άτομο (16,9%), διάρρηξη (14,6%),
- Ø αγορά ναρκωτικών ουσιών (9%),
- Ø πώληση ναρκωτικών ουσιών (5,6%),
- Ø πώληση κλοπιμαίων (4,5%).

Οι επιθέσεις που δέχονται εις βάρος τους είτε σε ατομικό επίπεδο, είτε στο επίπεδο της παρέας, έχουν πραγματοποιηθεί για απόσπαση χρημάτων ή υλικών αγαθών, για εκφοβισμό ή και για εκβιασμό. Στις επιθέσεις που κάνουν σε μεμονωμένα άτομα, κάνουν χρήση της λεκτικής απειλής και της φυσικής βίας, ενώ στις ομαδικές επιθέσεις συνηθέστερη είναι η χρήση φυσικής βίας. Τέλος,

δηλώνουν ότι δεν έχουν εμπλακεί με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (Κουράκης κ.α., 2004).

Το 2004 διεξήχθη διεθνής έρευνα με τίτλο “Παραβατικές Ομάδες και Συμμορίες Ανηλίκων”, στην οποία συμμετείχε και η ερευνητική ομάδα “Spinellis”. Σε αυτή την έρευνα συμμετείχε και ελληνικό δείγμα για την αυτοομολογούμενη παραβατικότητα νέων ηλικίας 14-21 στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας, όπου το 35% των νέων ομολόγησαν ότι μόνο κατά την προηγούμενη χρονιά, είχαν διαπράξει αξιόποινες παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας (κλοπή από το σχολείο, από κατάστημα, διάρρηξη κλπ), ενώ όταν τους έγινε η ερώτηση «αν ποτέ» τέλεσαν παρόμοιες πράξεις, το ποσοστό έφθασε το 65,3%. Σε υψηλά επίπεδα βρίσκονταν οι βανδαλισμοί, σε αντίθεση με τα ποσοστά βίας κατά πρόσωπου μη μέλους της οικογένειας, που εμφανίζονταν σχετικά χαμηλά (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2005).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2005-2006 από το ΕΚΚΕ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών) με γενικό τίτλο «Μεγαλώνοντας στην Αθήνα - Ποιότητα Ζωής Παιδιών και Εφήβων» και αφορά τη βία στα σχολεία, σε 102 σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων στο Δήμο της Αθήνας σε δείγμα 19.231 μαθητών και εκπαιδευτικών προέκυψε ότι 1 στα 10 παιδιά (10,5%) δήλωσε πως έχει αντιληφθεί κάποιον να τα πλησιάζει για να του δώσει ναρκωτικά. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο (17%) στους μαθητές Λυκείων/ ΤΕΕ και σε ποσοστό σημαντικό στα παιδιά του δημοτικού (9%). Επίσης στην ίδια έρευνα το 10,2% των μαθητών Λυκείου δήλωσε ότι έχει δοκιμάσει ναρκωτικά. Όσον αφορά επιθετικές πράξεις, ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών (46,3%) δήλωσε ότι υπέστην στο παρελθόν ύβρεις και κοροϊδίες, το 18% έχει κατηγορηθεί για πράξεις βίας και το 14,1% ότι έχει δεχτεί απειλές. Σημαντικό είναι το ποσοστό του 38% των μαθητών, οι οποίοι δηλώνουν ότι «φοβούνται να κυκλοφορούν μόνοι το βράδυ» (Κοταρίδη, Βαλάσση-Αδάμ, 2006).

Επίσης το 37% των μαθητών του Δημοτικού και το 11% των μαθητών Γυμνασίου/ Λυκείου δηλώνουν ότι έχουν υποστεί σωματική βία. Το 13% των μαθητών του Δημοτικού και 11% των μαθητών του Γυμνασίου/ Λυκείου αναφέρουν ότι έχουν διαπράξει βία ενάντια σε άλλα παιδιά, ενώ ένα ποσοστό 5% ότι έχει απειλήσει άλλα παιδιά. Επίσης 41% των παιδιών του δημοτικού και 43% του γυμνασίου/ λυκείου δηλώνουν ότι έχουν δει παρέες παιδιών να απειλούν/ φοβερίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο. Αυτό που προκαλεί ανησυχία είναι τα ποσοστά των παιδιών που υποστηρίζουν ότι έχουν δει παιδιά να χτυπούν άλλα παιδιά στο σχολείο (77% των μαθητών του Δημοτικού και 68% του Γυμνασίου/ Λυκείου). Όσον αφορά τη σεξουαλική παρενόχληση, 19% των μαθητών του

Δημοτικού και 21% των μαθητών του Γυμνασίου/ Λυκείου αναφέρουν ότι «είναι σίγουροι ή νομίζουν» ότι έχουν προσεγγιστεί με σκοπό τη σεξουαλική παρενόχληση. Το 5% των μαθητών του Δημοτικού και το 3% των μαθητών Γυμνασίου/ Λυκείου δηλώνουν ότι αυτό έγινε στο χώρο του σχολείου. Οι διευθυντές και οι εκπαιδευτικοί, σε ποσοστό άνω του 60% αναφέρουν ότι στο σχολείο τους υπάρχει επιθετικότητα προς αδύναμους/ καινούριους/ δυσπροσάρμοστους/ διαφορετικούς μαθητές, ενώ το 18% δηλώνει ότι υπάρχει επιθετική συμπεριφορά προς τους εκπαιδευτικούς. Επίσης αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει επιθέσεις και από εξωσχολικές ομάδες (Κοταρίδη κ.α, 2006).

Το Μάρτιο του 2007 διενεργήθηκε μια έρευνα στο Βαρβάκειο Γυμνάσιο για τη βία και την επιθετικότητα στο χώρο του σχολείου στο πλαίσιο του προγράμματος «Διαχείριση της βίας και της επιθετικότητας στο χώρο του σχολείου». Σε αυτήν την έρευνα συμμετείχαν 288 μαθητές. Ένας στους τέσσερις μαθητές θεωρεί έγκλημα τη σχολική βία και το 58,3% θεωρεί τη σχολική βία μια πολύ σοβαρή υπόθεση. Το 70,3% δηλώνει πρόθυμο στο να συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα πρόληψης της βίας. Το είδος της βίας που κυριαρχεί είναι η λεκτική, ενώ σπανιότερα εμφανίζεται η σωματική ή η σεξουαλική κακοποίηση. Οι μαθητές χαρακτήρισαν ως σοβαρότερες μορφές βίας τα χτυπήματα στο πρόσωπο και στο σώμα, τη σεξουαλική επίθεση και την απειλή. Επίσης πάντα σύμφωνα με τους μαθητές, τα περισσότερα περιστατικά βίας γίνονται στην αυλή κατά τη διάρκεια του μεγάλου διαλείμματος ή όταν απουσιάζει ο καθηγητής από την τάξη (Ονισένκο, 2007).

Στη Διευρωπαϊκή έρευνα για την ποιότητα της Ζωής των Παιδιών και των Εφήβων που πραγματοποιήθηκε σε 13 χώρες της Ευρώπης από το 2003, και που είχε θέματα όπως την αντικοινωνική και την παραβατική συμπεριφορά, το 2006 συμμετείχαν 1200 Έλληνες έφηβοι, 12-18 ετών, από διάφορες περιοχές της χώρας. Τα ποσοστά στο αντικείμενο που μελετάμε είναι:

Το 22,5% των Ελλήνων εφήβων απάντησε ότι έχει δεχτεί εκφοβισμό είτε άμεσο (σωματικές επιθέσεις, απειλές, λεκτικό υποβιβασμό, σεξουαλική παρενόχληση), είτε έμμεσο (κοινωνική απομόνωση, ανήθικες χειρονομίες, διάδοση φημών).

Το 7,8% από αυτούς ανέφερε ότι έχει τέτοιου είδους εμπειρίες πολύ συχνά έως και συνέχεια. Επεισόδια εκφοβισμού ήταν συχνό φαινόμενο στις μικρές ηλικίες του δείγματος, αφού όσο μεγαλώνουν οι έφηβοι «θύτες» εκδηλώνουν και με άλλους τρόπους την αντικοινωνική/ παραβατική τους συμπεριφορά.

Συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης οι οποίες συμμετείχαν στην έρευνα, οι Έλληνες έφηβοι βιώνουν σε μικρότερο βαθμό αρνητικά συναισθήματα εκφοβισμού και μη αποδοχής από τους συνομήλικους τους στο σχολείο. Στην ίδια έρευνα οι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα δηλώνουν περισσότερες εμπειρίες εκφοβισμού και μη αποδοχής στο σχολείο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους έφηβους. Επίσης πιο συχνά θύματα βίαιης συμπεριφοράς υπήρξαν οι έφηβοι-παιδιά οικονομικών μεταναστών σε σύγκριση με τους Έλληνες εφήβους, αλλά και οι έφηβοι με χρόνια προβλήματα υγείας (Καθημερινή, 2006 τεύχος Μαρτίου).

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Πριν από το 1970, η αστυνομία και το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης ήταν ουσιαστικά αρμόδια για την πρόληψη και την καταστολή της παραβατικότητας. Μετά από το 1970, το καθεστώς αυτό αρχίζει να διαφοροποιείται διεθνώς ως απόρροια της δυσaréσκειας του κοινού για την αναποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης να μειώσει τη παραβατικότητα.

Τότε, εμφανίζονται οι πρώτες προσπάθειες πρόληψης της παραβατικότητας, μέσα από τις πρακτικές της περιστασιακής πρόληψης και παράλληλα παρατηρείται ένα αυξημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενεργή συμμετοχή στις προσπάθειες αυτές. Έτσι, ξεκινούν πρωτοβουλίες κοινοτικών προγραμμάτων γειτονιάς, που βασίζονται στην κινητοποίηση και δράση των πολιτών και στοχεύουν στη μείωση των ευκαιριών διάπραξης της παραβατικότητας. (Lavertue, Migneault, 2001),

Προτάθηκαν, τότε, μέτρα κοινωνικής παρέμβασης και κοινοτικής ανάπτυξης που θα ενίσχυαν τους κοινωνικούς και οικονομικούς όρους διαβίωσης. Αυτή η προσέγγιση από τη δεκαετία του '90, αντιμετωπίζεται ευρέως ως ζωτικής σημασίας συστατικό σε οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια πρόληψης της παραβατικότητας.

Η Κοινωνική παρέμβαση έχει ως αφετηρία την υπόθεση, ότι η παραβατικότητα αποτελεί απόρροια κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Έτσι, πρέπει να αντιμετωπισθεί ως μια διαδικασία δόμησης και αναδόμησης των κοινωνικών δομών και θεσμών με τη συμμετοχή ολόκληρης της κοινότητας. (Μαγγανάς, 1999)

Οι διαδικασίες, δηλαδή, που οδηγούν στη μείωση της παραβατικότητας, μπορεί να επιβληθούν από έξω, αλλά πρέπει να προκύψουν από τις αλλαγές στην ίδια την κοινότητα και στους ανθρώπους που την συνθέτουν. Στην εφαρμογή της, συνίσταται σε προληπτικά, μη κατασταλτικά μέτρα που έχουν ως βασικό στόχο να μειώσουν την παραβατικότητα, απομακρύνοντας τους παράγοντες που τη προάγουν. Σε αυτούς συγκαταλέγονται προσωπικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Συνεπώς, δεν χρησιμοποιεί τις στρατηγικές αντίδρασης και αποτροπής που χρησιμοποιεί το ποινικό δίκαιο ή εκείνες που στηρίζονται στην περιστασιακή πρόληψη, αλλά προτείνει

προγράμματα πρόληψης που ξεπερνούν τις παραδοσιακές προσεγγίσεις και εστιάζει στους βαθύτερους παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση της παραβατικότητας και της θυματοποίησης. (Μαγγανάς,1999)

Στην κοινωνική παρέμβαση και στην πρόληψη της παραβατικότητας, κεντρική θέση κατέχει η κοινωνικοποίηση και η παιδεία των νέων, οι οποίες μπορούν και πρέπει να τους εμπνέουν υγιή πρότυπα και στάσεις ζωής. Ο ρόλος της παιδείας είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην προσωπική ανάπτυξη και την ευημερία, καθώς εμπνέει στους νέους εκείνες τις αξίες, στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που προάγουν την κοινωνική ανάπτυξη. Έτσι, μια παιδεία που καλλιεργεί συναισθήματα αλληλεγγύης και ισότητας προς τους άλλους, κατανόησης προς την διαφορετικότητα στην κουλτούρα, τον πολιτισμό, τη θρησκεία και τις πεποιθήσεις, που καλλιεργεί μια συλλογική κοινωνική συνείδηση, χωρίς προκαταλήψεις, αλλά με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να λειτουργήσει κατασταλτικά στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από τους νέους. (Μαγγανάς,1999)

Η Κοινωνική παρέμβαση, επομένως, αποτελεί μια μακροπρόθεσμη προληπτική πολιτική, που στοχεύει να βελτιώσει την ευημερία και την ποιότητα της ζωής εκείνων που είναι περισσότερο σε κίνδυνο. Έτσι, οι παρεμβάσεις πρέπει να ικανοποιούν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των διάφορων εξελικτικών σταδίων της ζωής ενός ατόμου που βρίσκεται σε κίνδυνο.

Σήμερα, η Κοινωνική παρέμβαση, αποτελεί ουσιαστικό μέρος κάθε σημαντικής προσπάθειας πρόληψης της παραβατικότητας.(Lavertue, Migneault, 2001)

Η Κοινωνική παρέμβαση ως μακροπρόθεσμη στρατηγική πρόληψης της παραβατικότητας συνδυάζει τις αποτελεσματικότερες θεωρίες και έρευνες, που προσεγγίζουν περισσότερο τους παράγοντες που συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά, όπως θεωρίες κοινωνικοποίησης, κοινωνικού ελέγχου και πολιτισμικών διαφορών, στην ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς.

Τα επιτυχημένα και αποτελεσματικά προγράμματα της Κοινωνικής παρέμβασης, επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη διαμορφώνεται μέσα από πλήθος διαδικασιών, εστιάζουν στη διαχείριση πολλαπλών παραγόντων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται παράγοντες

κίνδυνου και προστατευτικοί παράγοντες, που ωθούν ή συγκρατούν, αντίστοιχα, το άτομο από τη παραβατικότητα.

Ως παράγοντες κίνδυνου, προσδιορίζονται εκείνες οι επιρροές που αυξάνουν την πιθανότητα κάποιου για συμμετοχή στην παραβατικότητα. Ως νέοι σε κίνδυνο χαρακτηρίζονται εκείνοι που βιώνουν καταστάσεις που ενέχουν πολλαπλούς παράγοντες κίνδυνου. Έτσι, η Κοινωνική παρέμβαση επιχειρεί να κατευθύνει τους παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. (Crawford, 1998)

Οι παράγοντες κίνδυνου συνδέονται με αρνητικές εμπειρίες και βιώματα του ατόμου που προέρχονται:

- Ø Το οικογενειακό περιβάλλον
- Ø Το σχολείο
- Ø Τις παρέες συνομήλικων
- Ø Την απασχόληση (ανεργία)
- Ø Την οικονομική αποστέρηση (φτώχεια)
- Ø Τα ατομικά χαρακτηριστικά (π.χ. ηλικία, διαφορές φύλου, το ανεπαρκές γνωστικό υπόβαθρο και τα γνωρίσματα της προσωπικότητας)
- Ø Την εθνική προέλευση (μετανάστευση)
- Ø Την κατάχρηση αλκοόλ και άλλων ουσιών
- Ø Τις κοινωνικές αλλαγές (αστικοποίηση, δυσκολίες στην κοινωνική ενσωμάτωση, κοινωνικός αποκλεισμός).
- Ø Επιπλέον, η συναναστροφή με χρήστες ναρκωτικών ή με παραβατικούς ανήλικους ή ενήλικες, η αποδιοργάνωση της γειτονιάς, η αποξένωση, η επαναστατική συμπεριφορά και η πρόωμη έναρξη της παραβατικής συμπεριφοράς θεωρούνται ως παράγοντες

κινδύνου, που συμβάλλουν στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από τους νέους. (Hawkins, 1996)

Άτομα που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της Κοινωνικής παρέμβασης, αναγνωρίζουν και κατευθύνουν τους παράγοντες αυτούς σε κρίσιμα σημεία της ανάπτυξης του ατόμου. Τέτοια σημεία είναι η γέννηση, η προσχολική ηλικία, η μετάβαση από τη μια βαθμίδα εκπαίδευσης στην άλλη, μετάβαση στην αγορά εργασίας, καθώς και κάθε μετάβαση σε κάποιο επόμενο στάδιο ανάπτυξης.

Από την άλλη, ως προστατευτικοί παράγοντες ή παράγοντες συγκράτησης θεωρούνται εκείνες οι επιρροές, εσωτερικές ή εξωτερικές, ή εκείνοι οι μηχανισμοί, που βοηθούν τα παιδιά και τα νεαρά άτομα να αντεπεξέλθουν καλύτερα και να γίνονται πιο ανθεκτικά στις δυσμενείς περιστάσεις της ζωής. (Hawkins, 1996)

Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι η συγκροτημένη και ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως απόρροια της επιτυχούς κοινωνικοποίησης του ατόμου, οι δεσμοί με την οικογένεια και το κατάλληλο υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον. Επιπλέον, η επιτυχία στο σχολείο και οι θετικές σχέσεις με το κοινωνικό περιβάλλον ενισχύουν το δεσμό του ατόμου με την κοινωνία.

Η Κοινωνική παρέμβαση επομένως, στοχεύει να μειώσει την επαφή ενός προσώπου με όσο το δυνατόν περισσότερους από τους παράγοντες κινδύνου σε πρώιμο στάδιο και παράλληλα να ενισχύσει και να ενδυναμώσει τους προστατευτικούς παράγοντες που προάγουν ώριμες στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες αποτρέπουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. (Sherman, 1996)

Στα πλαίσια των προγραμμάτων της Κοινωνικής παρέμβασης, οι νέοι δεν αντιμετωπίζονται με την παραδοσιακή έννοια, δηλαδή ως εύαλτα άτομα, αλλά ενδυναμώνονται, έτσι ώστε να αντιληφθούν τις δυνατότητές τους και να καθορίσουν οι ίδιοι το μέλλον τους. Το αφετηριακό αυτό σημείο απεικονίζει όχι μόνο τη φύση και τον προσανατολισμό της κοινωνικής ανάπτυξης, αλλά και τους ρόλους που διαδραματίζουν σε αυτήν το άτομο και η κοινωνία ευρύτερα.

Επίσης η Κοινωνική παρέμβαση απευθύνεται στις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές και έχει ως σκοπό μέσα από έγκαιρες παρεμβάσεις να ενισχύσει την κοινωνική ανάπτυξη και να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους.

Επιπλέον, μέσα από τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής στοχεύει στην ευημερία και την ενίσχυση της ποιότητας ζωής για το σύνολο των παιδιών, των νέων και ολόκληρης της κοινωνίας. Για να είναι αποτελεσματικές οι κοινωνικές παρεμβάσεις, θα πρέπει να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου και να υποστηρίζουν όλες τις όψεις της κοινωνικής του ζωής. Γι' αυτό, η κοινωνική παρέμβαση, χρησιμοποιεί στοχοθετημένα, μακροπρόθεσμα προγράμματα που εστιάζουν στη δημιουργία «φιλικού» για το παιδί περιβάλλοντος, θεσμών και κοινοτήτων.

Τα προγράμματα της Κοινωνικής Παρέμβασης ποικίλλουν από χώρα σε χώρα και περιοχή σε περιοχή, καθώς πρόκειται για ευέλικτα προγράμματα, που προσαρμόζονται στις τοπικές ανάγκες. Εντούτοις, συνήθως βασίζονται σε τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις της, που αν και είναι δύσκολο να επιτευχθεί η σύνθεσή τους, στην πράξη, συχνά, δανείζονται στοιχεία η μία από την άλλη: την αναπτυξιακή, την κοινωνική και την κοινοτική.(Μαγγανάς,1999)

Αναπτυξιακή προσέγγιση

Στόχος της προσέγγισης αυτής είναι μια έγκαιρη παρέμβαση που θα διακόψει την πορεία της ανάπτυξης, η οποία οδηγεί το άτομο προς αντικοινωνικές ή παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και πιθανόν προς μία χρόνια ή επαναλαμβανόμενη παραβατικότητα. Για το σκοπό αυτό η παρέμβαση ξεκινά, κατά το ιδανικότερο, από το σημείο της γέννησης του παιδιού και παρακολουθεί την εξέλιξη του μέσα από τη είσοδο του στην οικογένεια, το πέρασμα από το σχολείο, τη δημιουργία σχέσεων με την παρέα και τη δημιουργία δεσμών με την κοινότητα. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στις θεωρίες του ελέγχου, της εκμάθησης και του διαφορικού συγχρωτισμού. Τα προγράμματα πρόληψης αυτής της προσέγγισης επιδιώκουν τη σωστή ανάπτυξη των παιδιών μέσω παρεμβάσεων που στοχεύουν να περιορίσουν τους παράγοντες κινδύνου και να ενισχύσουν τους παράγοντες που μπορούν να προστατεύσουν το παιδί και που συνίστανται στους τρεις σημαντικούς φορείς κοινωνικοποίησης - την οικογένεια, το σχολείο και τις παρέες. Η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων από τους γονείς, η διαχείριση της επιθετικής - υπερδραστήριας συμπεριφοράς, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, καθώς και η θετική επιρροή της παρέας θεωρούνται πολύ σημαντικοί παράγοντες προς αυτήν την κατεύθυνση. (Μαγγανάς,1999)

Κοινωνική προσέγγιση

Η προσέγγιση αυτή συνδέει τις κοινωνικές ανισότητες και την άνιση κοινωνική κατανομή με την ύπαρξη μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων. Έτσι, τα οικογενειακά προβλήματα στα μη προνομιούχα στρώματα, είναι αναμενόμενες καταστάσεις ως απόρροια του υπάρχοντος κοινωνικού καθεστώτος, και του άγχους και των στερήσεων που αυτό συνεπάγεται. Οι αναπτυξιακές δυσκολίες των παιδιών και των οικογενειών τους εφόσον έχουν κοινωνική προέλευση μπορούν να εντοπιστούν και να γίνουν στόχος καλά συγκροτημένων κοινωνικών παρεμβάσεων. Αν και η σύνθεση των δύο προσεγγίσεων μέχρι σήμερα δεν έχει επιτευχθεί, η κοινωνική και αναπτυξιακή προσέγγιση είναι αλληλοσυμπληρούμενες. Η κοινωνική προσέγγιση συμπληρώνει την αναπτυξιακή, καθώς δίνει μια εξήγηση για την ύπαρξη των μη προνομιούχων στρωμάτων. Το γεγονός ότι οι παρεμβάσεις γίνονται σε παιδιά και οικογένειες που ανήκουν σε μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα προκαλεί ανησυχίες για μια διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, του κοινωνικού ελέγχου και της περιθωριοποίησης των ατόμων που αποτελούν τα αντικείμενα των παρεμβάσεων αυτών.(Μαγγανάς,1999)

Κοινοτική προσέγγιση

Κατά την κοινοτική προσέγγιση, η κοινότητα είναι ο χώρος προέλευσης και ύπαρξης των προβλημάτων και συνεπώς στα πλαίσια αυτής μπορεί να επιλυθούν καλύτερα. Οι πολίτες καλούνται να συσπειρωθούν και να κινητοποιηθούν στην επίλυση των προβλημάτων τους. Εδώ, εντάσσονται τα κοινοτικά προγράμματα γειτονιάς, όπου το κοινό συνεργάζεται στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Όπως και στις δύο προηγούμενες προσεγγίσεις, και στην κοινοτική προσέγγιση υπάρχει κίνδυνος να ενταθεί ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος στους πληθυσμούς στους οποίους απευθύνεται. Η μεγαλύτερη αδυναμία της προσέγγισης αυτής έγκειται στο ότι η δράση της κοινότητας εξαντλείται στην αντιμετώπιση των συμπτωμάτων του προβλήματος και δεν εισχωρεί στους βαθύτερους παράγοντες που οδηγούν στην παραβατικότητα με αποτέλεσμα να μην έχει πάντα την αναμενόμενη επίδραση στη μείωσή της. Η σύνθεση μεταξύ των τριών προσεγγίσεων (αναπτυξιακής, κοινωνικής, κοινοτικής) φαίνεται ότι μπορεί να συμβάλλει καλύτερα σε επιτυχεστέρες στρατηγικές πρόληψης, πράγμα που, ωστόσο, είναι αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί, κυρίως, λόγω της εμβέλειας της συνεργασίας και του οικονομικού κόστους, που μια τέτοια συνεργασία συνεπάγεται.(Μαγγανάς,1999)

4.2 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ.

Η κατηγοριοποίηση των προγραμμάτων που ακολουθεί γίνεται, κυρίως, με βάση τον κύριο φορέα στον οποίο βασίζονται και το θεσμό που επιδιώκεται να ενισχυθεί. Στην πραγματικότητα, οι κατηγορίες των προγραμμάτων δεν είναι σαφώς διαχωρισμένες, καθώς, όπως θα δούμε παρακάτω, τα περισσότερα προγράμματα μοιράζονται κοινά στοιχεία. Έτσι, τα προγράμματα που παρατίθενται παρακάτω βασίζονται:

- α) στην οικογένεια,
- β) στο σχολείο,
- γ) στην απασχόληση,
- δ) στην κοινότητα.

Προγράμματα που βασίζονται στην οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί το βασικό κοινωνικοποιητικό φορέα στα πλαίσια του οποίου αναπτύσσεται σωματικά και πνευματικά το παιδί. Η βασισμένη στην οικογένεια πρόληψη επιχειρεί να κατευθύνει με επιτυχία τους παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με αυτήν. Στόχος της είναι να επιτευχθεί η σωστή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση των παιδιών, που θα μειώσει τις πιθανότητες να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Μάλιστα όσο πιο έγκαιρα ξεκινούν οι προσπάθειες αυτές τόσο το καλύτερο, καθώς τα οικογενειακά προβλήματα αργότερα όταν πλέον έχουν εξελιχθεί είναι δυσκολότερο να τα διαχειριστεί κανείς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία πιθανότητα. (Dutile, 1982)

Τα προγράμματα αυτά συχνά συνδυάζονται με προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης. Τα προγράμματα οικογενειακού προσανατολισμού διακρίνονται σε αυτά που απευθύνονται σε όλες τις οικογένειες (universal), χωρίς απαραίτητα να αναγνωρίζονται σε αυτές παράγοντες κινδύνου και σε αυτά που στοχεύουν σε οικογένειες, οι οποίες συγκεντρώνουν συγκεκριμένους παράγοντες

κινδύνου (targeted). Οι οικογένειες που βρίσκονται σε κίνδυνο παραπέμπονται από κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να λάβουν κάποια υπηρεσία που αποσκοπεί στην πρόληψη της εμφάνισης ή επανεμφάνισης της παραβατικής συμπεριφοράς στους νέους. (Sherman, 1996)

Προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι (Home Visitation Programs)

Σε πολλές χώρες, οι οικογένειες με νεογέννητα παιδιά δέχονται επισκέψεις στο σπίτι από διάφορους φορείς προκειμένου να διασφαλίσουν ότι το οικογενειακό περιβάλλον και οι συνθήκες διαβίωσης πληρούν τις προϋποθέσεις για την ανατροφή των παιδιών. Οι επισκέπτες μπορεί να είναι νοσοκόμες, κοινωνικοί λειτουργοί, προσχολικοί δάσκαλοι, ψυχολόγοι ή άλλοι ειδικοί που παρέχουν γνωστικές πληροφορίες, συναισθηματική και ψυχολογική στήριξη, πρακτική εκπαίδευση σε θέματα υγείας και κοινωνικές δεξιότητες στους γονείς ή απλά τους παρακολουθούν, χωρίς να συμμετέχουν. (Dutile, Foust, Webster, 1982),

Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι οι «Υγιείς Οικογένειες» (*Healthy Families*) που εφαρμόζεται σε πολλές περιοχές του Καναδά. Περιλαμβάνει υπηρεσίες επίσκεψης στο σπίτι σε οικογένειες, που αναγνωρίζονται από το σύστημα υγείας ότι χρειάζονται βοήθεια. Στην πρώτη επίσκεψη, κάποιος ειδικός κάνει μια δοκιμαστική συζήτηση με τους γονείς κάθε νεογέννητου κατά την οποία κρίνει αν χρειάζονται τις υπηρεσίες αυτές. Οι συγκεκριμένες ανάγκες κάθε οικογένειας καθορίζουν τη συχνότητα και την ένταση των επισκέψεων στο σπίτι. (Makhoul, 2001)

Ο στόχος είναι να «αποφοιτήσουν» οι οικογένειες από το πρόγραμμα μέσα σε τρία χρόνια από την αρχική επίσκεψη. Το πρόγραμμα στοχεύει στην πρώιμη φροντίδα του βρέφους, την ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων στους γονείς, την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την ενδυνάμωση του δικτύου προστασίας γύρω από το βρέφος. Το μοντέλο αυτό εστιάζει σε ολόκληρο το σύστημα ανατροφής του παιδιού, το παιδί, την οικογένεια, τη γειτονιά και την κοινότητα που το περιβάλλει. Εφόσον διευθετηθούν τα ζητήματα υγείας και υποστήριξης, οι γονείς ενθαρρύνονται να συμμετάσχουν σε πρόγραμμα σχεδιασμού επαγγελματικής σταδιοδρομίας. (Makhoul, 2001)

Τα προγράμματα αυτά προβλέπουν και μετέπειτα παρακολούθηση των οικογενειών που βρίσκονται σε κίνδυνο. Η αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών τα εντάσσει μεταξύ των πιο αποτελεσματικών παρεμβάσεων πρόληψης. Όπως υποστηρίζουν ειδικοί που συμμετέχουν στην

υλοποίησή τους, οι οικογένειες αποκτούν γνώση για τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, θεωρούν τις πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού πολύ χρήσιμες και εκτιμούν το γεγονός ότι έχουν κάποιον ειδικό με τον οποίο μπορούν να μιλήσουν. Μέσα από τα προγράμματα αυτά, παρέχεται στήριξη στις οικογένειες που τη χρειάζονται και οι νέοι γονείς βοηθούνται να αναπτύξουν τις δεξιότητες εκείνες που θα προάγουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους και θα μειώσουν την πιθανότητα να εμπλακούν στο έγκλημα και τη θυματοποίηση. (Makhoul, 2001)

Προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο

Το σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα ευρύτερα συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των σημαντικότερων θεσμών κοινωνικοποίησης, όπου τα παιδιά μαθαίνουν την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά και αναπτύσσουν γνωστικές δεξιότητες. Σήμερα, τα σχολεία πρέπει να λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες των μαθητών και να προλαμβάνουν τους κινδύνους.

Εφαρμόζονται διάφορα προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο σε διεθνές επίπεδο, τα οποία στοχεύουν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης - παιδικό σταθμό, δημοτικό και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στόχος των παρεμβάσεων αυτών αποτελεί η υγιής ανάπτυξη, προστασία και ευημερία των μαθητών μέσα από μια σωστή κοινωνικοποίηση, ώστε να γίνουν ενεργοί και παραγωγικοί πολίτες. Τα παιδιά εκπαιδεύονται σε δεξιότητες ώστε να αποκτήσουν προσωπική και κοινωνική ευθύνη για τις πράξεις τους, αυτοπεποίθηση, πολιτισμική ταυτότητα, αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, αισθήματα αλληλεγγύης προς τους άλλους, να αναπτύξουν επαγγελματικές δεξιότητες, καθώς και την ικανότητα να δημιουργούν σταθερές σχέσεις με τους άλλους. (Wasserman, Miller, 1998)

Οι στόχοι που θέτουν τα σχολεία θα επιτευχθούν σε συνεργασία με τους γονείς και την κοινότητα μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα και υποστηρικτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες. Οι δάσκαλοι καλούνται να εκπαιδεύονται ώστε να αναγνωρίσουν σε κάθε τάξη τα παιδιά που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά. Τα περισσότερα προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο εστιάζουν συνήθως γύρω από τα εξής σημεία:

- Αλλαγές στις δομές και τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, δηλαδή αναπροσδιορισμό των

κανόνων συμπεριφοράς και αναδιοργάνωση της λειτουργίας των τάξεων. Μέσα από τεχνικές που αυξάνουν τον ενθουσιασμό για μάθηση και το δεσμό με το σχολείο, επιδιώκεται να αυξηθεί η ευελιξία του σχολείου και να καταστεί το σχολικό πρόγραμμα περισσότερο ελκυστικό για τα παιδιά. Οι στόχοι αυτοί θα επιτευχθούν μόνο εάν το προσωπικό του σχολείου, οι γονείς, οι μαθητές και τα μέλη της κοινότητας προσδιορίζουν τα προβλήματα του σχολείου και συνεργάζονται στην αντιμετώπισή τους. (Wasserman, Miller, 1998)

- Αλλαγές στα ίδια τα άτομα που στοχεύουν στη μείωση και πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και στην αύξηση της σχολικής επίδοσης. Οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα κοινωνικά ζητήματα, εκπαίδευση και συμβουλευτική σε γνωστικές-συμπεριφοριστικές δεξιότητες, που τους διδάσκουν νέους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, καθοδήγηση από κάποιον ενήλικα (mentoring), καθώς και μετασχολικές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. (Wasserman, Miller, 1998)

Το πρόγραμμα “*Communities in Schools*” συνδυάζει και τα δύο παραπάνω πρότυπα δίνοντας έμφαση στη δημιουργία συστήματος υποστήριξης του μαθητή και της οικογένειάς του. Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν να παρακολουθήσουν μαθήματα δεξιοτήτων, επαγγελματικού προσανατολισμού, επίλυσης διενέξεων, καθώς και να προσφέρουν υπηρεσίες προς την κοινωνία στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος μαθημάτων. Αξιολόγηση του προγράμματος (Urban Institute, 1991-1994) έδειξε ότι το 80% των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα παρέμειναν στο σχολείο ή αποφοίτησαν κατά τη διάρκεια των τριών χρόνων της μελέτης και οι μαθητές με χαμηλή απόδοση και ελλιπή παρακολούθηση βελτίωσαν την απόδοσή τους στα μαθήματα. Η αξιολόγηση δεν ανέφερε αν υπήρχε κάποια επίδραση στην παραβατικότητα.

Σύμφωνα με στοιχεία από το Αυστραλιάνο Ινστιτούτο Εγκληματολογίας (2002) (Australian Institute of Criminology) δύο παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν σε σχολεία με τη συμμετοχή μαθητών εκπαιδευτικών, γονέων και μελών της κοινότητας είναι τα προγράμματα “*PATHE*” και “*CARE*”. Στόχος τους ήταν η ενίσχυση του δεσμού με το σχολείο, η ακαδημαϊκή επιτυχία, η αύξηση της αυτοεκτίμησης και των επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος έγιναν αλλαγές στις δομές και στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, αναπροσδιορίστηκε το πρόγραμμα των μαθημάτων, εισήχθησαν μαθήματα δεξιοτήτων, συμβουλευτικά προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού, καθώς επίσης προωθήθηκαν και παρεμβάσεις στην οικογένεια

που στόχο είχαν να αυξήσουν την επικοινωνία μεταξύ γονέων και παιδιών. Στους μαθητές που παρακολούθησαν τα παραπάνω προγράμματα παρατηρήθηκε μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της χρήσης ναρκωτικών και της αποβολής από το σχολείο. Ενώ, η συμβουλευτική συνέβαλε στην άνοδο της βαθμολογίας και της πιθανότητας αποφοίτησης από το σχολείο. Μάλιστα, τα σχολεία που συμμετείχαν στο πρόγραμμα “CARE” σημείωσαν μείωση της παραβατικότητας κατά 20% εν συγκρίσει με το σχολείο ελέγχου που είχε αύξηση 11%. Τα περισσότερα προγράμματα επιχειρούν παρεμβάσεις που συνδυάζουν αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου και αλλαγές στα ίδια τα άτομα. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα από τα πιο γνωστά προγράμματα πρόληψης που βασίζονται στο σχολείο.

Προγράμματα που βασίζονται στην εκπαίδευση και ενημέρωση μαθητών και γονέων

Το 1983 άρχισε ένα πρόγραμμα αντιμετώπισης της παιδικής επιθετικότητας σε 42 δημοτικά σχολεία στη Νορβηγία. Το πρόγραμμα παρείχε ενημερωτικό βιβλιαράκι στο προσωπικό του σχολείου σχετικό με την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών προς συνομηλίκους τους, πληροφορίες και συμβουλές προς τους γονείς παιδιών που εκδήλωναν ή εισέπρατταν βίαιη συμπεριφορά και πρόσβαση σε πληροφοριακό βίντεο σχετικό με την παιδική παραβατικότητα και τις επιδράσεις της στην κοινωνία. Τέλος, οι μαθητές συμπλήρωσαν ανώνυμο ερωτηματολόγιο, τα αποτελέσματα του οποίου χρησιμοποιήθηκαν στη δημιουργία των παρεμβάσεων στην οικογένεια και το σχολείο. (Waller, Welsh, 1999)

Μετά από δύο χρόνια το πρόγραμμα είχε μειώσει την παιδική επιθετικότητα κατά 50%. Τα ποσοστά των βανδαλισμών, των κλοπών και του σκασιαρχείου μειώθηκαν, επίσης. Στην περιοχή Belfort της Γαλλίας ξεκίνησε το 2001 ένα πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία με σκοπό την πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης. Για το σκοπό αυτό επιστρατεύτηκαν ειδικοί επιστήμονες, οι οποίοι ενημέρωναν τα παιδιά για τα θέματα σεξουαλικής υγείας και για το σεβασμό που πρέπει να διέπει τις σεξουαλικές τους σχέσεις. Αν και δεν έχει γίνει επίσημη αξιολόγηση του προγράμματος, εντούτοις η πληροφόρηση των νέων κρίθηκε πολύ σημαντική τόσο από τους ίδιους όσο και από τους γονείς και εκπαιδευτικούς. . (Waller, Welsh, 1999)

Τα εναλλακτικά σχολεία

Σύμφωνα από στοιχεία του πανεπιστημίου Sheffield Hallam (2004), μία από τις στρατηγικές που στοχεύουν να αυξήσουν τις ακαδημαϊκές δεξιότητες των ανηλίκων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην συμπεριφορά τους, οι οποίες δεν τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στα κανονικά σχολεία είναι τα εναλλακτικά σχολεία. Τα τελευταία αποτελούν εξειδικευμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που δίνουν μεγάλη έμφαση στις μικρές τάξεις, τις υψηλές αναλογίες δασκάλων - μαθητών, την εξατομικευμένη διδασκαλία, και τις μη ανταγωνιστικές αξιολογήσεις της απόδοσης των μαθητών. Μια αξιολόγηση πέντε ετών στις Η.Π.Α. (the OJJDP alternative school model), συνέκρινε μαθητές που βρίσκονταν σε κίνδυνο και παρακολούθησαν εναλλακτικά σχολεία με άλλους που βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση, αλλά δεν παρακολούθησαν τα σχολεία αυτά και διαπίστωσε :

Ότι οι πρώτοι, ήταν ένα τρίτο λιγότερο πιθανό να εγκαταλείψουν το σχολείο, ήταν πιθανότερο να παρακολουθούν τα μαθήματα και να αποφοιτήσουν από το σχολείο και είχαν περισσότερες ευκαιρίες να επιτύχουν τους ακαδημαϊκούς και επαγγελματικούς στόχους που έθεταν.

Αν και στις Η.Π.Α. τα εναλλακτικά σχολεία έχουν αξιολογηθεί ως αποτελεσματικά, στην Αγγλία τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων είναι κάπως συγκεχυμένα. Συγκεκριμένα, μια αξιολόγηση των εναλλακτικών σχολείων (Alternative Education Initiatives) έδειξε ότι τα τρία τέταρτα των μαθητών που τα παρακολούθησαν δήλωσαν βελτίωση στη συμπεριφορά τους και οι μισοί δήλωσαν ότι έλαβαν κάποια προσόντα. Ωστόσο, κάποιοι μαθητές προβληματίζονταν ότι δεν ήταν ισοδύναμα με αυτά στα κανονικά σχολεία. Τα περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς αυξήθηκαν από τους μαθητές των εναλλακτικών σχολείων κατά το χρόνο της αξιολόγησης, ωστόσο λιγότεροι μαθητές ήταν υπεύθυνοι για τις πράξεις αυτές σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο.

Προγράμματα ειρηνικής επίλυσης διαφορών και συμφιλίωσης

Ένα άλλο παράδειγμα προγράμματος σύμφωνα από στοιχεία του Sheffield Hallam University(2004), είναι η επανορθωτική δικαιοσύνη στα σχολεία (*Restorative Justice in Schools*). Στόχος των παρεμβάσεων της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι η μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της επιθετικότητας και της θυματοποίησης και η συμφιλίωση δράστη και θύματος.

Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται αφενός η ικανοποίηση του θύματος και αφετέρου η κατανόηση από το δράστη των συνεπειών της πράξης και η υπευθυνοποίησή του.

Μια τριετής εθνικής εμβέλειας αξιολόγηση που έγινε από το 2001 έως το 2004 σε σχολεία στην Αγγλία κατέδειξε ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης κατέληξαν: α) σε συμφιλίωση των δύο μερών (σε ποσοστό 92%), β) σε υψηλό ποσοστό ικανοποίησης μεταξύ των μαθητών που συμμετείχαν στις συνεδρίες (το 89% δήλωσε ότι ήταν ικανοποιημένο από το αποτέλεσμα και το 93% δήλωσε ότι θεωρούσε δίκαιη τη διαδικασία και ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη). Σε μια επαναξιολόγηση έπειτα από τρεις μήνες τα στοιχεία έδειξαν ότι μόνο το 4% των συμφιλιώσεων δεν διατηρήθηκε, πράγμα που καταδεικνύει ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης μπορεί να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

Προγράμματα παροχής υπηρεσιών προς την κοινωνία

Σύμφωνα με στοιχεία από το δικαστήριο ανηλικών του Λονδίνου (2004), (Youth Justice Board), πολλά είναι τα σχολεία που εντάσσουν στο πρόγραμμα των μαθημάτων την παροχή υπηρεσιών προς την κοινωνία. Παροτρύνουν, έτσι, τους μαθητές να παρέχουν υπηρεσίες σε νοσοκομεία, σε σπίτια ηλικιωμένων ανθρώπων, σε κέντρα φροντίδας παιδιών, καθώς και σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Μέσα από τα προγράμματα αυτά δίνεται η δυνατότητα στους νέους να μάθουν την αξία της προσφοράς και επιπλέον, ενισχύονται οι δεσμοί τους με την κοινωνία.

Τα αποτελέσματα μελέτης, που έγινε το 2004 σε δημόσια σχολεία όλων των βαθμίδων στις Η.Π.Α. έδειξαν ότι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών βελτίωσε την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών (το 82% των μαθητών δημοτικών σχολείων ανέφερε ότι ήταν πολύ σημαντική έναντι του 67% των μαθητών γυμνασίων και 71% των μαθητών λυκείων). Επιπλέον, μείωσε τη συμμετοχή των μαθητών σε επικίνδυνες συμπεριφορές (62% των μαθητών δημοτικών και γυμνασίων έναντι 55% των μαθητών λυκείων). (Gant ,2000)

Προγράμματα ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης

Σύμφωνα με στοιχεία από το Υπουργείο Παιδείας Ηνωμένων Πολιτειών (2004), (Department of Education) το πρόγραμμα “*Together We Light the Way*” ξεκίνησε το 1991 σε ένα σχολείο στην περιοχή Oshawa, στο Οντάριο στον Καναδά. Το σχολείο βρισκόταν σε μια περιοχή με χαμηλό

κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, με υψηλά επίπεδα ανεργίας, έντονη πληθυσμιακή κινητικότητα, αυξημένη εγκληματικότητα και ενδοοικογενειακή βία και οι τοπικές επιχειρήσεις αποτελούσαν συχνά στόχο βανδαλισμών και εγκλημάτων από τους μαθητές. Επιπλέον, επειδή, το σχολείο συγκέντρωνε τη χαμηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση στην περιοχή είχε προταθεί να κλείσει. Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε νέους 4-14 ετών και αποσκοπούσε να προλάβει τις αντικοινωνικές συμπεριφορές ενισχύοντας τους προστατευτικούς παράγοντες (επιτυχία στο σχολείο, αίσθημα ασφάλειας, θετικά πρότυπα, σχέσεις οικογένειας – σχολείου και δεσμό με ενήλικες). Για την υλοποίηση του προγράμματος συνεργάστηκαν πολλοί φορείς και πολίτες αναλαμβάνοντας με αυτό τον τρόπο ολόκληρη η κοινότητα την ευθύνη για την ασφάλεια, την εκπαίδευση και την ευημερία των παιδιών. Η αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι, όχι μόνο δεν έκλεισε το σχολείο, αλλά μειώθηκε η βία και η επιθετικότητα των μαθητών σε ποσοστό 76% και επιπλέον, βελτιώθηκε η στάση τους απέναντι στο σχολείο, καθώς και η ακαδημαϊκή τους επίδοση.

Προγράμματα για ειδικές ομάδες μαθητών

Σύμφωνα με στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο για την πρόληψη της Εγκληματικότητας (2005),(International Centre for the Prevention of Crime) το πρόγραμμα “*Ruori*” (*Ruori Project*) ξεκίνησε σε δύο σχολεία στο Ελσίνκι της Φινλανδίας το 2001 και απευθυνόταν σε νέους 11-18 ετών που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συμπεριφορά και προβλήματα χρήσης ουσιών. Στόχος του προγράμματος ήταν η μείωση των συμπεριφορών αυτών, η ενδυνάμωση των οικογενειών και των οικογενειακών δεσμών, η δημιουργία και ενδυνάμωση της ταυτότητας και των κοινωνικών δεσμών των νέων, η διασφάλιση της προσωπικής υγείας και ευημερίας, η ενίσχυση των προσωπικών στόχων, η αποφοίτηση από το σχολείο και η επιτυχής μετάβαση σε πανεπιστήμια ή στην αγορά εργασίας.

Για το σκοπό αυτό, οι νέοι που αναγνωρίζονταν από το σχολείο ή άλλους φορείς ότι βρίσκονταν σε κίνδυνο συμμετείχαν σε ομαδικές συναντήσεις για 18-24 μήνες υπό την επίβλεψη κάποιου ειδικού. Επιπλέον, το πρόγραμμα παρείχε βοήθεια στα μαθήματα του σχολείου και τις εξετάσεις, εκδρομές περιπέτειας και επισκέψεις στην οικογένεια. Το 83% των νέων βελτίωσε την απόδοση στα μαθήματα, μείωσε τις απουσίες από το σχολείο και την επιθετικότητα και έμαθε να θέτει στόχους. Επιπλέον, όλοι οι συμμετέχοντες κέρδισαν μεγαλύτερο έλεγχο σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Το κόστος του προγράμματος ανήλθε σε 3.000 ευρώ ετησίως για κάθε συμμετέχοντα, ποσό που

αντιστοιχούσε μόνο στο 5% των ετησίων εξόδων εγκλεισμού ενός νέου

Προγράμματα βασισμένα στην ψυχολογία του ατόμου

Πολλές είναι οι έρευνες που τονίζουν τη σημασία της παρέμβασης στην προσχολική ηλικία για τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Σύμφωνα με στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο για την πρόληψη της εγκληματικότητας (2005) (International Centre for the Prevention of Crime)στη Γερμανία, το πρόγραμμα “*Faustlos*“ απευθύνεται σε παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού και στοχεύει να μειώσει την επιθετική συμπεριφορά και να αναπτύξει κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιεί ψυχολογικά προγράμματα πρόληψης που εστιάζουν στην επίλυση των προβλημάτων, στον έλεγχο του αυθορμητισμού και τη διαχείριση του θυμού. Τα προγράμματα αυτά ενσωματώνονται στα μαθήματα του σχολείου και εφαρμόζονται από εκπαιδευμένους προς τούτο δασκάλους μέσα από το διάλογο και τα παιχνίδια με τα παιδιά.

Η αξιολόγηση του προγράμματος καταδεικνύει σημαντικές αλλαγές στις συναισθηματικές δεξιότητες και την προ-κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 6 έως 9 ετών, καθώς και μείωση του άγχους, της εσωστρέφειας και της επιθετικής συμπεριφοράς.

Η επίδραση της παρέας και των συνομηλίκων ευρύτερα έχει άμεσο αντίκτυπο στη συμπεριφορά των μαθητών. Τα προγράμματα της *παρέας συνομηλίκων (Peer Programs)* επιχειρούν μέσα από ατομικές παρεμβάσεις, όπως οι τεχνικές εκπαίδευσης ή τροποποίησης της συμπεριφοράς και την παροχή συμβουλών να διδάξουν στους μαθητές νέους τρόπους σκέψης και αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων

Προγράμματα που συνδυάζουν πολλαπλές παρεμβάσεις

Το πρόγραμμα “*Seattle Social Development Project*” ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1981 σε δημόσια δημοτικά σχολεία των Η.Π.Α. (Seattle, Washington) Οι παρεμβάσεις βασίζονταν στην υπόθεση ότι η ενίσχυση των δεσμών των νέων ανθρώπων με το σχολείο και την οικογένεια, που αποτελούν προστατευτικούς μηχανισμούς, μπορεί να μειώσει την πιθανότητα να εγκαταλείψουν το σχολείο και να υιοθετήσουν αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά

Συνδύαζε εκμάθηση των εκπαιδευτικών σε δεξιότητες που προήγαγαν την ενίσχυση των δεσμών

του παιδιού με το σχολείο, ανάπτυξη δεξιοτήτων στους γονείς ώστε να διαχειρίζονται τις οικογένειές τους με τρόπο που προήγαγε την ενίσχυση των δεσμών του παιδιού με την οικογένεια και το σχολείο, καθώς και γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των ίδιων των παιδιών σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Στην υλοποίησή του συμμετείχαν τα δημόσια δημοτικά σχολεία του Seattle, τα παιδιά στα οποία εντοπίζονταν παράγοντες κινδύνου, οι γονείς και η ευρύτερη κοινότητα. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε από την πρώτη έως την έκτη τάξη του δημοτικού. Έξι χρόνια μετά την παρέμβαση (στην ηλικία των 18 ετών), έγινε η αξιολόγησή του. (Gant, 2000)

Για το σκοπό αυτό μελετήθηκαν στατιστικές δικαστηρίων και αναφορές των σχολείων. Από την αξιολόγηση προέκυψε ότι στην ηλικία των 18 ετών, η ομάδα που δέχτηκε την παρέμβαση χαρακτηριζόταν από περισσότερη δέσμευση στο σχολείο, καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση και λιγότερη αντικοινωνική συμπεριφορά σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επίσης, συγκέντρωνε χαμηλότερα ποσοστά βίαιης συμπεριφοράς (48,3% έναντι 59,7%), κατανάλωσης αλκοόλ (15% έναντι 25%), λιγότερους περιστασιακούς συντρόφους (49,7% έναντι 61,5%) και λιγότερες εγκυμοσύνες (17,1% έναντι 26,4%) σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Αλλά και από την άποψη του οικονομικού κόστους το πρόγραμμα αποδείχθηκε αποτελεσματικό. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι για κάθε ένα δολάριο που επενδύθηκε στο πρόγραμμα εξοικονομήθηκαν 1,79 δολάρια Η.Π.Α., τα οποία επιστράφηκαν στο σύστημα της δικαιοσύνης και στην ενίσχυση των θυμάτων

Συνεργασία σχολείου – αστυνομίας

Μια άλλη κατηγορία προγραμμάτων είναι οι πρωτοβουλίες συνεργασίας των σχολείων με την αστυνομία. Το πρόγραμμα “*Safer School partnerships*” που εφαρμόζεται στην Αγγλία αποσκοπεί στην επίλυση των προβλημάτων και τη μείωση του σκασιαρχείου με τη μεσολάβηση ένστολου αστυνομικού που έχει τοποθετηθεί για το σκοπό αυτό σε επιλεγμένα σχολεία. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε σχολεία που βρίσκονταν σε περιοχές που είχαν υψηλά ποσοστά παραβατικότητας και ενώ κατάφερε να αυξήσει το αίσθημα ασφάλειας μεταξύ των μαθητών δεν είχε και την ανάλογη μείωση στα περιστατικά αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, πολλοί μαθητές εξέφρασαν την ανησυχία τους μήπως στιγματιστεί το σχολείο τους ως «κακόφημο» εξαιτίας της παρουσίας αστυνομικού. Οι «*περιπολίες του σκασιαρχείου*» (*Truancy Patrols*) είναι περιπολίες αστυνομικών που σκοπό έχουν να εντοπίσουν τους μαθητές που το «σκάνε» από το σχολείο και να τους επαναφέρουν σε αυτό. (Bhabra, Hill, Ghate, 2004)

Άλλα προγράμματα στοχεύουν στην βελτίωση των σχέσεων του σχολείου με τους γονείς μέσα από τη μεσολάβηση ενός αστυνομικού (π.χ. *Home-School Liaison Officers*). Η έρευνα έχει δείξει ότι προγράμματα αυτά μπορούν να επηρεάσουν την παρακολούθηση των μαθημάτων, ωστόσο, δεν έχουν μεγάλη αποτελεσματικότητα στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, η παρουσία των αστυνομικών δημιουργεί προβληματισμό σχετικά με τον ενδεχόμενο στιγματισμό των σχολείων και των μαθητών τους. Στις διαδικασίες ανάπτυξης, οργάνωσης και υλοποίησης πολλών προγραμμάτων πρόληψης συμμετέχουν και οι ίδιοι οι μαθητές (όπως τα προγράμματα “*Student-led Crime Prevention*” που εφαρμόζονται στις Η.Π.Α.)

Οι νέοι έχουν την ευθύνη για τις δραστηριότητες αυτές και συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς και την κοινότητα στην υλοποίησή τους. Οι πρωτοβουλίες αυτές αυξάνουν την υπευθυνότητα των μαθητών και τις γνώσεις τους στην πρόληψη του εγκλήματος και συμβάλλουν στη μείωση των διενέξεων μεταξύ των μαθητών. Εν κατακλείδι, τα σχολεία στα οποία η διοίκηση, το προσωπικό και οι μαθητές επικοινωνούν και συνεργάζονται στον προγραμματισμό της λειτουργίας τους, ενισχύουν το αίσθημα του ανήκειν στους μαθητές και γνωρίζουν λιγότερες αναταραχές. Γενικά, η μελέτη έχει δείξει ότι τα παρακάτω στοιχεία συμβάλλουν θετικά στην ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών: (Holden, 2004)

- Ø οι μικρές τάξεις
- Ø η κατανομή των μαθητών σε τάξεις σύμφωνα με την απόδοσή τους στα μαθήματα και όχι την ηλικία τους
- Ø τα προγράμματα που ενισχύουν τις ικανότητες
- Ø η υποβοηθούμενη από υπολογιστή διδασκαλία
- Ø η συνεργασία μεταξύ των μαθητών και η διδασκαλία των μαθημάτων σε παιδιά μικρότερων τάξεων από μαθητές μεγαλύτερων τάξεων.

Προγράμματα που βασίζονται στην απασχόληση

Τα προγράμματα που ενισχύουν την απασχόληση βασίζονται στην υπόθεση ότι η αύξηση των προοπτικών απασχόλησης μπορεί να επιδράσει ανασταλτικά στην εμφάνιση της παραβατικής

συμπεριφοράς. Έτσι, επιδιώκουν να αυξήσουν την απασχόληση μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, να ενισχύσουν την επαγγελματική κατάρτιση και να μειώσουν την ανεργία του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο, κυρίως των νέων που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού και συνήθως, ευθύνονται για το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας.

Τα προγράμματα αυτά ενδείκνυνται, ιδιαίτερα και για πρώην κρατούμενους στα πλαίσια της κοινωνικής τους επανένταξης. Τα ήδη υπάρχοντα προγράμματα, συνήθως, είτε επιδιώκουν να αυξήσουν την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού μέσω της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής του κατάρτισης είτε επιδιώκουν να μειώσουν το κόστος της απασχόλησης που βαρύνει τους εργοδότες παρέχοντάς τους κίνητρα να ανοίξουν επιχειρήσεις σε φτωχές γειτονιές, που χαρακτηρίζονται από χαμηλή απασχόληση και υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας ώστε να δημιουργήσουν με αυτόν τον τρόπο θέσεις εργασίας. (Bushway, Reuter, 1996)

Το 1998 ξεκίνησε στη Φλόριντα ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης στη μαγειρική (*Culinary Education and Training Program*). Το πρόγραμμα απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο και τους παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και πρακτική εκπαίδευση στη μαγειρική ενισχύοντας την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Οι νέοι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι μεταξύ 16–18 ετών με τουλάχιστον 9 χρόνια σχολικής εκπαίδευσης και συνήθως είτε έχουν διαπράξει ένα μη βίαιο έγκλημα είτε έχουν εγκαταλείψει το σχολείο είτε είναι σε κίνδυνο να το εγκαταλείψουν και παραπέμπονται στο πρόγραμμα από διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες ως μια τελευταία ευκαιρία πριν τους επιβληθούν αυστηρότερες ποινές από το δικαστήριο ανηλίκων. Μετά το πέρας του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι νέοι λαμβάνουν κάποιο πιστοποιητικό παρακολούθησης που τους επιτρέπει είτε να μπουν στην αγορά εργασίας είτε να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Όσοι ενδιαφέρονται να εργαστούν βοηθούνται στην εύρεση εργασίας, ενώ οι νέοι που επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές υποστηρίζονται να συνεχίσουν για άλλα 2 χρόνια κατάρτισης στη μαγειρική και επιπλέον, τους παρέχεται οικονομική ενίσχυση κατά το διάστημα αυτό.

Στο πρόγραμμα συνεργάζονται επαγγελματικοί σύμβουλοι από τους οποίους παρακολουθείται η πρόοδος των νέων, καθώς και επιχειρήσεις που τους προσφέρουν τη δυνατότητα πρακτικής εξάσκησης. Το πρόγραμμα αξιολογείται ως αρκετά αποτελεσματικό από το σύστημα δικαιοσύνης της Φλόριντα, που αναγνωρίζει ότι, όχι μόνο εξυπηρετεί ως εναλλακτικό της φυλάκισης μέτρο,

αλλά επιπλέον, δίνει τη δυνατότητα στους νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας. (Bushway & Reuter, 1996)

Προγράμματα που βασίζονται στην κοινότητα

Η κοινότητα αποτελεί το βασικό θεσμό ανάπτυξης των προγραμμάτων πρόληψης και τον κεντρικό άξονα για αποτελεσματικές προληπτικές παρεμβάσεις. Οι βασισμένες στις κοινότητες προσεγγίσεις στοχεύουν να αυξήσουν την κινητοποίηση, τη δράση και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα, να αυξήσουν τη γνώση του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο και επιπλέον, να παρέχουν προστασία και υποστήριξη για τα θύματα. Επιχειρείται με αυτόν τον τρόπο η συσπείρωση του κοινού, η ενίσχυση και ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών και η αναδόμηση της κοινότητας από τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν σε μία από κοινού προσπάθεια αντιμετώπισης του εγκλήματος. (Sherman, 1996),

Η κοινοποίηση των πρωτοβουλιών πρόληψης συμβάλλει στο να καθίσταται ζήτημα όλων η πρόληψη του εγκλήματος. Οι συλλογικές, αυτές, παρεμβάσεις στοχεύουν στο να επιτευχθεί και να ενισχυθεί η μακροπρόθεσμη ευημερία ολόκληρης της κοινότητας. Με τον όρο κοινότητα εννοείται το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ένα κοινό περιβάλλον, που διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες, κοινές αξίες, ήθη και έθιμα και στα πλαίσια αυτής οι άνθρωποι που την συνιστούν αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η επιρροή που έχει η κοινότητα στους νέους είναι σημαντική και συνδέεται τόσο με τη σύστασή της, δηλαδή τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν όσο και με τη διαμόρφωση των χώρων και τις υπηρεσίες που προσφέρει στους νέους. Η υποβάθμιση της περιοχής λόγω της φυσικής εικόνας (π.χ. σπασμένα τζάμια) δίνει την εικόνα αποδιοργάνωσης της περιοχής. Οι γειτονιές αυτές αλλοτριώνουν το άτομο από τους χώρους τους. Αντιθέτως, όταν αυτές είναι δομημένες εμπνέουν ασφάλεια στους κατοίκους τους και ενισχύουν τους άτυπους κοινωνικούς δεσμούς.

Οι προσεγγίσεις αυτές περιλαμβάνουν εναλλακτικά πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, προγράμματα δράσης πολιτών (όπως περιπολίες πολιτών), συνεργασία κοινού και αστυνομίας, προγράμματα δράσης για τους νέους, δημιουργική επίλυση των προβλημάτων, εκπαιδευτικές καμπάνιες του κοινού μέσω των Μ.Μ.Ε., και συντονισμένες κοινοτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών και την ενίσχυση των κοινωνικών

παροχών (π.χ. υπηρεσίες πρόνοιας, υγειονομική περίθαλψη, στέγαση, εισοδηματική ασφάλεια κ.α. (Sherman,1996),

Προγράμματα γειτονιάς

Τα προγράμματα παρακολούθησης της γειτονιάς (*Neighbourhood Watch Programs*) αποτελούν από τις πιο γνωστές παρεμβάσεις κινητοποίησης των πολιτών. Ένα από αυτά εφαρμόζεται στην Τασμανία, στην Αυστραλία και στοχεύει να μειώσει την ευκαιριακή παραβατικότητα, όπως διαρρήξεις, σε περιοχές με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Το πρόγραμμα βασίζεται στη συνεργασία των κατοίκων της περιοχής με την αστυνομία, η οποία τους εκπαιδεύει σε βασικές τεχνικές πρόληψης του εγκλήματος. Η εμπειρία έχει δείξει ότι η πρωτοβουλία αυτή μειώνει την περιστασιακή εγκληματικότητα και το φόβο του εγκλήματος και αυξάνει την ασφάλεια μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, ενισχύει τους άτυπους κοινωνικούς δεσμούς και αυξάνει την αναφορά των διαπραττομένων εγκλημάτων στην αστυνομία. (Vincent ,1990)

Ένα από τα επιτυχέστερα παραδείγματα κοινοτικού προγράμματος είναι και το ‘‘*Centro Sister Isolina Ferre*’’. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1968 σε μια πολύ φτωχή κοινότητα ονόματι Ponce, στο Πουέρτο Ρίκο. Η στρατηγική του Centro βασίστηκε στην ιδέα ότι η διαχείριση του εγκλήματος και της βίας απαιτεί την ανάπτυξη της κοινότητας συνολικά και ότι παρά τη φτώχεια που τη χαρακτηρίζει, η κοινότητα έχει τη δυνατότητα να βελτιωθεί και να καλύψει τις ανάγκες της. Μια μελέτη βρήκε ότι τα ποσοστά του εγκλήματος μεταξύ της νεολαίας στο Centro μειώθηκαν κατά 50%. Η επιτυχία του Centro αποδίδεται στο ευρύ πεδίο του να διαχειρίζεται όλα τα κοινωνικά προβλήματα από την υγειονομική περίθαλψη μέχρι τις ευκαιρίες απασχόλησης, ενώ ενσωματώνει και τοπικές προσπάθειες περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος, όπως οι περίπολοι των πολιτών.

Το πρόγραμμα ‘‘*Stay Alive*’’ ξεκίνησε το 2002 με σκοπό να μειώσει τις ανθρωποκτονίες, οι οποίες ήταν σε έξαρση και αφορούσαν ως επί το πλείστον νέους ανθρώπους είτε ως δράστες είτε ως θύματα στις φτωχογειτονίες της πόλης Belo Horizonte στην Βραζιλία. Βασίστηκε στην κινητοποίηση και την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής στη μείωση της εγκληματικότητας και του φόβου του εγκλήματος. Το πρόγραμμα παρείχε κοινωνική υποστήριξη σε νέους, εκπαίδευση για τις συνέπειες των ναρκωτικών, εκπαίδευση στην πρόληψη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών, επαγγελματική κατάρτιση και δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου,

όπως τέχνες, αθλήματα, υπολογιστές. Έπειτα από τρεις μήνες εφαρμογής του προγράμματος σημειώθηκε 47% μείωση στις ανθρωποκτονίες, 65% μείωση στις αποπειραθείσες ανθρωποκτονίες και 46% μείωση στις διαρρήξεις φούρνων. Η επιτυχία του προγράμματος αποδίδεται στην πολύπλευρη προσέγγιση και τη συμμετοχή των μελών της κοινότητας στην υλοποίησή του. (John Howard, 1995)

Το πρόγραμμα “*Bonnemaison*” άρχισε να εφαρμόζεται το 1988 στη Βικτόρια της Αυστραλίας. Σε συνεργασία με κοινωνικούς λειτουργούς ανέπτυξε πρωτοβουλίες που απευθύνονταν στο σύνολο των ανηλίκων της κοινότητας και στόχευαν τόσο στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς όσο και της θυματοποίησης. Επιστρατεύτηκαν αρχικά μαθητές (*student information officers*) που με μια συμβολική αμοιβή αναλάμβαναν να ενημερώνουν τους υπόλοιπους μαθητές και τους γονείς τους για τις δραστηριότητες πρόληψης που λάμβαναν χώρα στην κοινότητα. Δημιουργήθηκαν μπαρ (*No Wine Bar*) ως εναλλακτικές προτάσεις διασκέδασης που προσεφεραν μόνο μη αλκοολουχα κοκτέιλ και στα οποία έπαιζαν μουσική, μουσικά συγκροτήματα παιδιών (*Garage bands*). Μετά τη διασκέδαση, οι νέοι συνοδεύονταν από κοινωνικούς λειτουργούς κατά τη μεταφορά στα σπίτια τους, που γινόταν με λεωφορείο ή τρένο, που ανήκαν στην κοινότητα. Στους νέους που έδειχναν αντικοινωνική συμπεριφορά δεν επιτρεπόταν η είσοδος, ενώ η συμπεριφορά τους αναφερόταν στους γονείς τους. (Urjadko, 1990)

Τέλος, μια άλλη πρωτοβουλία σε συνεργασία με τους ιδιοκτήτες των τοπικών κινηματογράφων ήταν η *έκπτωση στα εισιτήρια* στους μαθητές, άνεργους και σε όσους λάμβαναν κρατικά επιδόματα. Το πρόγραμμα *Tandem* ξεκίνησε το 1982 στο Montreal, στο Quebec και στόχευε στην κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα ασφάλειας της πόλης με απώτερο στόχο να μειώσει το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών. Από το 2002, το πρόγραμμα *Tandem* ενσωματώθηκε στο νέο πρόγραμμα κινητοποίησης των πολιτών (*Programme de soutien à l'action citoyenne en sécurité urbaine*) του Montreal. Έτσι, επιστρατεύτηκαν τοπικοί συνεργάτες για την κινητοποίηση και ενημέρωση του κοινού σε θέματα ασφάλειας, όπως το πώς να προστατεύουν την περιουσία τους.

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στις ανάγκες των νέων και στην ενημέρωσή τους σχετικά με την επίλυση των διενέξεων και την προσωπική ασφάλεια. Οι παρεμβάσεις αυτές συνδύαζαν πρακτικές περιστασιακής πρόληψης και κοινωνικής ανάπτυξης. Από το 1982 που ξεκίνησε το πρόγραμμα έως

σήμερα, οι διαρρήξεις στα σπίτια έχουν μειωθεί κατά 50%, ενώ το 80% των πολιτών έχει αλλάξει τις συνήθειες ασφαλείας προκειμένου να προφυλάξει την περιουσία του.(Urjadko, 1990)

Σύμφωνα με στοιχεία από το Διεθνές Κέντρο για την πρόληψη της Εγκληματικότητας(2005) (International Centre for the Prevention of Crime), το πρόγραμμα *Nightravens* ξεκίνησε το 1993 στη Νορβηγία με σκοπό την πρόληψη της βίας και του εγκλήματος. Αφετηριακό σημείο του προγράμματος αποτέλεσε η συνήθεια των νέων να βγαίνουν έξω τα σαββατοκύριακα και να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες αλκοόλ με αποτέλεσμα να προκαλούν φασαρίες, βίαια επεισόδια και φόβο στους κατοίκους της περιοχής.

Στο πρόγραμμα συμμετέχουν ενήλικες που αναλαμβάνουν εθελοντικά να κάνουν νυχτερινές περιπολίες τα σαββατοκύριακα, έτσι ώστε να προλάβουν περιστατικά βίας και εγκλήματος και παράλληλα να συμβάλλουν στην αύξηση του αισθήματος ασφάλειας στους δρόμους. Στοχεύουν, έτσι, να δημιουργήσουν ένα ασφαλές περιβάλλον και να ενθαρρύνουν τους νέους να τους προσεγγίσουν, εφόσον αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα. Οι πολίτες εκπαιδεύονται σε θέματα ναρκωτικών, ψυχολογίας των νέων και πρώτων βοηθειών. Ωστόσο, δεν παρεμβαίνουν σε επικίνδυνες καταστάσεις, αλλά μόνο παρατηρούν, παρέχουν πληροφορίες και επικοινωνούν με την αστυνομία εφόσον συμβεί κάποιο περιστατικό.

Το πρόγραμμα έχει πραγματοποιηθεί και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως τη Δανία, τη Σουηδία τη Σλοβακία και την Ισπανία και αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα συνεργασίας ιδιωτικού και δημόσιου τομέα στην πρόληψη του παραβατικότητας. Οι επίσημες στατιστικές της αστυνομίας καταγράφουν 88% μείωση της παραβατικότητας κατά τα σαββατοκύριακα και 50% μείωση της συνολικής παραβατικότητας στην περιοχή, πράγμα που δείχνει ότι η παρουσία των ενηλίκων στους δρόμους βοηθάει στην μείωση της παραβατικότητας.

Το πρόγραμμα “*HALT*” στην Ολλανδία στοχεύει στους νέους που διαπράττουν βανδαλισμούς. Αφορά συνεργασία μεταξύ αστυνομίας, Εισαγγελίας, δημοτικών αρχών, θυμάτων και κοινότητας με σκοπό οι νεαροί δράστες να αποκαταστήσουν τις ζημιές που προξένησαν και να βοηθηθούν στην εύρεση εργασίας, στη στέγαση και την εκπαίδευσή τους. Μετά από ένα χρόνο η ομάδα των νέων που παρακολούθησε το πρόγραμμα έπαψε να συμμετέχει σε βανδαλισμούς κατά 63% έναντι 25% (ομάδα ελέγχου). Τα προγράμματα κινητοποίησης του κοινού αν και έχουν θετικά αποτελέσματα ως

προς την ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών, εντούτοις γεννούν προβληματισμό ως προς το ότι αφενός ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την προσωπική ασφάλεια του κοινού και αφετέρου μπορεί να οδηγήσουν σε αυθαιρεσίες ως προς τη λειτουργία του ρόλου του. (Waller, Welsh, 1999),

Προγράμματα που βασίζονται στη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών παροχών

Σύμφωνα με στοιχεία της κυβέρνησης του Quebec (Government of Québec ,2001), ο Καναδάς, και ειδικά το Québec, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα πρόληψης βασισμένης στη συνεργασία του δικτύου των φορέων της κοινότητας μέσα από πρωτοβουλίες τόσο περιστασιακής πρόληψης όσο και προσεγγίσεων κοινωνικής ανάπτυξης. Έχει δομήσει ένα ολόκληρο σύστημα υπηρεσιών κοινωνικής ανάπτυξης και παροχών που προσφέρει πολλές ευκαιρίες να εξεταστούν αφενός οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση της νεανικής παραβατικότητας και αφετέρου να στηριχθούν οι νέοι και οι οικογένειές τους στην αντιμετώπισή τους. Το σύστημα των υπηρεσιών συνδυάζει

: α) *Κοινωνικές υπηρεσίες υποστήριξης* αποτελούμενες από επιστημονικό προσωπικό, που αποσκοπούν στην στήριξη των παιδιών και των οικογενειών που αντιμετωπίζουν κοινωνικές και ψυχολογικές δυσκολίες,

β) *Υπηρεσίες κατοικίας*, που απευθύνονται σε οικογένειες με περιορισμένο εισόδημα παρέχοντάς τους στέγαση, επιδοτούμενη κατοικία και δάνεια,

γ) *Υπηρεσίες εισοδηματικής ασφάλειας*, που παρέχουν άμεση οικονομική ενίσχυση σε άτομα και οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσχέρειες,

δ) *Υπηρεσίες που στοχεύουν στην εκπαίδευση*, οι οποίες ενισχύουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και την κοινωνική/ ψυχολογική υποστήριξη για τα παιδιά που «μειονεκτούν»,

ε) *Υπηρεσίες απασχόλησης*, που περιλαμβάνουν πρωτοβουλίες δημιουργίας θέσεων εργασίας, προετοιμασία και κατάρτιση για την είσοδο στην αγορά εργασίας και στ) *Υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης* ή κοινοτικά προγράμματα υγείας, που περιλαμβάνουν την πρόληψη ασθενειών και την προαγωγή της υγείας και στοχεύουν στις μειονεκτούσες οικογένειες. Επιπλέον, οι παρεμβάσεις

αυτές περιλαμβάνουν προγράμματα εκπαίδευσης στη σεξουαλική μετάδοση του ιού του HIV, καθώς και στην πρόληψη της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. Στις παραπάνω διαδικασίες ενίσχυσης των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών, η συνεργασία του δημοσίου τομέα με τον ιδιωτικό είναι πολύ σημαντική. Στον Καναδά, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εμπλέκονται πρόθυμα στις διαδικασίες πρόληψης του εγκλήματος και δη στην υλοποίηση προγραμμάτων περιστασιακής πρόληψης. Έτσι, προωθούνται πρωτοβουλίες, που αποσκοπούν στην πρόληψη των κλοπών στα καταστήματα (π.χ. ιδιωτική αστυνομία), τις οποίες χρηματοδοτούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ο ρόλος της αστυνομίας στο Québec είναι πολύ σημαντικός, κυρίως όσον αφορά το κομμάτι της περιστασιακής πρόληψης, (π.χ. περιπολίες, επιτήρηση κ.α.). Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια επεκτείνεται και σε πρωτοβουλίες κοινωνικής ανάπτυξης. Τέλος, στην ανάπτυξη της γνώσης για την πρόληψη της παραβατικότητας και την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής παρέμβασης έχουν συμβάλει πολύ τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα που διεξάγουν έρευνες στο πεδίο αυτό, καθώς και η κυβέρνηση με τη συνεχή χρηματοδότηση των πρωτοβουλιών.

Προγράμματα «καθοδήγησης» (Mentoring Programs)

Τα προγράμματα καθοδήγησης βασίζονται στην επαφή των ανηλίκων που βρίσκεται σε κίνδυνο με ενήλικους, οι οποίοι προσφέρονται εθελοντικά να τους εμπνεύσουν θετικά κοινωνικά πρότυπα κατά τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση. Από την αλληλεπίδραση αυτή μπορεί να δημιουργηθεί κάποια φιλική σχέση εμπιστοσύνης και σεβασμού. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν κάποιες συναντήσεις το μήνα μεταξύ του μέντορα και του ανήλικου, που λαμβάνουν χώρα σε διάφορα μέρη, όπως σπίτι, σινεμά, αθλητικούς χώρους και συναυλίες. Ένα τέτοιο πρόγραμμα αποτελεί το ‘‘*Big Brothers/ Big Sisters of America*’’, που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6 έως 18 ετών, τα οποία συγκεντρώνουν παράγοντες κινδύνου.

Μια αξιολόγηση του προγράμματος (Tierney, 1995) έδειξε ότι έπειτα από ένα χρόνο η πειραματική ομάδα σημείωσε μείωση κατά 46% στην έναρξη της χρήσης ναρκωτικών απ’ ό,τι τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (αυτο-ομολογούμενα). Επιπλέον, σημειώθηκε μείωση κατά 27% στην έναρξη της χρήσης αλκοόλ, κατά 33% στη συχνότητα βιαιοπραγίας και κατά 52% στο σκασιαρχείο από το σχολείο. Ένα παρόμοιο πρόγραμμα στη Μεγάλη Βρετανία στοχεύει να μειώσει την

παραβατική και ριψοκίνδυνη συμπεριφορά στους νέους που «μειονεκτούν» (15–18 ετών) βοηθώντας τους να παραμείνουν στο σχολείο ή σε κάποια εργασία. Μέλη της κοινότητας αναλαμβάνουν εθελοντικά το ρόλο του μέντορα για κάποιον ανήλικο για ένα χρόνο, ενώ παράλληλα ο ανήλικος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Μια αξιολόγηση του προγράμματος (Benioff, 1997) έδειξε ότι το 73% από αυτούς που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα πέρασαν σε κάποιο κολέγιο ή βρήκαν κάποια εργασία και ότι οι συλλήψεις μειώθηκαν κατά 61%. Επιπλέον, οι περισσότεροι νέοι που συμμετείχαν δήλωσαν ότι βοηθήθηκαν να μείνουν μακριά από το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τις φασαρίες και τη συμμετοχή σε συμμορίες.

Επιπλέον, προγράμματα «καθοδήγησης» εφαρμόζονται σε χώρους κατασκήνωσης, όπως τα “*Youth Insearch Camps*” στην Αυστραλία, που απευθύνονται σε παιδιά που προέρχονται από «μειονεκτούν» περιβάλλον. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν ενήλικες στο ρόλο του μέντορα, που υποστηρίζουν τα παιδιά να μάθουν τις θετικές αξίες της ζωής και τους αποτρέπουν από τα ναρκωτικά και την παραβατικότητα.

Προγράμματα που βασίζονται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (Recreation Programs)

Ο αθλητισμός και η ψυχαγωγία αποτελούν κεντρικά σημεία πολλών προγραμμάτων πρόληψης που βασίζονται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, πράγμα το οποίο απορρέει από τη σύνδεση της συμμετοχής στις δραστηριότητες αυτές με την προαγωγή της υγείας και την υγιή στάση ζωής ευρύτερα. Οι δραστηριότητες αναφέρονται, συνήθως, στην εθελοντική ενασχόληση με τη μουσική, την τέχνη, το χορό, τη συμμετοχή στην κατασκήνωση, τον αθλητισμό και άλλες ενασχολήσεις. (Mason, 1988)

Τα προγράμματα αναψυχής λαμβάνουν χώρα συνήθως μετά το σχολείο, τα σαββατοκύριακα ή κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών και παρέχουν στους νέους ένα ασφαλές μέρος για να περάσουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους με συνομηλίκους και ενήλικες. Οι οπαδοί τους υποστηρίζουν ότι τα προγράμματα αυτά μπορούν μέσα από τη δημιουργική δραστηριότητα να αυξήσουν την αυτοεκτίμηση των νέων, να βελτιώσουν τη σωματική και ψυχική υγεία και να

συμβάλλουν στην ευημερία τους.

Επιπλέον, οι νέοι μαθαίνουν να λαμβάνουν πρωτοβουλίες και να θέτουν ομαδικούς στόχους, να επιλύουν προβλήματα, να συνεργάζονται και να επιδεικνύουν υπεύθυνη κοινωνική συμπεριφορά, που συμβάλλει στη μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Οι πολιτιστικοί, αθλητικοί και ψυχαγωγικοί χώροι της κοινότητας μπορούν να δώσουν την ευκαιρία στους νέους να συμμετέχουν σε ενδιαφέροντα προγράμματα αναψυχής που αποτρέπουν την πλήξη και ενδυναμώνουν τους κοινωνικούς δεσμούς.(Vincent ,1990)

Η έλλειψη τέτοιων χώρων και προγραμμάτων στρέφει τους νέους σε μη δημιουργικές ασχολίες, όπως την τηλεόραση, τα τηλεοπτικά παιχνίδια (video games) ή τους δρόμους. Ένα μετασχολικό πρόγραμμα στον Καναδά που απευθύνεται σε ηλικίες 5-15 ετών περιλαμβάνει αθλήματα, μουσική, χορό και προσκοπικές δραστηριότητες για τους νέους που «μειονεκτούν». Η αξιολόγησή του έδειξε ότι οι συλλήψεις έπεσαν κατά 75% εν συγκρίσει με την ομάδα ελέγχου, όπου αυξήθηκαν κατά 67%, παρ' όλο που η επίδραση αυτή παρήλθε 16 μήνες μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Επιπλέον, διαπιστώθηκε μείωση στην αντικοινωνική συμπεριφορά που συνεχίστηκε και μετά το πέρας του προγράμματος, καθώς και αύξηση της αυτοκτίμησης.

Στην Αυστραλία υπάρχει μια ποικιλία προγραμμάτων αναψυχής, που απευθύνονται, συνήθως, σε νέους ηλικίας 14 έως 19 ετών, που βρίσκονται σε κίνδυνο. Τα προγράμματα “*Blue Light Youth Camp*” (May,1999) και “*Challenge*” (*Great North-South Walk*)(Urjadko,1990) εντάσσονται στα προγράμματα κατασκήνωσης και παρέχουν στους νέους δραστηριότητες, όπως κωπηλασία, ποδηλασία, αναρρίχηση και άλλες εμπειρίες. Τα προγράμματα αυτά διαρκούν ένα Σαββατοκύριακο ή και περισσότερο και αποσκοπούν στη δημιουργία θετικών σχέσεων μεταξύ των νέων και της κοινότητας, στην πληροφόρηση και επιμόρφωση των νέων, καθώς και στην προτροπή τους να γίνουν ενεργά και δημιουργικά μέλη στην κοινωνία. Ο εξοπλισμός σε ποδήλατα, κανό και ό,τι άλλο χρειάζεται είναι δωρεά από τα μέλη της κοινότητας.

Επιπλέον, η πρωτοβουλία “*Kids 'N' Cops*”, που εφαρμόζεται στην Τασμανία της Αυστραλίας παρέχει προγράμματα ψυχαγωγίας από επαγγελματίες ή εθελοντές σε κάποιο χώρο συγκέντρωσης για τα άστεγα παιδιά. Στόχος του προγράμματος είναι να βελτιωθούν οι σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά και την αστυνομία, καθώς και τους άλλους κοινωνικούς φορείς. Η επιτυχία του συνίσταται στο ότι

το κέντρο παρακολουθείται από αρκετά άτομα, ενώ έχει διαπιστωθεί βελτίωση στη συμπεριφορά των νέων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα απέναντι στην αστυνομία.

Το πρόγραμμα “*Rip & Tear Theatre*” (Τασμανία, Αυστραλία) απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο ή σε παραβάτες και τους ενθαρρύνει να γράφουν και να ανεβάζουν θεατρικά έργα. Η πρωτοβουλία φαίνεται πως ενισχύει τις ικανότητες και την αυτοπεποίθησή των συμμετεχόντων και επιπλέον, μειώνει την ανάμειξη στο έγκλημα και την υποτροπή.

Το πρόγραμμα “*AUSSIE SPORTSFUN*” εφαρμόζεται σε σχολεία στην Αυστραλία από το 1986 και δίνει την ευκαιρία σε παιδιά λυκείου ηλικίας 15-18 ετών να λαμβάνουν το ρόλο του προπονητή σε ομάδες στις οποίες παίζουν μικρότερα παιδιά από δημοτικά σχολεία και να τους εκπαιδεύουν σε αθλήματα. Το πρόγραμμα αφορά, κυρίως, παιδιά του δημοτικού που μένουν σπίτι πολλές ώρες ανεπίβλεπτα μετά το σχολείο και σκοπό έχει να τα ενθαρρύνει να συμμετέχουν στον αθλητισμό και τη φυσική δραστηριότητα. Το πρόγραμμα επιβλέπουν ευρύτερα οι εκπαιδευτικοί και τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά. (Vincent,1990).

Μια πρωτοβουλία που συνδυάζει δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου με πλήθος άλλων κοινοτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών κοινωνικής ανάπτυξης είναι τα προγράμματα *Κοινωνικής Ένταξης (Youth Inclusion Programmes)*¹¹³, που ξεκίνησαν το 2000 στις πιο φτωχές γειτονιές της Αγγλίας και της Ουαλίας στοχεύοντας στην πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων ηλικίας 13 - 16 ετών, που βρίσκονταν σε υψηλό κίνδυνο. Στις γειτονιές αυτές αναγνωρίζονται “50” ανήλικοι που βρίσκονται περισσότερο σε κίνδυνο να παραβατήσουν και τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες.

Οι νέοι που βρίσκονται σε κίνδυνο αναγνωρίζονται από διάφορους κοινωνικούς φορείς, όπως σχολεία, αστυνομία και κοινωνικές υπηρεσίες και η συμμετοχή τους είναι εθελοντική. Μέσα από το πρόγραμμα παρέχεται στους νέους ένα ασφαλές μέρος, όπου μπορούν να μάθουν νέες δεξιότητες, να συνεργαστούν με άλλους σε δραστηριότητες και να λάβουν βοήθεια και καθοδήγηση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Επιπλέον, οι ειδικοί επιστήμονες που απαρτίζουν το πρόγραμμα, καθώς και οι εθελοντές προάγουν θετικά πρότυπα ρόλων και προσπαθούν να αλλάξουν τη στάση των νέων απέναντι στην εκπαίδευση και το έγκλημα.

Το πρόγραμμα αφορά, συνήθως, εκπαίδευση σε θέματα υγείας και ναρκωτικών, συμβουλευτική, αθλητικές δραστηριότητες, οικογενειακά προγράμματα, ενασχόληση με τις τέχνες, παροχή εργασίας, προσωπική αξιολόγηση και εκπαιδευτικές καμπάνιες στα ΜΜΕ. Εκτός από τους ‘‘50’’ στους οποίους, κυρίως, απευθύνεται το πρόγραμμα, ενθαρρύνονται και όλοι οι νέοι που ζουν στη γειτονιά να συμμετάσχουν. (Burrows,2003)

Ένα παράδειγμα τέτοιου προγράμματος αποτελεί το *Splash Cymru*, που επιδιώκει να απασχολήσει θετικά και δημιουργικά τα παιδιά κατά τις σχολικές διακοπές. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των πρώτων χρόνων εφαρμογής των προγραμμάτων *Κοινωνικής Ένταξης* είναι σημαντικά:

- Τα ποσοστά των συλλήψεων για τους 50 νέους που συμμετείχαν ενεργά στις δραστηριότητες του προγράμματος μειώθηκαν κατά 65%.
- Από αυτούς που δεν είχαν παραβατήσει πριν από το πρόγραμμα, αλλά βρίσκονταν σε κίνδυνο, το 74% δεν συλλήφθηκε μετά το πέρας του προγράμματος.
- Από το σύνολο των νέων που είχαν συλληφθεί πριν το πρόγραμμα, η πλειοψηφία (73%) συνελήφθη για λιγότερα αδικήματα. Το 18% συνελήφθη για περισσότερα αδικήματα και το 8% συνελήφθη για τον ίδιο αριθμό αδικημάτων.
- Η σοβαρότητα των αδικημάτων, επίσης, μειώθηκε.
- Το πρόγραμμα δεν είχε την ίδια αποτελεσματικότητα στην παρακολούθηση των μαθημάτων, καθώς τα ποσοστά απουσίας από το σχολείο μεταξύ των 50 νέων αυξήθηκαν κατά 40%. Ωστόσο, η αύξηση αυτή εξηγήθηκε εν μέρει από τις εναλλακτικές της εκπαίδευσης πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν και κράτησαν τους άτακτους μαθητές μακριά από το σχολείο. (Waite, 2005)
- Όσον αφορά τις αποβολές, οι προσωρινές αποβολές μειώθηκαν κατά 12%, ενώ οι μόνιμες αποβολές μειώθηκαν κατά 27%. Η επίκριση στα προγράμματα του ελεύθερου χρόνου είναι ότι τα αποτελέσματα από την επίδρασή τους είναι βραχυπρόθεσμα. Εντούτοις, ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, οι νέοι απασχολούνται δημιουργικά κατά τη διάρκεια του προγράμματος και δεν περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους σε βλαπτικές ενασχολήσεις.

Άλλες πρωτοβουλίες

Τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να συμβάλλουν τόσο στην πρόληψη της παραβατικότητας όσο και στην κινητοποίηση του κοινού. Η εθνική διαφημιστική καμπάνια στα Μ.Μ.Ε. “*McGRUFF*” που ξεκίνησε το 1979 στις Η.Π.Α. στόχευε να ενισχύσει τη συμμετοχή του κοινού στην πρόληψη των διαρρήξεων και του εγκλήματος του δρόμου μέσα από τη συνεργασία σε επίπεδο γειτονιάς. Έτσι, προβλήθηκαν διαφημίσεις στην τηλεόραση, το ραδιόφωνο και στις εφημερίδες που παρείχαν σχετική πληροφόρηση. Η καμπάνια συνέβαλε στην αύξηση της πληροφόρησης του κοινού για τους τρόπους προστασίας του από τη παραβατικότητα. Όσον αφορά την Ελλάδα, τα περισσότερα κοινωνικά προγράμματα περιορίζονται στο χώρο της πρόληψης των ναρκωτικών. Πρόκειται, για προγράμματα που απευθύνονται τόσο στους γονείς όσο και στα ίδια τα παιδιά. Τα προγράμματα αυτά παρέχουν ενημέρωση για τις συνέπειες των ναρκωτικών, συμβουλές σε όσους βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο χρήσης ουσιών, δημιουργικές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και ευρύτερα ενδιαφέρονται για την προαγωγή της υγείας και της ευημερίας των νέων. Σήμερα, υπάρχουν αρκετά κέντρα πρόληψης των ναρκωτικών σε ολόκληρη την Ελλάδα. (Rosenbaum, 1986)

Εν κατακλείδι, τα κοινοτικά προγράμματα ενθαρρύνουν τους νέους να ασχοληθούν αφενός με τον εντοπισμό των ζητημάτων που απασχολούν την κοινότητα και αφετέρου με το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων. Οι πρωτοβουλίες αυτές καθιστούν την πρόληψη ευθύνη των νέων και ολόκληρης της κοινότητας.

4.3 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετήσουμε πώς αντιμετωπίζεται το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα και ποιοι είναι οι κύριοι φορείς που συμμετέχουν σε αυτό εστιάζοντας κυρίως στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων που έχουν κατά βάση εποπτικό ρόλο.

Τα είδη των μέτρων που υπάρχουν για την αναμόρφωση των παιδιών (6-12 ετών) που τελούν μία αξιόποινη πράξη, είναι δύο: τα εξωιδρυματικά και τα ιδρυματικά.

Εξωιδρυματικά είναι:

- Ø *Η επίπληξη, η οποία θεωρείται και το πιο ήπιο και συχνό μέτρο αλλά η αποτελεσματικότητα του αμφισβητείται εντόνως.*
- Ø *Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς ή τους κηδεμόνες, αν υπάρχει φυσικά κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον και εξαρτάται κυρίως από τον τρόπο που θα το διαχειριστεί ο επιμελητής ανηλίκων κατά τη διάρκεια εφαρμογής του.*
- Ø *Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων, που και αυτή εξαρτάται από την ύπαρξη ή όχι συγγενικού ή οικογενειακού περιβάλλοντος. Ένα πρόβλημα που προκύπτει συχνά από την επιβολή αυτού του μέτρου είναι ότι ο έλεγχος του επιμελητή είναι εξάμηνος, χρονικό διάστημα που θα έπρεπε να είναι πιο συχνό (Χάιδου,1990, σελ.32-33).*

Το σύνηθες πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε με τα παραπάνω μέτρα είναι ότι προϋπόθεση για την επιβολή τους είναι η ύπαρξη οικογενειακού περιβάλλοντος. Επειδή όμως στα παιδιά που καταλήγουν στα δικαστήρια ανηλίκων υπάρχει συνήθως απουσία οικογενειακού περιβάλλοντος, τα μέτρα καθίστανται αυτομάτως εκτός εφαρμογής.

Ιδρυματικό μέτρο είναι ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε κρατικό σύστημα αγωγής, και για τον οποίο θα μιλήσουμε αναλυτικά παρακάτω.

Αναφορικά με τα ιδρυματικά μέτρα, το μόνο που βρίσκεται σε λειτουργία είναι η τοποθέτηση του ανήλικου παραβάτη σε κρατικό ίδρυμα αγωγής.

Σήμερα λειτουργεί το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων στο Βόλο, δυναμικότητας 20 παιδιών, με εισαγωγή ανηλίκων 7-14 ετών, στο οποίο λειτουργεί και δημοτικό σχολείο.

Για τους ανήλικους έγκλειστους υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις αναφορικά με την αγωγή τους (κοινωνική, φυσική, πνευματική και θρησκευτική), την εκπαίδευση τους και την ψυχαγωγία τους (Χαΐδου,1990).

Η εργασία για τους ανήλικους έγκλειστους είναι υποχρεωτική ως πηγή παροχής οικονομικού οφέλους από τη μία και ως μέσο για την κοινωνική προσαρμογή τους από την άλλη. Η εργασία θεωρείται υποχρεωτική και καλύπτεται ως προς τις αμφισβητήσεις περί καταναγκαστικής εργασίας, με το επιχείρημα ότι η αμοιβή τους είναι θεσμός δημοσίου δικαίου και δεν αποτελεί αμοιβή (Χαΐδου,1990).

Στο θέμα της επικοινωνίας του έγκλειστου ανήλικου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον , εφαρμόζονται τα εξής μέτρα:

⇒Επισκέψεις, για τις οποίες ισχύουν οι γενικές νομικές διατάξεις.

⇒Η τηλεφωνική επικοινωνία

⇒Η αλληλογραφία, στην οποία δεν υπάρχει περιορισμός αλλά υπάρχει έλεγχος για λόγους ασφαλείας

⇒Οι άδειες (Χαΐδου, 1990, σελ.58-60)

Το Ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης στα πλαίσια εναρμόνισής του με τους Κανόνες του Πεκίνου, για την απονομή της Δικαιοσύνης στους νέους (Ο.Η.Ε., 1985) και με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών που κυρώθηκε νομοθετικά από την Ελλάδα το έτος 1992) αφού έλαβε υπόψη τις νέες τάσεις της έξω-δικαστηριακής και έξω-ιδρυματικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας σε άλλες χώρες της Ευρώπης, προχώρησε στην αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων. Σύμφωνα με το νόμο

(Ν.3189/2003) ως ανήλικοι θεωρούνται πλέον αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του 8ου και του 18ου έτους (συμπληρωμένων). Ο όρος "ανήλικος εγκληματίας" απαλείφεται, και για πρώτη φορά παρέχεται η δυνατότητα στον εισαγγελέα να απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος ανηλίκου υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του δίνεται δε η δυνατότητα να επιβάλλει στον ανήλικο ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα. Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν αξιόποινες πράξεις που τελούνται κυρίως από ανήλικους ηλικίας 13 έως 18 ετών. Τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα - που μέχρι σήμερα περιελάμβαναν την κύρωση της επίπληξης (πρώτο σε συχνότητα επιβαλλόμενο μέτρο στους έφηβους), την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επίτροπους ή στους κηδεμόνες (δεύτερο σε συχνότητα μέτρο και συνήθως επιβαλλόμενο στη περίπτωση τροχαίων παραβάσεων), την ανάθεση της επιμέλειας στους επιμελητές ανηλίκων - εμπλουτίζονται με εναλλακτικές δυνατότητες για την έξω-ιδρυματική αντιμετώπιση του ανηλίκου παραβάτη. Για παράδειγμα, δίνεται η δυνατότητα ανάθεσης της επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια. Αναμφίβολα πρόκειται για ένα θετικό μέτρο, το οποίο όμως έχει δυσκολίες εφαρμογής λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης του θεσμού της αναδοχής σε εθνικό επίπεδο καθώς και της έλλειψης υποστηρικτικών υπηρεσιών για τις ανάδοχες οικογένειες. Εισάγεται επίσης το μέτρο της "διαμεσολάβησης" μεταξύ δράστη και θύματος με στόχο την έκφραση συγγνώμης του ανηλίκου προς το θύμα, δηλαδή την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης καθώς επίσης και το μέτρο της αποζημίωσης του θύματος. Ο θεσμός της "διαμεσολάβησης" είναι αναμφισβήτητα ένα θετικό και καινοτόμο μέτρο, απαιτεί δε για τη λειτουργία του ειδικά εκπαιδευμένους λειτουργούς και επαρκή χρηματοδότηση τόσο για την εφαρμογή όσο και για την αποτελεσματικότητά του. Για πρώτη φορά εισάγεται η συμμετοχή των ανηλίκων στο θεσμό της κοινωφελούς εργασίας, μέτρο που ίσχυε μέχρι σήμερα μόνο για ενήλικες. Ενώ αυτό αποτελεί σημαντικό μέτρο στην κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου δεν είναι ευκρινές το πλαίσιο και ο τρόπος λειτουργίας αυτού. Σχετικό μέτρο στα χέρια των υπηρεσιών της δικαιοσύνης είναι η σύσταση προς τον ανήλικο παραβάτη να παρακολουθήσει κοινωνικά και ψυχολογικά προγράμματα, το οποίο ως μέτρο απαιτεί την ύπαρξη επαρκούς και συντονισμένου δικτύου υπηρεσιών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων.

Επιμελητές Ανηλίκων

Οι υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων ανήκουν περιφερειακά στο υπουργείο δικαιοσύνης. Η επιμέλεια, οργάνωση της λειτουργίας τους και η εποπτεία τους ανήκουν στο τμήμα πρόληψης εγκληματικότητας και κοινωνικής ένταξης νέων της διεύθυνσης πρόληψης εγκληματικότητας και σωφρονιστικής αγωγής ανηλίκων.

Οι επιμελητές ανηλίκων, δεκαπέντε μέρες μετά τον διορισμό τους και προκειμένου αυτός να είναι έγκυρος, ορκίζονται ενώπιον του δικαστηρίου ανηλίκων και εφοδιάζονται με ειδική ταυτότητα. Μετά από αυτή την διαδικασία έχουν τις εξής αρμοδιότητες:

Πραγματοποιούν έρευνα για το πώς ζει και διαβιώνει ο ανήλικος και τη διαγωγή του, με απευθείας επικοινωνία με τον ανήλικο, και με επικοινωνία με τους γονείς του και την υπόλοιπη οικογένεια του, των δασκάλων του, των εργοδοτών του και όσων άλλων έχουν επαφή μαζί του. Ότι στοιχεία προκύπτουν από την έρευνα, συντάσσονται σε έκθεση από τον επιμελητή, μαζί με τις προτάσεις του και τις υποδείξεις του για τον τρόπο που πρέπει να μεταχειρίζονται τον ανήλικο, σε συνεργασία όμως με τον προϊστάμενο του. Εάν ο ανήλικος χρήζει ανάγκης ψυχολογικής ή ψυχιατρικής εξετάσεως, τότε συνοδευόμενος από τον επιμελητή, την πραγματοποιεί σε έναν από τους ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς που υπάρχουν, και τα αποτελέσματα αυτής, επισυνάπτονται μαζί με την έκθεση του επιμελητή.

Όταν τους ανατίθενται περιπτώσεις επιμέλειας ανηλίκων, αφού ενημερωθούν από το φάκελο του, επικοινωνούν μαζί του και με όποιο άλλο πρόσωπο θεωρούν ότι θα συμβάλει θετικά. Η επικοινωνία μεταξύ τους είναι συνεχόμενη μέχρι της επιτεύξεως του στόχου αλλιώς ο επιμελητής αναφέρει στο δικαστήριο ότι το μέτρο δεν έχει αποτελέσματα και θα πρέπει να μετατραπεί.

Όταν ο ανήλικος βρίσκεται σε σωφρονιστικό κατάστημα και θα απολυθεί υπό ειδικούς όρους ή θα πάρει άδεια ή θα εξέλθει οριστικά, ο επιμελητής ανηλίκων προετοιμάζει τον ανήλικο για την επάνοδο του στην κοινωνία, μετά από επικοινωνία του με τον διευθυντή του σωφρονιστικού καταστήματος που ήταν ο ανήλικος και του δικαστού ανηλίκων (Καζακοπούλου, 1972).

Σε κάθε περίπτωση που χειρίζεται ο επιμελητής, είναι υποχρεωμένος να συντάσσει έκθεση για να ενημερωθεί ο ατομικός φάκελος του ανηλίκου ή υπηρεσία που ενδιαφέρεται γι' αυτόν.

Οι επιμελητές οφείλουν να είναι εχέμυθοι για τις γνώσεις που αποκτούν με την σχέση τους με τον ανήλικο, για να διαφυλάσσονται τα υλικά και ηθικά συμφέροντα του ανηλίκου και της οικογένειάς του.

Κατά την εκτέλεση του έργου τους, η στάση τους πρέπει να είναι άμεμπτη και τέτοια ώστε να μην κλονίζεται η εμπιστοσύνη προς αυτούς και το έργο τους (Καζακοπούλου, 1972).

Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Ε.Π.Α)

Οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και ασχολούνται με την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου υπό την εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου και έχουν σκοπό την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων οι οποίοι εμφανίζουν αντικοινωνική συμπεριφορά ή βρίσκονται σε κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων, λόγω ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος ή άλλων δυσμενών κοινωνικών συνθηκών και αιτίων .

Κάθε εταιρεία διοικείται από επταμελές διοικητικό συμβούλιο, τα μέλη του οποίου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς μισθό. Οι πόροι τους προέρχονται από επιχορήγηση του Υπουργείου Δικαιοσύνης και από δωρεές και κληροδοτήματα.

Όταν εξασφαλισθούν οι αναγκαίοι πόροι οι εταιρείες ιδρύουν στέγες φιλοξενίας ανηλίκων όπου μέσα σε οικογενειακές συνθήκες παρέχουν φιλοξενία και πολύπλευρη υποστήριξη στα παιδιά που προστατεύουν. Στέγες φιλοξενίας διαθέτουν οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων Αθήνας, Πειραιά, Ηρακλείου Κρήτης, Καρδίτσας, Αλεξανδρούπολης, Κοζάνης και Βόλου(www.ministryofjustice.gr).

Ιδρύματα Αγωγής

Στον ελληνικό χώρο η ειδική αντιμετώπιση των ανηλίκων παραβατών άρχισε μετά από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο η νομοθετική ρύθμιση και η εδραίωση του θεσμού των ιδρυμάτων αγωγής ανηλίκων έλαβαν χώρα με το νόμο 1724/1940 «Περί οργανώσεως και λειτουργίας των αναμορφωτικών ιδρυμάτων». Το 1976 με το προεδρικό διάταγμα 602 έγινε αλλαγή του ονόματος των «αναμορφωτικών ιδρυμάτων» σε «ιδρύματα αγωγής» με δικαιολογητικό την «κατάργηση ενός

όρου που δύναται να δυσχεράνει την επανένταξη του ανηλίκου». Με βάση τον ποινικό κώδικα που ισχύει, «η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής» πραγματοποιείται με την προϋπόθεση ότι δεν έφεραν αποτέλεσμα άλλα προηγηθέντα μέτρα καθώς και με την προϋπόθεση ότι «η κατάσταση του ανηλίκου δεν απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση» στην περίπτωση δηλαδή που ο ανήλικος «πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη, οπότε και «το δικαστήριο διατάσσει την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα».

Ο εγκλεισμός πραγματοποιείται είτε μέσω της δικαστικής οδού, είτε μέσω διοικητικών ενεργειών και πιο συγκεκριμένα με απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης ύστερα από γνωμάτευση του δικαστή ανηλίκων. Προϋπόθεση για τον εγκλεισμό στο ίδρυμα μέσω της διοικητικής οδού είναι η ύπαρξη «σοβαρών ενδείξεων ηθικού κινδύνου», όταν ο ανήλικος παρουσιάζει σημεία «ηθικής παρέκκλισης» εξαιτίας «κακών συνηθειών» που έχει αποκτήσει, ή όταν έχει αναφερθεί ως εγκαταλελειμμένος και άστεγος χωρίς εμφανείς πόρους ή στερούμενος οποιασδήποτε άλλης βοήθειας. Έτσι σύμφωνα με το ισχύον νομικό καθεστώς, τα ελληνικά ιδρύματα αγωγής στεγάζουν στον ίδιο χώρο ανηλίκους επτά ως δεκαεπτά ετών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής με την έννοια ότι διαβιώνουν σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις (α' 17/5ν. 2298/95), ανηλίκους εγκαταλελειμμένους ή δράστες αξιοποιών πράξεων και εφήβους κατά των οποίων διατάχθηκε η εισαγωγή σε ίδρυμα αγωγής ως περιοριστικός όρος.

Η λειτουργία των ιδρυμάτων υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και μάλιστα στη διεύθυνση «Πρόληψης εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων». Προς το παρόν λειτουργεί μόνο το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων Βόλου. Το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων Θηλέων Παπάγου και το ίδρυμα αγωγής αρρένων Κορυδαλλού καταργήθηκαν με το Π.Δ. 180/1977 λόγω της ανάγκης «αναδιοργάνωσης και εκσυγχρονισμού του τρόπου λειτουργίας τους προκειμένου τα ιδρύματα αυτά να ανταποκριθούν στους επαναπροσδιοριζόμενους στόχους τους σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές και κοινωνικές αντιλήψεις». Ειδικές εγκαταστάσεις για ανήλικες αυτή τη στιγμή δεν

υπάρχουν. Γι αυτό κρατούνται μαζί με τις ενήλικες γυναίκες στο κατάστημα γυναικών Κορυδαλλού, σε μια ξεχωριστή πτέρυγα με δικό της προσωπικό και διεύθυνση. Η ισχύουσα αυτή πραγματικότητα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη βασική αρχή του διαχωρισμού ανηλίκων και ενηλίκων κρατουμένων, υποδίκων και καταδίκων (α. 9^{§1} και α. 12^{§2} Κώδικα βασικών κανόνων για την μεταχείριση κρατουμένων). Έτσι οι ανήλικες κρατούμενες παραμένουν μαζί με τις ενήλικες στο ίδρυμα του Κορυδαλλού και οι υπόδικες μαζί μ' αυτές που ήδη εκτίουν στερητική της ελευθερίας τους ποινή, καταστρατηγώντας έτσι και έναν από τους βασικούς κανόνες που περιλαμβάνεται στον Κανόνα των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων και ορίζει: «οι υπόδικοι κρατούμενοι θα πρέπει να διαχωρίζονται από τους καταδικασμένους ανηλίκους» και «κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία θα χωρίζεται από τους ενήλικες, εκτός αν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού (κανόνας 17, α. 37 περι.γ'εδ. 2 της ΔΣΠΔ). (Παναγιωτόπουλος, 1998).

Σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων (ΣΚΑ)

Ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα (ΣΚΑ) εφαρμόζεται μόνο για τους ανήλικους παραβάτες που βρίσκονται στην εφηβική ηλικία (12 έως 17 ετών) και που το δικαστήριο ανηλίκων ερευνώντας τις ιδιαίτερες περιστάσεις τέλεσης της παράνομης πράξης και την όλη προσωπικότητά τους κρίνει ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός τους για την αποφυγή τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων (ά. 127^{§1} Π.Κ.). Σαν απαραίτητη προϋπόθεση εγκλεισμού του ανήλικου παραβάτη σε σωφρονιστικό κατάστημα τίθεται η καταφατική πρόγνωση επικινδυνότητας του συγκεκριμένου ανηλίκου, που επαφίεται στην ανεξέλεγκτη κρίση του δικαστηρίου ανηλίκων. Η πρόγνωση τούτη όμως, βασισμένη σε μια τόσο γενική διάταξη, είναι ιδιαίτερα επισφαλής και κανείς δεν εγγυάται την ομοιόμορφη εφαρμογή της, έρχεται δε σε αντίθεση με τα άρθρα. 2και5^{§1} του Συντάγματος που κατοχυρώνουν το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η δυσμενής αυτή πρόγνωση προσωπικότητας και μάλιστα από δικαστές στερούμενους των βασικών γνώσεων για μια τέτοια διάγνωση και βασιζόμενους σε «ανύπαρκτα» κριτήρια, καθιστά επικίνδυνο και σαφώς αντισυνταγματικό αφ' ενός το δικαστικό κανόνα, αφετέρου την εφαρμογή του απ' τα δικαστήρια ανηλίκων. Όπως ορίζεται στο άρθρο 39 του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων που τέθηκε σε ισχύ από την 1.1.1990, σκοπός της αγωγής των κρατουμένων είναι η ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό, επαγγελματικό και

οικογενειακό περιβάλλον. Η αγωγή των κρατουμένων γίνεται από εξειδικευμένο προσωπικό, με σύγχρονες και κατάλληλες επιστημονικές μεθόδους και προγράμματα, σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο (άρθρ. 40:1 Κώδ. ΜΕΚ). Οι ανήλικοι κρατούμενοι διαβιώνουν χωριστά από τους ενήλικους κρατουμένους οποιασδήποτε κατηγορίας (ά.9:1 Κωδ. ΜεΚ). Όσον αφορά τη σχολική παιδεία η πρωτοβάθμια εκπαίδευση των νέων κρατουμένων είναι υποχρεωτική (ά.48:1 Κώδ.ΜεΚ), ενώ σ' αυτούς που έχουν συμπληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται η δυνατότητα να συνεχίσουν την δευτεροβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικές άδειες (ά. 48:2 Κωδ.ΜεΚ) ενώ μπορούν χωρίς περιορισμούς να σπουδάζουν με αλληλογραφία (ά. 47:3 Κωδ.ΜεΚ). Η παιδεία των κρατουμένων αποβλέπει στην απόκτηση ή συμπλήρωση πρωτοβάθμιας ή επαγγελματικής εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό στα διάφορα καταστήματα λειτουργεί μονοτάξιο δημοτικό σχολείο. Επίσης οργανώνονται με τη συνεργασία αρμόδιων φορέων προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού και εκπαίδευσης. Οι παρεχόμενοι τίτλοι σπουδών είναι ισότιμοι με τους τίτλους των αντίστοιχων σχολών της δημόσιας ή επαγγελματικής εκπαίδευσης και δεν αναγράφεται σ' αυτούς το όνομα του καταστήματος (ά. 47:1 και 2 Κωδ.ΜεΚ). Αυτό είναι περίπου το θεωρητικό νομικό πλαίσιο όπου κινείται ο Κώδικας Μεταχείρισης Κρατουμένων, όσον αφορά την εκπαίδευση σχολική και επαγγελματική των ανηλίκων. Επιχειρώντας μία κάπως ουσιαστικότερη προσέγγιση της ισχύουσας κατάστασης στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων (ΣΚΑ) ήρθαμε σε τηλεφωνική επικοινωνία με τους διευθυντές των φυλακών, όπου βρίσκονται τα καταστήματα αυτά. Στο ΣΚΑ Βόλου αυτή τη στιγμή κρατούνται ανήλικοι, κυρίως αλλοδαποί και στην πλειοψηφία τους Αλβανοί υπήκοοι. Λειτουργούν επίσης το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων στην Αυλώνα (είναι το πρώην σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κορυδαλλού που πλέον έχει μεταφερθεί), το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Διαβατών (για το οποίο μεγάλη εντύπωση μας προκάλεσε το γεγονός ότι κανείς απ' τους υπόλοιπους διευθυντές δεν μας ανέφερε την ύπαρξή του) και το Αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτεια Βόλου. Στο Α.Σ.Κ.Α. Κασσαβέτεια δυναμικότητας 200 κρατουμένων κρατούνται σήμερα 170 κρατούμενοι. Ενώ όμως το κατάστημα αυτό προορίζεται αποκλειστικά για ανήλικους σήμερα κρατούνται εκεί και ενήλικες που εκτίουν την ποινή τους. Κρατούνται έτσι εκεί σε χωριστές πτέρυγες, ανήλικοι έλληνες υπήκοοι, ανήλικοι αλλοδαποί και ενήλικες. Σαράντα από αυτούς, ζουν σε συνθήκες «ημιελευθερίας» καθότι ασχολούνται με γεωργικής ή κτηνοτροφικής φύσης εργασίες, καθότι το κατάστημα αυτό έχει στην κατοχή του μεγάλες αγροτικές εκτάσεις.

Όπως πληροφορηθήκαμε, λειτουργεί εκεί ειδικό δημοτικό σχολείο όπου υπηρετεί ένας δάσκαλος και το παρακολουθούν δεκαπέντε μαθητές, κυρίως τσιγγάνοι. Τα μαθήματα πραγματοποιούνται με συνδιδασκαλία όλων των τάξεων. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης είχαν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν στα πλαίσια λειτουργίας των ΚΕΚ. Αυτή τη στιγμή όλα τα προγράμματα «έχουν παγώσει», προφανώς λόγω έλλειψης χρηματοδότησης. Σύμφωνα με μια έγκυρη ερευνητική εργασία οι ανήλικοι που κρατούνται στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας, έχουν βιώσει και βιώνουν καθημερινά πολλαπλές και ποικίλες καταστάσεις στέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού, όπως «διαταραγμένο» οικογενειακό περιβάλλον, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, έλλειψη επαγγελματικών προσόντων, ασθενή οικονομική κατάσταση και μηδαμινές προοπτικές για μια μελλοντικά αυτοδύναμη αντιμετώπιση των βιοτικών τους αναγκών. Ένας στους τέσσερις ανηλίκους είναι αγράμματος, δεν κατέχει δηλαδή γραφή και ανάγνωση, τρεις στους τέσσερις δε διέθεταν κανενός είδους επαγγελματική εκπαίδευση και δύο στους πέντε προέρχονταν από δομικά ή λειτουργικά αποδιοργανωμένες οικογένειες. Βάσει της ίδιας έρευνας δυσάρεστα συμπεράσματα προκύπτουν κι όσον αφορά τις συνθήκες κράτησής τους και συγκεκριμένα τις συνθήκες εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και εργασίας των ανηλίκων παραβατών, τους σκοπούς στους οποίους αποβλέπει ο εγκλεισμός τους, την επανένταξή τους δηλαδή μέσω της εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και δυνατοτήτων μελλοντικής εργασίας.

Έτσι στο ερώτημα αν γίνονται κάποια μαθήματα στο Σωφρονιστικό Κατάστημα τα οποία οι ερωτηθέντες παρακολουθούν το 52,6% απάντησαν «όχι», το 8,3% «δεν ξέρω / δεν απαντώ», και μόνο ένας στους τρεις ανηλίκους (34,6%) δήλωσε ότι παρακολουθεί μαθήματα σχολείου (ποσοστό αναμενόμενο καθότι πολλοί ανήλικοι βρίσκονται στην περίοδο της σχολικής ηλικίας και είναι αγράμματοι). Το 9% του συνόλου των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι συμμετέχουν σε μαθήματα καλλιτεχνικού χαρακτήρα, τεχνική φύσης ή πρώτων βοηθειών.

Όσον αφορά την εργασία ή την επιθυμία τους για εργασία μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα, το 43,6% ανέφεραν ότι δεν εργάζονται ούτε απασχολούνται κατά κάποιο τρόπο αν και οι περισσότεροι απ' αυτούς (το 63,2%) δήλωσαν με απερίφραστο τρόπο την επιθυμία τους να εργαστούν, κυρίως βέβαια γιατί με το μέτρο ευεργετικού υπολογισμού των ημερών όταν εργάζονται, τους δίνεται η δυνατότητα να αποφυλακιστούν γρηγορότερα. Η απραξία αυτή ή έστω υποαπασχόληση στην οποία

καταδικάζονται οι ανήλικοι κρατούμενοι δημιουργεί ερωτηματικά ως προς τη βούληση της πολιτείας να τους βοηθήσει να διοχετεύουν κάπου την ενεργητικότητά τους καθότι και η δεδηλωμένη επιθυμία των ανηλίκων υπάρχει και χώροι μπορούν να εξερευνηθούν. Το 64,1% των ανηλίκων επίσης εκδηλώνουν έντονο ενδιαφέρον να απασχοληθούν δημιουργικά και κυρίως με μαθήματα σχολείου ή τεχνικού χαρακτήρα. Τα μαθήματα αυτά όμως κι όταν ακόμη πραγματοποιούνται, ελλείπει του οργανωμένου χαρακτήρα τους και του χαμηλού επιπέδου τους, ελλείπει μάλιστα και ειδικευμένων εκπαιδευτικών, καταλήγουν βαρετά κι ανούσια, όπως προκύπτει κι απ' τις απαντήσεις των μη επιθυμούντων να τα παρακολουθήσουν. Χρήσιμη ίσως να ήταν και η παροχή πρόσθετων κινήτρων για την παρακολούθησή τους (π.χ. ευεργετικός υπολογισμός ημερών κ.α.) καθότι οι ανήλικοι αυτοί ήδη διακρίνονται από κάποιου είδους δυσπιστία απέναντι σε κάθε είδους εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Σύμφωνα με στοιχεία απο την Ε.Σ.Υ.Ε (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδα, 1992) ένα μεγάλο ποσοστό μάλιστα αυτών (56,6%) όταν κάποτε παρακολούθησαν τα μαθήματα σχολείου, έμειναν στην ίδια τάξη, συχνά μάλιστα και δύο φορές (το αντίστοιχο ποσοστό αρρένων μαθητών Γυμνασίου ή Λυκείου της χώρας που εγγράφονται για δεύτερη φορά στην ίδια τάξη είναι περίπου 7%). Σημειωτέον ότι από έρευνες που έχουν γίνει έχει συσχετιστεί η χαμηλή σχολική επίδοση με τη μετέπειτα παραβατική συμπεριφορά και μια πιθανή εξήγηση είναι ότι παιδιά που ήδη βιώνουν απορριπτικές ή και τραυματικές εμπειρίες από ένα προβληματικό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον παρουσιάζουν ως εκ του αποτελέσματος και χαμηλή σχολική επίδοση. Έτσι με προστιθέμενη - στις ήδη προϋπάρχουσες - ακόμα μίας εμπειρίας ματαίωσης και αποτυχίας, ανταποκρίνονται με την παραβατική τους συμπεριφορά στις μηδαμινές προσδοκίες των γονέων, των δασκάλων, του γύρω τους κόσμου (η λεγόμενη αυτοεκπληρούμενη προφητεία).

Ερωτηματικά δημιουργεί και ο τρόπος με τον οποίο οι ανήλικοι περνούν το χρόνο τους μέσα στα ιδρύματα αγωγής και σωφρονιστικά καταστήματα, δεδομένης της σχεδόν ανύπαρκτης απασχόλησής τους με εκπαίδευση και εργασία. Βάσει λοιπόν της ερευνητικής εργασίας των Κουράκη, Μηλιώνη κ.ά. το 37,2% κυρίως βλέπει τηλεόραση ή ακούει ραδιόφωνο, αθλείται π.χ. παίζοντας μπάλα (20,1%) κάνει βόλτες στο προαύλιο (16,5%) και κατά βάση το μεγαλύτερο ποσοστό των ανηλίκων περιμένουν παθητικά να συμπληρωθεί ο χρόνος έκτισης της ποινής τους.

Δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου τους παρουσιάζεται σ' ένα πολύ μικρό σχετικά ποσοστό :

ενασχόληση με δραστηριότητες όπως διάβασμα ή γράψιμο (11,7%) και καλλιτεχνική δημιουργία(1,2%). Σε ερώτηση σχετικά με τη συχνότητα πολιτιστικών ή άλλων εκδηλώσεων που οργανώνονται στα ιδρύματα αγωγής, η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων δήλωσε ότι αυτές γίνονται «σπάνια» (61,5%) ή «ποτέ» (15,4%), ενώ ένα ποσοστό 12,2% απάντησε με τη φράση «δεν ξέρω/ δεν απαντώ». Οι συνθήκες κράτησής τους χαρακτηρίστηκαν κατά βάση «απαράδεκτες» (30,1%) ή «όχι καλές» (26,3%). Σύμφωνα επίσης με την ίδια έρευνα το 30% περίπου των ανηλίκων κρατουμένων προέρχονται από ιδρύματα ή έχουν στο παρελθόν, εκτίσει κι άλλη στερητική της ελευθερίας τους ποινή. Αυτό σημαίνει ότι οι ανήλικοι τούτοι βρίσκονται εγκλωβισμένοι σε μια βαθμιαία, ανοδική τροχιά «εγκληματικής» συμπεριφοράς που εξελίσσεται με την πρόοδο του χρόνου σε «εγκληματική» σταδιοδρομία. Ένα ποσοστό της τάξης του 54% των ανηλίκων κρατουμένων δεν είχαν ποτέ προηγουμένως επαφή με το σύστημα δικαιοσύνης για ανηλίκους. Αυτό το πόρισμα της έρευνας γεννά ερωτηματικά, ως προς κατά πόσο ο εγκλεισμός στο ίδρυμα εφαρμόζεται περιοριστικά ως το έσχατο μέσο, αφού οι ανήλικοι έχουν προηγουμένως υποβληθεί σε κάθε άλλο πρόσφορο εξωιδρυματικό μέτρο, όπως ορίζει η κείμενη νομοθεσία. Το πιο συχνά μάλιστα διαπραχθέν αδίκημα απ' τους ανηλίκους παραβάτες είναι η κλοπή (49%). Απ' όλα τούτα συνάγεται, ότι παρά το γράμμα του νόμου, τα ελληνικά δικαστήρια πολύ γρήγορα προσφεύγουν στο έσχατο μέσο, δηλαδή στην επιβολή στερητικής της ελευθερίας ποινής, χωρίς προηγουμένως να έχουν επιβάλλει εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα, στους ανηλίκους παραβάτες(Κουράκης, Μηλιώνη κ.α,1995).

Τοπικά Συμβούλια Νέων (ΤΟ.ΣΥ.Ν)

Τα **Τοπικά Συμβούλια Νέων** αποτελούν το θεσμό που θα δώσει στους νέους, από 15 έως 28 ετών τη δυνατότητα να συμμετέχουν στα κοινά του τόπου. Είναι το καινούργιο, οργανωμένο βήμα εκπροσώπησης της νεολαίας σε κάθε Δήμο και Κοινότητα. Αποτελούν αυτόνομες δομές ενεργής συμμετοχής και έκφρασης των νέων στις τοπικές κοινωνίες. Στην πράξη, σε κάθε δήμο και κοινότητα θα δημιουργηθεί Τοπικό Συμβούλιο Νέων, μετά τη διενέργεια των εκλογών, το οποίο θα είναι αρμόδιο για την προώθηση των ζητημάτων και των αιτημάτων που απασχολούν την τοπική νεολαία. Τα αιτήματα αυτά, καθώς και τα συμπεράσματα που θα συνάγονται από το εκάστοτε Συμβούλιο, θα προωθούνται μέσω του Προέδρου του Συμβουλίου στις συνεδριάσεις των αντίστοιχων Δημοτικών και Κοινοτικών Συμβουλίων και στη συνέχεια θα δρουν από κοινού για την

προώθησή τους. Είναι η πρώτη φορά, που σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και σε κρατικό επίπεδο, δίνεται η δυνατότητα στους νέους να εκφραστούν θεσμικά, να διατυπώσουν και να ανταλλάξουν απόψεις και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της τοπικής τους κοινωνίας.

Τα Τοπικά Συμβούλια Νέων αποτελούν μία πολύ σημαντική προσπάθεια για την πιο ολοκληρωμένη, πιο μαζική, πιο άμεση, πιο αποτελεσματική συμμετοχή των νέων στα κοινά. Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, το Υπουργείο Παιδείας, το Υπουργείο Εσωτερικών και η κυβέρνηση συνολικά, επενδύουν πολύ σε αυτήν την προσπάθεια, γιατί ικανοποιεί με τον καλύτερο τρόπο μία μεγάλη ανάγκη: την ανάγκη να δοθούν δυνατότητες ενεργού συμμετοχής των νέων στα κοινά του τόπου μας. Γιατί αν δούμε τα πράγματα πέρα από κομματικές αντιλήψεις, η πραγματικότητα είναι ότι το πιο ζωντανό και δυναμικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας κινείται ως επί το πλείστον στις παρυφές του πολιτικού συστήματος. Δεν έχει τη δυνατότητα και το κίνητρο να μπει στο κέντρο και να ορθώσει το ανάστημά και τη φωνή του. Έφθασε η ώρα, λοιπόν, η φωνή της νεολαίας της πατρίδας μας να ακουστεί δυνατά και ξεκάθαρα. Κάνουμε ένα μεγάλο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Στόχος είναι να δοθεί η ευκαιρία συμμετοχής σε όλους τους νέους 15 έως 28 ετών, χωρίς κομματικές ταυτότητες.

Στόχος είναι να αποκτήσουν οι νέοι ένα βήμα συλλογικής έκφρασης για ζητήματα που τους αφορούν, αλλά που αφορούν τελικά και ολόκληρη την κοινωνία. Ο θεσμός αυτός φέρνει σε επαφή και σε διάλογο τους νέους με τις τοπικές – εκλεγμένες αρχές και τους επίσημους τοπικούς φορείς. Έτσι οι αιρετοί τοπικοί και περιφερειακοί εκπρόσωποι, όπως και οι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων θα συζητούν τα προβλήματα των νέων, θα αφουγκράζονται τις ανησυχίες τους, θα μελετούν τις προτάσεις και τις απόψεις τους και θα δρουν μαζί τους.

Όταν όλη αυτή η διαδικασία έχει πια ολοκληρωθεί, ένα νέο, συναρπαστικό κεφάλαιο θα ανοίξει τόσο για την τοπική αυτοδιοίκηση, όσο και για τη νεολαία της Ελλάδας. Μέσω του Προέδρου του, το Συμβούλιο Νέων θα προωθεί όλες τις απόψεις, τα θέματα και τα ενδιαφέροντα των νέων της περιοχής στις συνεδριάσεις του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Οι νέοι θα έχουν πια αποκτήσει το απαιτούμενο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα τους δίνει τη δυνατότητα να ασχοληθούν οι ίδιοι με αυτά που τους αφορούν, αναζητώντας λύσεις και προτάσεις προσαρμοσμένες στις δικές

τους ανάγκες και σε εκείνες φυσικά των τοπικών κοινωνιών. Από εκεί και πέρα, βέβαια, είναι πρώτα απ' όλα στο δικό τους χέρι το πώς θα το αξιοποιήσουν.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα συμπληρώνεται με τη δράση αστικών μη κυβερνητικών οργανώσεων με κύριο παράδειγμα την **Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων - ΑΡΣΙΣ**. Η ΑΡΣΙΣ ιδρύθηκε το 1992 με σκοπό την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και την οργάνωση προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης για νέους, ηλικίας 15 έως 25 ετών, με προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού λόγω δυσμενών οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών. Έχει δείξει δε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους νέους παραβάτες επιδιώκοντας την υποστήριξή τους και την προετοιμασία για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Σκοπός της ΑΡΣΙΣ είναι η ανάπτυξη νέων πρακτικών και προτάσεων για την υποστήριξη των νέων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, η κινητοποίηση των πολιτών και η προσαρμογή των θεσμών στην κατεύθυνση της πρόληψης της νεανικής περιθωριοποίησης και της κατοχύρωσης των νεανικών δικαιωμάτων (www.arsis.gr).

Στον ελλαδικό χώρο υπάρχουν όμως και αρκετές αξιόλογες ιδιωτικές πρωτοβουλίες που θα αναφέρουμε σε αυτό το σημείο όπως για παράδειγμα η περίπτωση της «Στέγης της Σύρου» που δημιουργήθηκε το 1996 από τη Μαρία Κυδωνέος Φωστέρη, επιμελήτρια ανηλίκων. Η πολύχρονη εμπειρία της στα δικαστήρια, όπου ασχολούνταν καθημερινά με πολλούς ανηλίκους οι οποίοι γίνονταν παραβάτες λόγω άθλιων συνθηκών διαβίωσης και παραμέλησης, την έκανε να συνειδητοποιήσει ότι η λύση γι' αυτά τα παιδιά δεν ήταν το να τους λέει να μην το ξανακάνουν γιατί τους περίμεναν νομικές ποινές αλλά να κάνει κάτι ουσιαστικό γι' αυτά. Αυτός ήταν και ο λόγος που δημιούργησε αυτό το κέντρο υποστήριξης, το οποίο δεν έχει καμία κρατική υποστήριξη, όλοι όσοι εργάζονται σε αυτό το κάνουν εθελοντικά και μέχρι σήμερα έχει ασχοληθεί με 170 περιπτώσεις παιδιών. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Ένωση το τίμησε ως ολοκληρωμένο μοντέλο υποστήριξης ανηλίκων παραβατών και όπως η ίδια η κυρία Φωστέρη αναφέρει: «*Αν φτιάχναμε στέγες για τέτοια παιδιά, ίσως δεν χρειαζόταν να χτίζουμε φυλακές*» (<http://earthquake.pblogs.gr/2008>).

Άλλοι μη κυβερνητικοί φορείς είναι:

Ο «Σύλλογος Φίλων-Εθελοντών Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης» του οποίου στόχος είναι η υποστήριξη των ανηλίκων που εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά και παρέχει στους ανήλικους νομική υποστήριξη, υγειονομική συμπαράσταση, δυνατότητα εκπαίδευσης και οικονομική στήριξη (www.anthropos.gr).

Ο «Σύλλογος Φίλων Εθελοντών Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων» της οποίας στόχος είναι η ενίσχυση από όλες τις πλευρές, των ανήλικων παραβατών μέσω του εθελοντισμού (www.volunteers.neagenia.gr).

Η αστυνομία στον τομέα της πρόληψης, λειτουργεί εξειδικευμένες υπηρεσίες ανηλίκων, ενεργεί τακτικούς ελέγχους σε χώρους όπου συχνάζουν ανήλικοι και ιδιαίτερα σε χώρους όπου η παραμονή τους είναι απαγορευμένη από το νόμο, όπως είναι αίθουσες ηλεκτρονικών παιχνιδιών, κέντρα όπου απαγορεύεται από το νόμο η χορήγηση οινοπνευματωδών ποτών σε ανήλικους. Από τους χώρους αυτούς γίνονται προσαγωγές ανηλίκων, όπου καλούνται και οι γονείς τους, οι οποίοι ενημερώνονται σχετικά, στους δε ανήλικους απευθύνονται συστάσεις. Αντίθετα στους ιδιοκτήτες και υπεύθυνους των προαναφερομένων καταστημάτων, όταν διαπιστώνεται απ' αυτούς διάπραξη αξιόποινης πράξης, συλλαμβάνονται και εφαρμόζονται σε βάρος τους διοικητικά μέτρα.

Παράλληλα έχουν θέσει σε προγράμματα εφαρμογής και άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η συνεργασία με σχολεία, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων κ.λπ. για την ενημέρωση σε θέματα όχι μόνο παραβατικότητας, αλλά και ναρκωτικών, αλκοολισμού, κακοποίησης κ.ά, ενώ οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου της επαιτείας των ανηλίκων στα φανάρια, γίνεται σε συνεργασία με άλλους φορείς, όπως είναι ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.).

Για τα παραπάνω θέματα υπάρχει στενή συνεργασία με φορείς που ασχολούνται με την προστασία του ανηλίκου και κυρίως φορείς, όπως για παράδειγμα είναι το Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού, και παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης σε ανήλικους θύματα σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης (www.elesme.gr).

4.4 ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στις 2 Οκτωβρίου 2003, ψηφίστηκε από την Βουλή των Ελλήνων, η «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», η οποία διαμόρφωσε την ήδη υπάρχουσα νομοθεσία (Παράρτημα 3).

«Η ποινική ευθύνη του ανηλίκου, δεν προσδιορίζεται ακριβώς αλλά καθορίζεται από τους κανόνες του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Πρόβλημα επίσης αποτελεί το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορές από χώρα σε χώρα και για τα όρια ηλικίας δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση» (Πιτσελά ,2002, σελ.132).

Ο ελληνικός ποινικός κώδικας διαχωρίζει τους ανήλικους παραβάτες ανάλογα με την ηλικία. Τα άτομα από την ηλικία των οκτώ έως τα δεκατρία χαρακτηρίζονται ως παιδιά και τα άτομα από δεκατρία έως δεκαοκτώ, έφηβοι.

« Τα παιδιά θεωρούνται ποινικώς ανεύθυνα και κατά συνέπεια δεν διαπράττουν έγκλημα σύμφωνα με τον νόμο και μπορούν να υποβληθούν μόνο σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και όχι σε ποινές» (Πιτσελά , 2002, σελ.141-142).

«Αν το άτομο που έχει εκτελέσει αξιόποινη πράξη είναι κάτω από οκτώ χρόνων, εντάσσεται στην κατηγορία των νηπίων, και το ποινικό δίκαιο δεν μπορεί να παρέμβει ούτε με την μορφή μέτρων. Τα νήπια δεν υπόκεινται στον ποινικό κώδικα αλλά στην γονική μέριμνα ή στην μέριμνα των επιτρόπων και συνεπώς στον αστικό κώδικα» (Πιτσελά ,2002, σελ.145).

«Τα μέτρα που εφαρμόζονται στα παιδιά δεν είναι για σωφρονισμό αλλά διέπονται από τις αρχές της διαπαιδαγώγησης και της θεραπείας και συμπληρώνουν ή αναπληρώνουν την μέριμνα των γονέων»(Πιτσελά, 2002, σελ.146).

Επειδή ο έφηβος θεωρείται και δεν θεωρείται ποινικά υπεύθυνος, η υπευθυνότητα του δεν εξακριβώνεται μόνο από την ηλικία του αλλά και την διανοητική και βουλητική ωριμότητα του. Η κρίση και η εξέταση της ευθύνης του, γίνεται από το δικαστήριο για τη συγκεκριμένη πράξη που τέλεσε και στην περίπτωση που κριθεί υπεύθυνος μπορούν να εφαρμοσθούν ποινές ποινικού σωφρονισμού (Πιτσελά, 2002).

Οι παιδαγωγικές αρχές δεν εγκαταλείπονται ούτε και σε αυτή την περίπτωση, σε συνάφεια με τη βαρύτητα της πράξης του βέβαια. Εξάλλου, το δίκαιο ανηλίκων θεωρείται δίκαιο πρόνοιας παρά ποινικό δίκαιο και διέπεται από τις αρχές της διαπαιδαγώγησης.

Αν ο έφηβος κριθεί ποινικά ανεύθυνος έχει την ίδια ποινική μεταχείριση με τα παιδιά και υπόκειται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

Οι νεαροί ενήλικες ή μετέφηβοι που βρίσκονται στην ηλικία δεκαοκτώ με εικοσιένα, θεωρούνται ποινικά υπεύθυνοι και ενήλικοι και η μεταχείριση τους ρυθμίζεται με τις «ειδικές διατάξεις για ανηλίκους» του ποινικού κώδικα και εφαρμόζεται το γενικό ποινικό δίκαιο (Πιτσελά, 2002).

Για να οριστεί ένας δράστης ως ανήλικος ή ενήλικος, έχει ιδιαίτερη σημασία η ηλικία του κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Οι νεαροί ενήλικες δικάζονται από τα τακτικά ποινικά δικαστήρια.

4.5 ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Επισκόπηση νομοθεσιών

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η εξέταση των νομοθεσιών ορισμένων χωρών προκειμένου να διαφανούν οι τάσεις που επικρατούν διεθνώς στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων. Έτσι, θα δούμε ενδεικτικά τις νομοθεσίες του Καναδά, των Η.Π.Α., της Ν. Ζηλανδίας, καθώς και ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών όπως είναι η Γαλλία και η Αγγλία.

Καναδάς

Ο Καναδάς συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που έχουν επενδύσει περισσότερο στη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής και στα προγράμματα πρόληψης με απώτερο στόχο την ευημερία και ενίσχυση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Ωστόσο, όσον αφορά τη νομοθεσία για τους ανήλικους παραβάτες παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στον αγγλόφωνο Καναδά μια στροφή προς κατασταλτικού τύπου νομοθεσίες, οι οποίες δε συνάδουν με τη μέχρι σήμερα εικόνα της χώρας στον τομέα αυτό. Το 1999, εισήχθη νομοσχέδιο, το οποίο αντιμετώπιζε τον ανήλικο με βάση το πρότυπο του ποινικού συστήματος των ενηλίκων. Η εφαρμογή του νομοσχεδίου αυτού θα σημαίνει ότι ο ανήλικος θα αντιμετωπίζεται με βάση τη βαρύτητα του αδικήματος και όχι με βάση τη μέριμνα για την επανένταξη και υπευθυνοποίησή του. Κεντρική θέση σε αυτό έχει η προστασία της κοινωνίας. (Μαγγανάς, 2004)

Εντούτοις, στην άλλη πλευρά του Καναδά, εκείνη του Quebec, η ποινική αντιμετώπιση των νέων είναι ηπιότερη και αποτελεί το έσχατο μέσο έπειτα από σειρά αποτυχημένων παρεμβάσεων κατά τις προηγούμενες παραβατικές συμπεριφορές. Σύμφωνα με τα στοιχεία έρευνας¹²⁹, στη διάρκεια των πέντε ετών οι εισαγγελείς έστειλαν στα δικαστήρια το 30% των περιπτώσεων, στο Διευθυντή Προστασίας της Νεότητας το 61,6% και έθεσαν στο αρχείο το υπόλοιπο 8,4%. Προτεραιότητα δε αποτελεί η πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς των νέων, γι' αυτό και η κυβέρνηση έχει επενδύσει σε προγράμματα κοινωνικής πολιτικής και πρόληψης, όπως είδαμε και παραπάνω.

(Μαγγανάς,2004)

Το 1994, το Québec συμμετείχε στη δημιουργία του Διεθνούς Κέντρου Πρόληψης του Εγκλήματος (International Centre for the Prevention of Crime), το οποίο ιδρύθηκε για να στηρίζει τα κράτη και τις πόλεις να εφαρμόσουν αποτελεσματικές πρακτικές, που στοχεύουν στη μείωση των παραγόντων κινδύνου και της εγκληματικότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας στην κοινωνία.

Η.Π.Α.

Η πολιτική των Η.Π.Α. όσον αφορά την αντιμετώπιση των νέων παραβατών είναι κατά κύριο λόγο κατασταλτικού χαρακτήρα. Αρκεί να αναφέρουμε ότι οι συλλήψεις και οι παραπομπές των νέων στο δικαστήριο αποτελούν τα συχνότερα μέτρα. Μάλιστα, ορισμένες Πολιτείες προβλέπουν μέχρι και θανατική ποινή στους νέους, ενώ πολλοί νέοι ηλικίας 16-17 ετών δικάζονται από τα δικαστήρια ενηλίκων. Ωστόσο, η εικόνα αυτή δεν είναι ενιαία σε όλες τις πολιτείες, καθώς για κάποιες παραβάσεις ισχύουν οι αρχές της απεγκληματοποίησης και αποϊδρυματοποίησης, ενώ για εγκλήματα βίας εφαρμόζεται η σκληρή πολιτική. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κανόνας “τρεις παραβιάσεις και εισαι εκτος νομου” “ελεγχος εγκλήματος και μετρο του 1994 για την ενίσχυση του νόμου” (“*three strikes and you are out*” “*violent 1. crime control and law enforcement act of 1994*”), που εντάσσεται στη βορειοαμερικανική αντεγκληματική πολιτική. Σύμφωνα με αυτόν το νόμο οι δράστες βίαιων εγκλημάτων μετά την τέλεση της τρίτης πράξης βίας καταδικάζονται υποχρεωτικά σε ισόβια στέρηση της ελευθερίας, χωρίς τη δυνατότητα κάποτε να απολυθούν. Η προβληματική του νόμου συνίσταται στον τυφλό αυτοματισμό του, που δεν εξετάζει τις συνθήκες τέλεσης της κάθε συγκεκριμένης πράξης και την προσωπικότητα του δράστη, ενώ επιπλέον, παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

(Μαγγανάς, 2004)

Ν. Ζηλανδία

Η Ν. Ζηλανδία παραπέμπει τους νέους που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά ως επί το πλείστον σε υπηρεσίες υποστήριξης των νέων, ενώ ακόμη και όταν παρουσιαστούν στο δικαστήριο παραπέμπονται, κατά κανόνα θα λέγαμε, σε οικογενειακές συνεδρίες. Γενικά, στη Ν. Ζηλανδία είναι πολύ διαδεδομένες οι πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Όλες οι υποθέσεις ανηλίκων

που δεν είναι εφικτό να επιλυθούν από τη αστυνομία παραπέμπονται σε συσκέψεις, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και τις υποθέσεις που καταδικάζονται στο δικαστήριο. Οι παρεμβάσεις επανορθωτικής δικαιοσύνης όταν πρόκειται για ανήλικους ακολουθούν τις διατάξεις που προβλέπονται στο *Νόμο του 1989 για τα Παιδιά, τους Νέους και τις Οικογένειές τους*. Ο νόμος αυτός εισήγαγε την ιδέα των ομαδικών οικογενειακών συσκέψεων για τη διαχείριση των υποθέσεων των ανηλίκων (Becroft, 2003)

Ευρωπαϊκές χώρες

Στον ευρωπαϊκό χώρο επιδιώκεται τα τελευταία χρόνια η αναμόρφωση και ο εκσυγχρονισμός του ποινικού δικαίου των ανηλίκων. Η αναμόρφωση προσανατολίζεται αφενός στην πρόληψη της παραβατικότητας και αφετέρου στην έμφαση στην παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας (μεσολάβηση, αποκατάσταση ζημίας), στην επίτευξη της υπευθυνότητας, στις δίκαιες και ανθρωπιστικές εξωδρυματικές κυρώσεις και την κοινωνική επανένταξη των νεαρών παραβατών μέσα από μέτρα διαπαιδαγώγησης και αρωγής, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη συχνότητα επιβολής, αλλά και τη διάρκεια των στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων. Έτσι, στις Σκανδιναβικές χώρες στα πλαίσια της προληπτικής πολιτικής κυριαρχεί η τάση να υποβάλλονται οι νεαροί παραβάτες σε εξωδρυματικά μέτρα διαπαιδαγώγησης, πρόνοιας και μέριμνας. Η στρατηγική αυτή αντιστοιχεί στην κατάργηση της ειδικής ποινής φυλάκισης για ανήλικους και συνακόλουθα των ειδικών καταστημάτων κράτησης.

Γαλλία

Στη Γαλλία, το δίκαιο ανηλίκων έχει ως στόχο τη διαπαιδαγώγηση των νέων μέσω της ποινής. Ειδικότερα, ιδρύθηκαν «σπίτια» και «γραφεία» δικαιοσύνης στις γειτονιές από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για να αντιμετωπίσουν τα μικροπταίσματα και άλλα ζητήματα μέσω εναλλακτικών προσεγγίσεων της δικαιοσύνης. Εκπαιδεύτηκε προσωπικό για να μεσολαβήσει μεταξύ θυμάτων και δραστών και ανέλαβε το χειρισμό των υποθέσεων. Αναφέρθηκε, χωρίς ωστόσο να αποδειχθεί ότι όπου εφαρμόστηκαν τα μέτρα αυτά ανακουφίστηκαν τα δικαστήρια και οι υποθέσεις διεκπεραιώθηκαν γρηγορότερα. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και στη Γαλλία μια στροφή προς πολιτικές μηδενικής ανοχής, όσον αφορά την ποινική αντιμετώπιση των νεαρών παραβατών. (Παπαθεοδώρου, 2002)

Αγγλία

Στην Αγγλία από τη δεκαετία του '80 η αντιμετώπιση των ανηλίκων βασίζεται στην αρχή της ελάχιστης παρέμβασης και τον περιορισμό των στερητικών της ελευθερίας ποινών με την παράλληλη επένδυση σε προγράμματα κοινωνικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, από το 1998 ξεκίνησε η αναμόρφωση του ποινικού συστήματος των ανηλίκων στην Αγγλία και την Ουαλία μέσα από μια σειρά τροποποιήσεις που προωθήθηκαν και έλαβαν χώρα. Ο νόμος του 1998 (*Crime and Disorder Act 1998*) είχε ως κύριο στόχο την πρόληψη της παραβατικότητας και της υποτροπής των ανηλίκων και περιλάμβανε μια σειρά από νέα μέτρα:

Ιδρύθηκε η επιστημονική ομάδα "*Youth Offending Team (YOT)*", που αποτελείται από επαγγελματίες από διάφορους επιστημονικούς χώρους (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνικές υπηρεσίες, δικαιοσύνη, αστυνομία και υπηρεσίες νέων) και στοχεύει στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας μέσα από ποικίλες δραστηριότητες.

Εισήχθησαν νέα μέτρα και διατάξεις που αφορούσαν την προστασία του παιδιού (*Child Safety Orders*), τους γονείς (*Parenting Orders*), την αντικοινωνική συμπεριφορά (*Antisocial Behaviour Orders*), τα σεξουαλικά εγκλήματα, (*Sex Offender Orders*), τα επανορθωτικά μέτρα (*Reparation Orders*), τη μεταχείριση της χρήσης ναρκωτικών (*Drug Treatment and Testing Orders*).

Ακολούθησαν ο νόμος του 1999 (*Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999*), που έδινε έμφαση στις πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης για τους νέους που διέπρατταν για πρώτη φορά κάποιο αδίκημα, ο νόμος του 2000 (*Act 2000*), που περιείχε διατάξεις για την αναμόρφωση των δικαστηρίων ανηλίκων κ.α. (Waller, Welsh, 1999)

4.6 Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ-ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ

Από την επισκόπηση των διεθνών τάσεων που επικρατούν στη διαχείριση του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων δε θα μπορούσε να λείπει η θέση και δράση των διεθνών οργανισμών.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τις τελευταίες δεκαετίες (1980-1990) οι διεθνείς οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν κάνει αξιοσημείωτη πρόοδο στην προστασία των νεαρών ατόμων χαράσσοντας κατευθύνσεις σύγχρονης και πολύπλευρης πολιτικής. Οι πρωτοβουλίες τους έχουν ως στόχο τη χάραξη μιας κοινής εγκληματοπροληπτικής και σωφρονιστικής πολιτικής για τους ανήλικους σε διεθνές επίπεδο. Προκειμένου η δράση των διεθνών οργανισμών να είναι αποτελεσματική υπάρχει ανάγκη εναρμονισμού της νομοθεσίας των χωρών με τους διεθνείς δεσμευτικούς κανόνες απονομής της δικαιοσύνης για ανήλικους.

Η πολιτική που διαγράφεται σε κείμενα του Ο.Η.Ε. και του Συμβουλίου της Ευρώπης στηρίζεται σε ορισμένες βασικές αρχές μεταξύ των οποίων οι πιο σημαντικές είναι οι στρατηγικές πρόληψης πρώτιστα, και κατ' εξαίρεση της καταστολής. Η λειτουργία οποιασδήποτε διαδικασίας που αναφέρεται σε ανήλικο (Σπινέλλη, 1994) πρέπει να διέπεται από τις βασικές αρχές της προαγωγής, του σεβασμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών με απώτερο σκοπό την προαγωγή της παγκόσμιας ευημερίας και σταθερότητας.

Οι αρχές αυτές είναι ενσωματωμένες σε διεθνή κείμενα εκ των οποίων τα κυριότερα συνοψίζονται παρακάτω - Στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ο.Η.Ε., 1989, ν.2101/1992).

- Στο Πρότυπο Στοιχειωδών Κανόνων για την απονομή δικαιοσύνης σε νεαρά άτομα – κανόνες του Πεκίνου (Ο.Η.Ε., 1985).

- Στους στοιχειώδεις κανόνες για την προστασία των ανηλίκων που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους (Ο.Η.Ε., 1990).

- Στις κατευθυντήριες αρχές για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας – κατευθυντήριες

αρχές του Ριάντ (Ο.Η.Ε., 1990).

- Στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούν την προστασία των ανηλίκων. : (Σπινέλη, 1994)

Ο Ο.Η.Ε. διενεργεί συνέδρια για την «Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών» κάθε πέντε χρόνια και διαπραγματεύεται θέματα που σχετίζονται με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, τη διάθεση των μέσων και τη μεταχείρισή τους εφόσον παραβατήσουν, με γνώμονα πάντα τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ο.Η.Ε. του 1990 για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων, γνωστές και ως οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ, χαρακτηρίζονται από έναν παιδοκεντρικό προσανατολισμό. Αποτελούνται από επτά κεφάλαια που αναφέρονται, αντίστοιχα, στις θεμελιώσεις αρχές, στο πεδίο κοινωνική πολιτική, στη νομοθεσία και στην απονομή της δικαιοσύνης σε ανήλικους, καθώς και στην έρευνα. Επιπλέον, αφορούν την ανάπτυξη πολιτικής, το συντονισμό σε πολυεπιστημονική βάση ανάμεσα σε οικονομικούς, κοινωνικούς, υγειονομικούς και εκπαιδευτικούς οργανισμούς και σε υπηρεσίες του συστήματος δικαιοσύνης, οργανώσεις νεολαίας, κοινοτικούς και αναπτυξιακούς φορείς και άλλους συναφείς οργανισμούς σε διάφορα ζητήματα που αφορούν τα παιδιά, τη δικαιοσύνη ανηλίκων και την πρόληψη της παραβατικότητάς τους. (Πιτσελά,2001)

4.7 ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Εμπειρικές μελέτες, σε πολλές χώρες έχουν δείξει, ότι η υιοθέτηση πολιτικής, η οποία βασίζεται στην αυξημένη χρήση ποινών κράτησης σε νέους ήταν όχι μόνο αναποτελεσματική αλλά και δαπανηρή οδηγώντας συχνά στην αύξηση της παραβατικότητας. Οι ευρωπαϊκές εξελίξεις στον τομέα των κοινωνικών επιστημών σηματοδότησαν στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 νέες θεωρητικές προσεγγίσεις με κεντρική ιδέα το δεδομένο ότι η εμπλοκή του νέου στον ποινικό μηχανισμό ενισχύει την ταύτισή του με παραβατικά στερεότυπα. Επιπροσθέτως ο ποινικός εγκλεισμός θεωρείται ιδιαίτερα επιβλαβής καθώς απομονώνει τον ανήλικο από το οικογενειακό, σχολικό και κοινοτικό του περιβάλλον. Αυτή η καινούργια προσέγγιση στην κατανόηση του φαινομένου της "παραβατικότητας" οδήγησε στην οργάνωση και λειτουργία προγραμμάτων μέσα στην κοινότητα (Hinton κ.α, 2003).

Ένα από τα σημαντικότερα αναμορφωτικά μέτρα της νέας νομοθεσίας είναι η επιβολή φοίτησης σε σχολή επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Το μέτρο αυτό προωθεί την κοινωνική ένταξη του παιδιού/ εφήβου. Το σύστημα όμως της επαγγελματικής εκπαίδευσης ή/ και κατάρτισης έχει μεγάλες αδυναμίες στη χώρα μας. Θα πρέπει όμως να αναφερθούμε εδώ στο φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, το οποίο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους συσχετιζόμενους με την παραβατικότητα παράγοντες. (Παλαιοκρασσάς κ.α, 1997).

Η επιβολή των θεραπευτικών μέτρων, που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο ή την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα, γίνεται αφού προηγηθεί διάγνωση και γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών. Αυτή η διάταξη του νόμου προϋποθέτει ότι στη χώρα μας υπάρχει η δυνατότητα εκπαίδευσης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας (ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών, παιδοψυχιάτρων) σε θέματα ιατροδικαστικής παιδοψυχιατρικής (forensic child and adolescent psychiatry) τόσο στην αξιολόγηση όσο και στην εφαρμογή σύγχρονων θεραπευτικών προσεγγίσεων.

Η ιδιότυπη ποινή του ποινικού σωφρονισμού, δηλαδή ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να επιβάλλεται. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα αυτό. Σε σχέση με τα

ναρκωτικά, υπάρχουν ευνοϊκές διατάξεις, επιτρέπεται δε η άσκηση έφεσης σε κάθε περίπτωση καταδίκης ανηλίκου ανεξάρτητα από τη διάρκεια του περιορισμού του σε ειδικό κατάστημα κράτησης. Η προσωρινή κράτηση ανηλίκου κατηγορουμένου επιτρέπεται, εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει το 13ο έτος της ηλικίας του (αντί του 12ου που ισχύει σήμερα) και μόνο εφόσον η πράξη για την οποία κατηγορείται επιφέρει ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών. Ορίζεται επιπλέον ότι η εκ μέρους του ανηλίκου αδυναμία παροχής της χρηματικής εγγύησης που του έχει επιβληθεί, δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της στην επιβολή προσωρινής κράτησης και στον εγκλεισμό του στις φυλακές. Η διάταξη αυτή χρήζει ιδιαίτερης προσοχής δεδομένου ότι ο αριθμός των προσωρινών ανήλικων κρατούμενων υπερβεί τον αριθμό των καταδικασθέντων κρατούμενων σε σωφρονιστικά καταστήματα (191 έναντι 108 το 1986, Σπινέλλη, 1992). Αναμφισβήτητα ο καινούργιος νόμος εκσυγχρονίζει το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανήλικων μεταφέροντας την έμφαση από την καταστολή και τον στιγματισμό στο, κατ' εξοχήν, ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής προστασίας. Ας σημειωθεί όμως ότι αυτή η καινούργια προσέγγιση στην αντιμετώπιση νεανικής παραβατικότητας απαιτεί τη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης, ιδρυματικής, αλλά και έξω-ιδρυματικής, υποδομής για τη μεταχείριση ανηλίκων με υπαρκτά ή εν δυνάμει προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς.

Οι δύο θεραπευτικές προσεγγίσεις που έχουν αξιολογηθεί και επιστημονικά τεκμηριωθεί ως αποτελεσματικές στη μείωση υποτροπής και στην αύξηση των *κοινωνικών συμπεριφορών* στηρίζονται στη *συστημική προσέγγιση* και είναι

(α) **η λειτουργική θεραπεία οικογένειας** (functional family therapy - FFT) (Hinton κ.α.,2003)

(β) **η πολυσυστημική θεραπεία** (multisystemic therapy - MST) (Alexander κ.α.,2002).

Η λειτουργική θεραπεία οικογένειας στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς του ατόμου σε συνάρτηση με αλλαγές στις λειτουργίες της οικογένειας του και του ευρύτερου περιβάλλοντος.

Αποβλέπει επίσης στην τροποποίηση των συνθηκών επικινδυνότητας και ενίσχυση των παραγόντων προστασίας ενώ προάγει τη γενίκευση, τη διατήρηση και την υποστήριξη των εφικτών (μακροχρονίως) αλλαγών που επιφέρει.

Η πολυσυστημική θεραπεία αποτελεί παράδειγμα καινοτόμου μοντέλου αποτελεσματικής

παρέμβασης. Η προσέγγιση αυτή έχει αναπτυχθεί μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας για ανεύρεση επιστημονικά έγκυρης και οικονομικά αποτελεσματικής θεραπείας στην κοινότητα, που να αποτελεί πρακτικά εφαρμόσιμη και βιώσιμη εναλλακτική λύση ως προς τις δαπανηρές αλλά και αναποτελεσματικές θεραπείες που έχουν εφαρμοστεί παραδοσιακά σε νέους με σοβαρή διαταραχή διαγωγής (ιδρυματική ή εξωιδρυματική φροντίδα). Η θεραπευτική αυτή προσέγγιση έχει χρηματοδοτηθεί από το Εθνικό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας των Η.Π.Α. (NIMH) και αναπτύχθηκε από τον Scott Henggeler. Οι βασικοί άξονες αυτού του προγράμματος περιγράφονται ως εξής:

Πρώτον, το πρόγραμμα στοχεύει στη βελτίωση της ψυχοκοινωνικής λειτουργικότητας των νέων και των οικογενειών τους, έτσι ώστε η ανάγκη για την τοποθέτηση του νέου σε δομές εκτός οικογένειας να μειωθεί δραστικά. Προκειμένου να πετύχει το στόχο του το πρόγραμμα επιχειρεί να λάβει υπόψη τους γνωστούς αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας τόσο σε εξατομικευμένο όσο και σε ολιστικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η προσέγγιση επικεντρώνεται όχι μόνο στον έφηβο αλλά και στο οικογενειακό και στο ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον (σχολείο, γειτονιά, στήριξη στην κοινότητα, συνομήλικοι). Παράδειγμα αποτελούν οι παρεμβάσεις στην οικογένεια, οι οποίες επικεντρώνονται στην προώθηση της ικανότητας των γονέων να αναλάβουν το ρόλο της επίβλεψης/ επιτήρησης και πειθαρχίας του νέου. Εδώ το πρόγραμμα αξιολογεί ποιοι παράγοντες παρεμποδίζουν την επιβολή πειθαρχίας από τους γονείς και δρα αναλόγως. Συχνά παρατηρείται ότι η έλλειψη κοινωνικής στήριξης, η ψυχιατρική διαταραχή του γονέα και η γονική χρήση οινόπνευματων ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών αποτελούν εμπόδιο στην εφαρμογή του προγράμματος. Σε μια τέτοια περίπτωση προσφέρεται ατομική βοήθεια στους γονείς (Κοκκέβη κ.α, 1999).

Δεύτερον, βασικός στόχος του προγράμματος είναι η απομάκρυνση του εφήβου από τις υποπολιτισμικές ομάδες και η ανάπτυξη εναλλακτικών σχέσεων με "κοινωνικούς" συνομήλικους. Οι γονείς αποτελούν το κλειδί στην εκπλήρωση αυτού του στόχου.

Τρίτον, παρεμβάσεις εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κατάρτισης που έχουν ως στόχο την αύξηση της ικανότητας του νέου για μελλοντική εργασία και οικονομική αυτάρκεια.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι τετράμηνη - σύνολο 60 ωρών με επικοινωνία επί καθημερινής βάσεως. Η βασική του φιλοσοφία είναι η προστασία και η διατήρηση της οικογενειακής συνοχής.

Το πρόγραμμα στηρίζεται στη στενή συνεργασία των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και του νομικού συστήματος.

Η πολυσυστημική προσέγγιση ουσιαστικά προσδοκεί να αλλάξει την πραγματικότητα που περιβάλλει το νέο τροποποιώντας το άμεσο περιβάλλον του, οικογενειακό και ευρύτερο, έχοντας ως στόχο την βελτίωση της κοινωνικής του συμπεριφοράς. Η επιτυχία του προγράμματος επιφέρει βελτίωση οικογενειακών σχέσεων και σχέσεων με συνομήλικους, μείωση των προβλημάτων συμπεριφοράς και μείωση του αριθμού τοποθετήσεων του νέου σε δομές εκτός οικογένειας. Σε σύγκριση με τους νέους που τους επιβλήθηκε δικαστική επιμέλεια υπήρξαν λιγότερες υποτροπές (συλλήψεις).

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

5.1 ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Η πρόληψη της παραβατικότητας μπορεί να γίνει με μέτρα τα οποία θα πλήξουν τους παράγοντες που την ευνοούν και τη δημιουργούν. Σύμφωνα με το Paul Gornil, διάσημο Βέλγο καθηγητή, το ποινικό δίκαιο από μόνο του δεν είναι επαρκές για να καταπολεμήσει την αξιόποινη δράση αλλά χρειάζεται να καταπολεμηθούν οι παράγοντες (ατομικοί, οικογενειακοί, κοινωνικοί), οι οποίοι συντελούν στη δημιουργία της (Φρατζεσκάκης, 1987).

Το ενδιαφέρον όλων όσων ασχολούνται με την εφαρμογή του νόμου για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις θα πρέπει να στραφεί προς το τομέα της πρόληψης ώστε κάθε φορά που επιβάλλουν μία ποινή για κάποια αξιόποινη πράξη, στη περίπτωση των ανηλίκων, να γνωρίζουν και γιατί έχει προκληθεί.

Γνωρίζοντας την αιτία όχι μόνο θα γίνει απόπειρα καταπολέμησης των παραγόντων που δημιουργούν τη παραβατικότητα αλλά, θα βοηθηθούν και οι εφαρμοστές των νόμων ώστε να αντιμετωπίσουν σωστά τους ανήλικους παραβάτες και να τους προετοιμάσουν για μία σωστή επανένταξη στη κοινωνία (Φρατζεσκάκης, 1987).

Το κυριότερο προληπτικό μέτρο που μπορεί να ληφθεί για την παραβατικότητα των ανηλίκων είναι η σωστή και κατάλληλη αγωγή τους. Όταν αναφερόμαστε στην αγωγή δεν εννοούμε μόνο τη μετάδοση γνώσεων και πληροφοριών στον ανήλικο αλλά και τη σωστή ανατροφή του για να μπορέσει ως ενήλικος να διαμορφώσει έναν ηθικό και ενάρετο χαρακτήρα.

Αυτή η διαδικασία όταν ξεκινήσει από τη πολύ νεαρή ηλικία του παιδιού, θέτει τις βάσεις μίας σωστής και δίκαιης συμπεριφοράς του παιδιού και επηρεάζει τις κληρονομικές προδιαθέσεις, ενισχύοντας τις σωστές και αμβλύνοντας τις αρνητικές (Φρατζεσκάκης, 1987).

Το βάρος αυτής της αγωγής, η οποία θα λειτουργήσει προληπτικά ως προς τη παραβατικότητα, είναι ευθύνη της οικογένειας και του σχολείου και η ανικανότητα τους είναι που τη δημιουργεί. Οι ανάγκες όμως της σύγχρονης κοινωνίας, τους αναγκάζει να υποβαθμίζουν τις αξίες της ηθικής και του δικαίου που πρέπει να μεταφέρουν στο παιδί, ωθώντας τους να μεταφέρουν πιο «ρεαλιστικές»

αξίες, τις οποίες θεωρούν βασικές για την επιβίωση του ανθρώπου, αλλά όχι και τόσο σωστές.

Αυτή η κατάσταση αποτελεί μέρος μίας γενικότερης κοινωνικής συνθήκης που πάσχει από έλλειψη συνείδησης και ιδεώδη, όπως το θρησκευτικό, το εθνικό, το ανθρωπιστικό, το ηθικό, το κοινωνικό, το καλλιτεχνικό όσο και της ελευθερίας (Φρατζεσκάκης, 1987).

Η κοινωνική φιλοσοφία που επιτρέπει σήμερα τη θυσία κάθε αξίας για την επίτευξη της επιτυχίας, θα καταπολεμηθεί μόνο με τη συνεργασία των αρμόδιων θεσμών που συντελούν στη κάθε μορφή ανάπτυξης του παιδιού και η οποία θα θέσει νέα δεδομένα.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η πρόληψη της ανήλικης παραβατικότητας θα πρέπει να ταυτιστεί με την αλλαγή αντιλήψεων γενικότερα και την αλλαγή στάσης και πορείας αυτών που συντελούν στη διαμόρφωσή τους. Με αυτό τον τρόπο τα νεανικά ένστικτα θα γίνουν ενισχυτικά και κινητήριες δυνάμεις για τη κοινωνία μας και δε θα διοχετευθούν προς τις αρνητικές και παραβατικές συμπεριφορές (Φρατζεσκάκης, 1987).

Σα διαδικασία είναι αρκετά επίπονη και μπορεί να χαρακτηριστεί από πολλούς ως «ουτοπική». Σίγουρο όμως είναι ότι για να υπάρξει ένα ευοίωνο μέλλον, θα πρέπει να «στηθεί» αρχικά ένα στέρεα δομημένο παρόν το οποίο θα θέσει τις βάσεις για μία σωστή, δίκαιη και ηθική αγωγή των ανηλίκων.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2004 κατατέθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχέδιο έκθεσης για την παραβατικότητα ανηλίκων (Παράρτημα 4) το οποίο μεταξύ άλλων αναφέρει ότι:

Η πρόληψη θα πρέπει να αποτελεί το πρωταρχικό και κυριότερο τμήμα μίας στρατηγικής για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Ο λόγος για τον οποίον ιστορικά προηγήθηκε η "καταστολή", ενώ και μέχρι σήμερα το κυριότερο βάρος ρίχνεται στην ποινική μεταχείριση, είναι αφενός διότι οι πολιτικές πρόληψης είναι μακροχρόνιες και τα αποτελέσματά τους δεν είναι άμεσα ορατά, γεγονός που αποστερεί κυβερνήσεις και πολιτικούς από άμεσα πολιτικά οφέλη, και αφετέρου λόγω του ιδιαίτερα αυξημένου κόστους των πολιτικών πρόληψης. Η έγκαιρη και προ της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς κινητοποίηση του κράτους πρόνοιας, που θα στηρίξει την οικογένεια και τον ανήλικο, είναι σαφώς αρκετά πιο δαπανηρή από την επιβολή ποινής ή κοινωνικής αγωγής. Πολύ περισσότερο δε όταν για την στρατηγική πρόληψης απαιτείται η

ενεργοποίηση σε πολυτομεακό επίπεδο, με την συνυπευθυνότητα και την κοινωνική συμμετοχή άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων φορέων.

Στο πλαίσιο αυτό θα αποτελούσε σημαντική κατάκτηση της κοινωνίας, αλλά και της Πολιτείας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, η υιοθέτηση κώδικα κοινωνικής πρόληψης και αλληλεγγύης προς τους ανήλικους (δράστες και θύματα), αποσυνδεδεμένου από τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης.

Η αντιμετώπιση της παιδικής παραβατικότητας (Barthomeuf ,1997) επιβάλλει την προσεκτική μελέτη όλων των στοιχείων με σκοπό την αποφυγή μέτρων τα οποία θα οδηγήσουν σε ιδρυματική μεταχείριση. Η επιτυχία του παραπάνω σκοπού θα εξαρτηθεί από τον τρόπο που θα μελετηθούν τα επιμέρους στοιχεία που ενεργοποιούνται από τη νηπιακή κιόλας ηλικία, προς την κατεύθυνση του σχηματισμού παραβατικών πράξεων.

Επομένως προτείνεται οι δικαστές να μην κρίνουν τις πράξεις τους και τους ίδιους ως «*ποινικά ανεύθυνους*» και τους παραπέμπουν σε αναμορφωτικά μέτρα όπως η επίπληξη, η επιμέλεια γονέων επίτροπων η κηδεμόνων, η επιμέλεια ειδικού επιμελητού η εισαγωγή σε αναμορφωτικό κατάστημα, ίδρυμα Αγωγής, θεραπευτική αγωγή (τα οποία πολύ πιθανόν να βλάψουν την ψυχοσωματική ισορροπία και εξέλιξη του παιδιού) αλλά να προβούν στην λεπτομερή εξέταση των παραγόντων οι οποίοι εμπλέκονται στη δημιουργία του προβλήματος. Η πρόληψη και η έγκαιρη ανάπτυξη/καλλιέργεια των θετικών συμπεριφορών του παιδιού, μειώνουν την επιβάρυνση της προσωπικότητας και συγκρατούν/ περιορίζουν το πρόβλημα της παιδικής παραβατικότητας. Η έρευνα θεωρεί ως σωστό ότι το ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να διαμορφωθεί και να τροποποιηθεί από τις μικρές ηλικίες με αναστρέψιμα αποτελέσματα των παραβατικών στοιχείων, απ' ότι μετά τη λήψη αναμορφωτικών ή σωφρονιστικών μέτρων από το δικαστήριο.

Ο όρος πρόληψη, που αναλύουμε, είναι ένας όρος που από μόνος του δημιουργεί προβλήματα και οι προτάσεις στήριξης αφορούν τους δύο κύριους θεσμούς που τη διαμορφώνουν και την επηρεάζουν: την οικογένεια και το σχολείο. Πιο αναλυτικά:

Οικογένεια

- Ø Οφείλει να δώσει έμφαση στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού και ιδιαίτερη σημασία στην εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς του.
- Ø Θα πρέπει να μεταδίδει στο παιδί πρότυπα ηθικής και δικαιοσύνης που θα είναι κατάλληλα για το παιδί να τα αντιγράψει.
- Ø Θα πρέπει να μεταδίδει στο παιδί κοινωνικούς κανόνες και αξίες που θα το βοηθήσουν προς το προσανατολισμό του και θα το προφυλάξουν από δυσάρεστες καταστάσεις (Φαρσεδάκης, 1985).

Σχολείο

- Ø Οι παιδαγωγοί, κατά τη σχολική διαδικασία, οφείλουν να αποφεύγουν τους χαρακτηρισμούς τους μαθητή, τις γενικεύσεις, την τυποποίηση, τη δημιουργία στερεοτύπων, το στιγματισμό, τη ταύτιση και τη δημοσιοποίηση της αρνητικής πορείας του παιδιού που θα επιφέρει κάποια από τα παραπάνω (Φαρσεδάκης, 1985).
- Ø Να ενισχύσει τις δομές του ώστε να προλαβαίνει την κοινωνία στην επαφή του με το παιδί, δηλαδή το παιδί να μαθαίνει τη κοινωνία μέσα από το σχολείο και όχι μέσα από την ίδια τη κοινωνία, ώστε να είναι σωστά και κατάλληλα προετοιμασμένο.
- Ø Να ενισχύσει τους στόχους του ώστε να φαίνονται πιο ελκυστικοί στα παιδιά συγκριτικά με τους κοινωνικούς στόχους που δημιουργεί η κοινωνία σήμερα και είναι εκτός των ορίων οποιασδήποτε αξίας (Φαρσεδάκης, 1985).
- Ø Να εντάσσει και να προφυλάσσει τα παιδιά που ο άλλος παράγοντας διαμόρφωσης τους (οικογενειακό περιβάλλον) αποδεικνύεται δυσλειτουργικός και είναι πιο ευάλωτα και επιρρεπή σε αντικοινωνικές συμπεριφορές (Φαρσεδάκης, 1985).

5.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Οι κοινωνικές υπηρεσίες εξυπηρετούν άτομα κάθε ηλικίας που έχουν προβεί σε παραβατική ή εγκληματική συμπεριφορά, καθώς και σε ανήλικους που ζουν σε οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά βεβαρημένες συνθήκες, οι οποίες είναι πιθανό να τους οδηγήσουν σε συγκρούσεις με το περιβάλλον τους ή και σε παραβατική συμπεριφορά.

Η κοινωνική εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ασκείται από κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι απασχολούνται:

- ∅ στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων
- ∅ στις διευθύνσεις του υπουργείου δικαιοσύνης
- ∅ στα σωφρονιστικά καταστήματα
- ∅ σε ξενώνες παραβατικών εφήβων
- ∅ σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης
- ∅ στα δικαστήρια και στα καταστήματα κράτησης για ενήλικες (φυλακές)
- ∅ σε εταιρίες προστασίας αποφυλακισμένων
- ∅ σε ξενώνες αποφυλακισμένων

Ο κοινωνικός λειτουργός που ασχολείται στον τομέα της παραβατικότητας, συμμετέχει στα συμβούλια και στις επιτροπές που είναι αρμόδιες για τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με τη διαβίωση και τη μεταχείριση των κρατουμένων.

Ένας από τους κύριους στόχους της κοινωνικής εργασίας σε αυτόν τον τομέα είναι η διατήρηση της επικοινωνίας και των δεσμών του φυλακισμένου με την οικογένεια του και τα σημαντικά γι' αυτόν πρόσωπα κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής του, καθώς και η αξιολόγηση των οικογενειακών αναγκών και η σύνδεση της οικογένειας με κατάλληλες υπηρεσίες στην κοινότητα.

Ο κοινωνικός λειτουργός που εργάζεται σε σωφρονιστικά καταστήματα, εκτός από την ατομική συνεργασία του με τον κάθε κρατούμενο, αναπτύσσει προγράμματα κοινωνικής εργασίας με στόχο την κοινωνική προσαρμογή στο κλειστό πλαίσιο του καταστήματος, τη βελτίωση της ποιότητας της καθημερινής ζωής, της επικοινωνίας και της αλληλεγγύης. Στις περιπτώσεις αυτές αξιοποιείται η μέθοδος της κοινωνικής εργασίας με ομάδες, με στόχο το μοίρασμα ευθυνών, την κατανομή και οργάνωση των δραστηριοτήτων στο χώρο διαμονής και απασχόλησης των κρατούμένων, την πρόληψη ή και την άμβλυνση των μεταξύ τους συγκρούσεων κ.λπ. Ειδικότερες παρεμβάσεις αναπτύσσονται σε περιπτώσεις που χρήζουν διαφορετικής μεταχείρισης, όπως έγκλειστων με χρόνια νοσήματα, αλκοολικών ή ψυχικά ασθενών.

Ιδιαίτερα ευρύ και σημαντικό είναι το πεδίο της κοινωνικής εργασίας με τους ανήλικους παραβάτες και τις οικογένειές τους καθ' όλη τη διάρκεια της εμπλοκής τους με υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, και πιο συγκεκριμένα αμέσως μετά τη σύλληψη ή την απαγγελία της κατηγορίας, στο στάδιο της προφυλάκισης, πριν τη δίκη, κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής (προληπτικός ή ποινικός σωφρονισμός), στη φάση προετοιμασίας της αποφυλάκισης και μετά την αποφυλάκιση.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι ιδιαίτερα σημαντικός, γιατί είναι ένα - ίσως και το μοναδικό - από τα πρόσωπα που εμπλέκονται άμεσα με τον ανήλικο μόλις εκδηλωθούν σημάδια αντικοινωνικής συμπεριφοράς ή παραβατικότητας. Έχει την ευκαιρία από το νόμο να έρχεται σε άμεση επαφή με τα περιβάλλοντα που κινείται και διαβιώνει ο ανήλικος, όπως το σχολικό και το οικογενειακό.

Το πιο σημαντικό όμως στοιχείο είναι ότι έχει το νομικό δικαίωμα να έρχεται σε επαφή με τον ανήλικο κατευθείαν για να εξετάζει τη πορεία του. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να κατανοεί και να αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του, τις αναζητήσεις του καθώς και τη σύγχυση και το προβληματισμό τον οποίο μπορεί να έχει.

Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να αποτελέσει το διαμεσολαβητή προς τα σχετικά με τον ανήλικο περιβάλλοντα και να συντελέσει σε μέγιστο βαθμό στην επιδιόρθωση επιβλαβών καταστάσεων.

Είναι ευρέως γνωστό ότι οι ανήλικοι υπάρχει περίπτωση να μη συζητούν προβλήματα που

αντιμετωπίζουν με τους παιδαγωγούς τους ή τους γονείς τους, παρά μόνο με τους συνομήλικους τους. Ο κατάλληλα εκπαιδευμένος κοινωνικός λειτουργός, μπορεί να ανιχνεύσει τα τυχόν προβλήματα και να αφυπνίσει τα περιβάλλοντα για τις δυσλειτουργίες που παρουσιάζει ο ανήλικος.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να λειτουργήσει ως ενισχυτικός και διαμεσολαβητικός παράγοντας ως προς τα περιβάλλοντα που συντελούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανηλίκου και να ενισχύσει τη διαδικασία τους και τη λειτουργία τους.

Με αυτό τον τρόπο ο ρόλος της πρόληψης γίνεται πιο ολοκληρωμένος και λαμβάνει υπόψη του παράγοντες που μπορεί να έχει παραβλέψει ή αγνοεί και να λειτουργήσει κατασταλτικά ως προς τη παραβατικότητα.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να επιδιώκει να λειτουργεί ως παρατηρητής της συμπεριφοράς και της διαβίωσης του ανηλίκου και να φροντίζει ώστε ο ανήλικος να μην τον αισθάνεται ως «φύλακα».

Με αυτό τον τρόπο, κερδίζοντας δηλαδή την εμπιστοσύνη του ανηλίκου, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να αποτελέσει το κύριο παράγοντα πρόληψης, αρκεί να μη λειτουργεί ως ρόλος και ως θεσμός, σε στενά γραφειοκρατικά και δημοσιοϋπαλληλικά πλαίσια.

Δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι για να αντεπεξέλθει ο κοινωνικός λειτουργός στους παραπάνω στόχους, το κράτος πρέπει να φροντίσει να λαμβάνει και αυτός τη κατάλληλη εκπαίδευση και αγωγή για να μπορέσει να αποδώσει όσο το δυνατόν καλύτερα το ρόλο του και το λειτούργημα του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Ø Η παραβατικότητα ως αυτοτελές αντικείμενο έρευνας και μελέτη, αποτελεί ατομικό, βιοκοινωνικό γεγονός, δηλ. είναι γεγονός το οποίο συμβαίνει στην ζωή ενός ατόμου μέσα σε ορισμένο κοινωνικό περιβάλλον, καθώς επίσης και καθολικό κοινωνικό φαινόμενο, είναι δηλαδή φαινόμενο που παρατηρείται στην ζωή κάθε κοινωνίας. Επειδή όμως η παραβατικότητα είναι ανθρώπινη πράξη, δεν είναι δυνατόν να γίνει σωστά η κατανόηση του, χωρίς την κατάλληλη μελέτη της προσωπικότητας του δράστη.
- Ø Στην παρούσα εργασία τοποθετήσαμε στη θέση του δράστη τον ανήλικο παραβάτη.
- Ø Ως ανήλικο παραβάτη, αναφέραμε βάσει της βιβλιογραφίας μας, εκείνον που δεν έχει ξεπεράσει το 18^ο έτος της ηλικίας του, ο οποίος διαπράττει πράξη που αντιτίθεται σε ποινικούς και κοινωνικούς κανόνες.
- Ø Κατά τη μελέτη των εν λόγω αντικειμένων, περιγράφονται σε βάθος η φύση της παραβατικότητας και τα αίτια στα οποία μπορεί να οφείλεται η εμφάνισή της, όπως επίσης το προφίλ του ανήλικου παραβάτη και τους παράγοντες που την προκάλουν.
- Ø Πολλοί συγγραφείς αναφερόμενοι στα αίτια ή στους παράγοντες της παραβατικότητας, τους διακρίνουν σε ατομικούς ή σε κοινωνικό-οικονομικούς και σε περιβαλλοντολογικούς αντίστοιχα. Είναι φανερό, ότι σε κριτήριο της διάκρισης αυτής τίθενται η προέλευση του αιτίου ή του παράγοντα από τον ανθρώπινο οργανισμό ή το κοινωνικό περιβάλλον. Η εν λόγω διάκριση είναι πολύ σημαντική και δύσκολα επαληθεύεται όχι μόνο σε ορισμένες αλλά και σε καθαρές περιπτώσεις της μιας ή της άλλης κατηγορίας. Έτσι πνευματικά στοιχεία του ατόμου όπως η ευφυΐα, ψυχολογικά όπως η φιλοχρηματία δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, ότι διαμορφώνονται ανάλογα με την επίδραση των στοιχείων και συνθηκών του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαπλάθεται το άτομο.
- Ø Δεν είναι τυχαίο ότι παιδιά και έφηβοι με αντικοινωνική και «εγκληματική» συμπεριφορά και γενικά, νεαρά άτομα που έχουν διαπράξει ποινικό αδίκημα ή ηθικό παράπτωμα, που έχουν εγκαταλείψει την οικογενειακή στέγη ή έχουν εμπλακεί σε κυκλώματα αλητείας,

πορνείας ή ναρκωτικών, αποτελούν σύγχρονο αντικείμενο έρευνας και παιδαγωγικής αντιμετώπισης εκ μέρους τής Ειδικής Αγωγής. Έτσι, είναι χαρακτηριστικό ότι στις ημέρες μας το σωφρονιστικό σύστημα έχει αναδιαρθρωθεί, παραμερίζοντας τις πρακτικές τής παραδοσιακής Σωφρονιστικής μέσα από την υιοθέτηση ψυχοπαιδαγωγικών τάσεων και την εφαρμογή θεραπευτικών μεθόδων

- Ø Οι ανήλικοι αντιμετωπίζονται μ'ένα ξεχωριστό δίκαιο και όχι με βάση τις γενικές ρυθμίσεις που ισχύουν για τους ενήλικες εγκληματίες. Το δίκαιο αυτό, που ονομάζεται «Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων» έχει δικές του αρχές, σκοπούς και χαρακτήρα.
- Ø Αφενός αποβλέπει στη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και την αποτροπή τέλεσης εκ μέρους του νέων αδικημάτων και όχι στην τιμώρησή του ή την ανταπόδοση του διαπραχθέντος αδικού, ενώ αφετέρου, τα χρησιμοποιούμενα μέσα για την εκπλήρωση των σκοπών του, δεν έχουν πολλές φορές αμιγώς ποινικό χαρακτήρα, ιδίως μάλιστα όταν ο ανήλικος δεν έχει τελέσει ακόμη κάποια αξιόποινη πράξη.
- Ø Όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων στη χώρα μας, δεν φαίνεται να υπάρχει μια ενιαία τάση αυστηροποίησης ή μη των ποινών που επιβάλλονται γι' αυτούς κατά τα τελευταία έτη. Ωστόσο, οφείλουμε να παρατηρήσουμε σύμφωνα με τα στοιχεία των Δικαστηρίων Ανηλίκων, πως κυρίαρχος τρόπος αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας, είναι η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων, ενώ ένας σχετικά μικρός αριθμός παραβατικών ανηλίκων υποβάλλονται σε κάποιο μέτρο ποινικού σωφρονισμού ή εγκλεισμού σε ίδρυμα αγωγής.
- Ø Ολοένα και περισσότερο γίνεται αποδεκτή τις τελευταίες δεκαετίες, η ιδέα της αντιμετώπισης της παραβατικότητας στον τόπο στον οποίο δημιουργείται, με τη βοήθεια των ανθρώπων οι οποίοι πλήττονται από αυτήν. Η κοινωνική παρέμβαση θεωρείται ότι μπορεί να ενισχύσει τους κοινωνικούς δεσμούς στη σύγχρονη εποχή και έτσι να μειώσει τη διάπραξη αδικημάτων και ταυτόχρονα τον φόβο της παραβατικότητας.
- Ø Στη χώρα μας η διατάραξη της κοινωνικής λειτουργικότητας δεν κινδυνεύει τόσο από το μέγεθος της παραβατικότητας όσο από την ανεπάρκεια θεσμών και ολοκληρωμένων

νομοθετικών μέτρων καθώς και την έλλειψη ουσιαστικού ενδιαφέροντος της πολιτείας για ειδικές κοινωνικές ομάδες, όπως οι νεαροί παραβάτες.

- Ø Στην Ελλάδα, αν και οι ανήλικοι τα τελευταία χρόνια στρέφονται περισσότερο σε πιο συλλογικές και οργανωμένες μορφές τέλεσης παραβατικών πράξεων, δεν παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά αυτών που συναντούμε στις Η.Π.Α. και σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, όπως για παράδειγμα, δεν συνιστούν εγκληματικές υποκουλτούρες, δεν επιδίδονται σε συστηματική βία και δεν ακολουθούν αυστηρές διαδικασίες.
- Ø Όσον αφορά τώρα την συμβολή της Κοινωνής Εργασίας στην παρόθηση κι εφαρμογή των παραβατικών μέτρων, ο ρόλος της είναι ουσιαστικός. Ανιχνεύεται κυρίως στην πρόληψη της παραπτωματικής συμπεριφοράς και στην κοινωνική αποκατάσταση του παραβάτη βασιζόμενη βέβαια στις αξίες που διέπουν το επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

Η «μεταχείριση» του ανήλικου που στιγματίστηκε ως «παραβάτης τού νόμου» οφείλει να αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση της ταυτότητας του ατόμου μέσα από τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης τού νεαρού ατόμου προς τον ίδιο τον εαυτό του και την ενίσχυση του ψυχοκοινωνικού του δεσμού με τα συμβατικά κοινωνικά πρότυπα. Η φιλοσοφία αυτής της μεταχείρισης στηρίζεται στην κοινωνική επανένταξη του ανήλικου παραβάτη του νόμου και όχι στη διαδικασία απαλλαγής της κοινωνίας από αυτόν

Ο ίδιος ο όρος “κοινωνική ένταξη”εμπεριέχει μια διάσταση δυναμικής και προτείνει την αυτοδύναμη, ισότιμη και κοινά αποδεκτή συνύπαρξη ατόμων και ομάδων στην κοινωνική πρακτική πέρα από κάθε διαφοροποίηση. Σε αυτό μπορεί να συντελέσει καθοριστικά η αναβάθμιση των θεσμών τής οικογένειας και του σχολείου, δηλαδή η ενίσχυση της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης του ατόμου. Επιπλέον, δύνανται να λειτουργήσουν καθοριστικά :

- Ø η αναδιαμόρφωση της νομοθεσίας και ο εκσυγχρονισμός τού δικαίου ανηλίκων, ώστε ο ανήλικος να πάψει να τυγχάνει σε ποινικό επίπεδο μιας αντιμετώπισης βασισμένης στην πατερναλιστική φιλοσοφία .
- Ø η συμβολή της δημιουργίας δικτύου κέντρων πρόληψης σε όλη τη χώρα με αποστολή την ενημέρωση της κοινής γνώμης και την παροχή βοήθειας σε άτομα «υψηλού κινδύνου».
- Ø Η οργάνωση της κρατικής και της κοινωνικής πρόνοιας σε επίπεδο υπηρεσιών για την πρόληψη της παραβατικότητας, και μάλιστα της νεανικής, και σε επίπεδο διερεύνησης των κοινωνικών αιτιών, εξαιτίας των οποίων νεαρά άτομα εξωθούνται στο έγκλημα, θα είναι καθοριστικής σημασίας για την αντιμετώπιση αυτών των κοινωνικών προβλημάτων.

Επιπλέον, οι ανήλικοι παραβάτες του νόμου αντιμετωπίζουν ποικίλες δυσκολίες στα διάφορα επίπεδα επανένταξης, το οικογενειακό, το επαγγελματικό, το εργασιακό. Γι' αυτό ακριβώς, η διαδικασία τής ομαλής κοινωνικής επανένταξης του ανήλικου είναι καθοριστικής σημασίας,

όσον αφορά μάλιστα στην ελάττωση των πιθανοτήτων υποτροπής .Από την άλλη πλευρά, ο στιγματισμός του ατόμου έχει καταστρεπτικά αποτελέσματα για τη μετέπειτα πορεία του, διότι το ετικετάρισμα και η επίσημη απονομή της ιδιότητας του «εγκληματία», ακόμη και αν το άτομο έχει επιδείξει εγκληματική δραστηριότητα, του αφαιρεί κάθε διάθεση βελτίωσης της προσωπικότητάς του και της κοινωνικής αποκατάστασής του.

Η επικόλληση της ετικέτας του «εγκληματία» έχει ακόμη χειρότερα αποτελέσματα σε άτομα νεαρής ηλικίας από τη στιγμή που αρχίζουν να ενστερνίζονται τέτοια χαρακτηριστικά και να συμπεριφέρονται με τον κοινωνικό ρόλο που η ίδια η κοινωνία τους έδωσε.Θεωρούμε σκόπιμο να δώσουμε έμφαση στις εξής προτάσεις εκπαιδευτικού και ευρύτερα κοινωνικού χαρακτήρα:

- Ø Θα πρέπει να δοθούν κίνητρα στους νέους που κινδυνεύουν να αποχωρήσουν από την εκπαίδευση και να τονωθεί η εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και τις ικανότητές τους για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.
- Ø Θα πρέπει να δημιουργηθεί σωστή σύνδεση μεταξύ των υπηρεσιών κατάρτισης, εκπαίδευσης, συμβουλευτικής και στέγασης, ώστε η αποδοτικότητά τους να μεγιστοποιηθεί.
- Ø Οι διαφορετικοί φορείς που παρέχουν υπηρεσίες σε νέους θα πρέπει να δικτυωθούν και να συνεργασθούν κατάλληλα, αναπτύσσοντας σχέσεις με τις τοπικές κοινότητες, τις δημόσιες υπηρεσίες και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, ώστε να εξασφαλισθεί η συμμετοχή των νέων στην κοινωνική και την οικονομική ζωή .Με άλλα λόγια, προτείνεται ένας συνδυασμός των στόχων της εκμάθησης, της επαγγελματικής συγκρότησης και της ατομικής επανασυγκρότησης.
- Ø Η παιδαγωγική παρέμβαση μπορεί και πρέπει να υλοποιηθεί από διάφορους πόλους κοινωνικής συμμετοχής (σωματεία, συνδέσμους, οργανώσεις, κ.λπ.), οι οποίοι θα λειτουργούν ως χώροι συνεύρεσης, επικοινωνίας, συζήτησης, έκφρασης, ψυχαγωγίας, μέσα από ενέργειες, όπως: σωστή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου,συμμετοχή σε δημιουργικές ομάδες,συμμετοχή σε επιμορφωτικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια,συμμετοχή

σε ανοικτές πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες ,ευκαιρίες δημιουργικής απασχόλησης, έκφρασης και επικοινωνίας.

Έτσι, η ίδια η ευαισθητοποίηση και η ενεργοποίηση των πολιτών θα αποτελέσει τη βάση της κοινωνικής δράσης με σκοπό την αποτροπή τής νεανικής περιθωριοποίησης.

Καθώς οι υπηρεσίες υποστήριξης των παραβατικών νέων σήμερα στην Ελλάδα είναι είτε εξαιρετικά λίγες ή βρίσκονται σε πιλοτικό στάδιο ή στάδιο προαγγελιών και σε συνδυασμό με την εικόνα της νεανικής παραβατικότητας όσο και των υπηρεσιών πρόληψης της στην Ελλάδα καθώς και τις κυρίαρχες πρακτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ,προτείνουμε τα ακόλουθα:

- Ø Την ανάπτυξη ενός δικτύου υπηρεσιών στην τοπική κοινότητα και σε συνεργασία με αυτήν που θα συντονίζονται από μια κεντρική υπηρεσία στην οποία θα συμμετέχουν τα αρμόδια υπουργεία (Δικαιοσύνης, Παιδείας, Υγείας). Είναι αξιοσημείωτο ότι έχουν αναπτυχθεί κάποιες πρωτοβουλίες αλλά αυτό που τις χαρακτηρίζει είναι ο κατακερματισμός, η έλλειψη συνεργασίας, η αποσπασματικότητα, η ασυνέχεια με αποτέλεσμα να μην κατορθώνεται μια ολοκληρωμένη θεραπευτική - αποκαταστασιακή λειτουργία. Σε μια τέτοια λογική θα μπορούσε να επιδιωχθεί η δημιουργία εξειδικευμένων μονάδων τοπικής εμβέλειας, το έργο των οποίων θα είναι η ανάπτυξη δικτύου πρωτοβουλιών με την συνεργασία όλων των τοπικών κυβερνητικών ή μη οργανισμών.
- Ø Τη βελτίωση συντονισμού των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και κοινωνικών φορέων.
- Ø Την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.
- Ø Την ανάπτυξη "Μονάδων Εκπαίδευσης" για την εφαρμογή θεραπευτικών προσεγγίσεων, για τις οποίες υπάρχουν επιστημονικά τεκμηριωμένες ενδείξεις για την αποτελεσματικότητά τους.
- Ø Την ανάπτυξη μεθόδων αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών ή πρακτικών με τη χρήση δεικτών.
- Ø Την ανάπτυξη δικτύου επισήμανσης και υποστήριξης «θυμάτων»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. (1998) «*Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*», Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα
2. Αρτινοπούλου Β., (2001), «*Η βία στο σχολείο. Το Παγκόσμιο Συνέδριο του Παρισιού*», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
3. Αρτινοπούλου Β. (2001) «*Βία στο σχολείο-Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
4. Ασρινάκης Α.Ε. (1991) «*Νεανικές υποκουλτούρες - Παρεκκλίνουσες υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η βρετανική θεώρηση και η ελληνική εμπειρία*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
5. Βέλτσος Γ. (1979) «*Η οικογένεια και οι φαντασιακές σχέσεις - Κοινωνιολογία των θεσμών*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
6. Γεώργας Δ. (1986) «*Κοινωνική ψυχολογία*», Εκδοσεις Τυποθήτω, Αθήνα
7. Γκαρμπάρ Κ., Τεοντόρ Φ. (1994) «*Η οικογένεια-μωσαϊκό*», μτφ. Μ. Καρρά, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
8. Δρόσου-Αγακίδου Β., Μαλακά-Ζαφειρίου Κ., Παπακυριακίδου Π., Κορωνάκη Α. (1990) «*Οξεία μέθη στα παιδιά: περιγραφή 80 περιπτώσεων*», Παιδιατρική 53
9. Ζαραφονίτου Χ. (1995) «*Εμπειρική εγκληματολογία*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
10. Ζάχαρης Δ. (1991) «*Επιθετικότητα και αγωγή*», Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα
11. Καζακοπούλου Μ. (1972) «*Κοινωνικοί λειτουργοί και επιμεληταί ανηλίκων*», Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα
12. Καλτσούνη – Νόβα Χ. (2001) «*Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία- Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*», Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα

13. Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ. (2004) «Έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα μαθητών Λυκείου σε σχολεία των Αθηνών», Ποινικός Λόγος, Έτος Δ, Ιανουάριος –Φεβρουάριος, τεύχος 1, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα
14. Κουράκης Ν. (2006) «Έκταση και ποιότητα της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα. Οι επιπτώσεις από τη δυσλειτουργία των θεσμών», Εκδοσεις Σακκουλας, Αθήνα
15. Κούρος Ι. (1994) «Η μοναχική μητέρα (μονογονεϊκή οικογένεια), στο «Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
16. Κουτζαμάνης Α. (1990) «Παιδική επιθετικότητα και τηλεόραση», Παιδαγωγικό Βήμα Αιγαίου, Μυτιλήνη
17. Μαγγανάς Α. (2004) «Περί χουλιγκανισμού», στο «Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
18. Μαγγανάς Α.(2004),«Το Εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη: σεξουαλική εγκληματικότητα, ανήλικοι-θήτες και θύματα, κοινωνική αντίδραση, η μεταχείριση των παραβατικών, σχολιασμός δικαστικών αποφάσεων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
19. Μαγγανάς Α. (1999)), «Μέθοδοι πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας: Η Καναδική εμπειρία», Ποινική Δικαιοσύνη, τόμος 4, Αθήνα
20. Μαγγανάς Α.-Λάζος Γ. (1997) «Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη παραβατικών» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα
21. Μανουδάκη Θ. (1998) «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα - Τα αποτελέσματα μίας έρευνας», Ποινική Δικαιοσύνη, τόμος 1, Αθήνα
22. Μουζακίτης Χ. (1987) «Η κακοποίηση των παιδιών – Γενική θεώρηση και διεθνής προοπτική», στο βιβλίο Τσιάντης Γ., Μανωλόπουλος Σ. (επιμέλεια), «Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής, τόμος Α3: Ψυχοκοινωνικά θέματα», Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα

23. Μπούκουρα Δ. (1990) «*Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού εγκληματία στην οικογένεια - Οι ψυχολογικές διαστάσεις του προβλήματος*», Συμπόσιο με θέμα: «*Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων- Επανεκπαίδευση- Ενταξη*», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή
24. Παναγιωτόπουλος Ν. (1998) «*Οι απόκληροι. Τα ιδρύματα αγωγής ανηλίκων*» Εκδοσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα,
25. Πανούσης Γ. (1985) «*Οι κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι όροι εγκληματογένεσης*», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή
26. Πανούσης Γ., (2006), «*“Ταξικοί” Αγώνες με ή χωρίς διαιτητή; Βία στα σχολεία*», Ποινική Δικαιοσύνη, τόμος 9, Αθήνα
27. Παπαδημητρίου Ζ.Δ. (1991) «*Παραβατικότητα*», στο «*Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια-λεξικό*», τόμος 7, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
28. Παπαστάμου Σ. (1989) «*Διομαδικές σχέσεις – Σύγχρονες έρευνες στη κοινωνική ψυχολογία*», Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα
29. Παπαθεόδωρος, Θ. (2002), «*Οι μεταμορφώσεις της μηδενικής ανοχής: Το νέο σχέδιο νόμου για τη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών στη Γαλλία*», Ποινική Δικαιοσύνη 11/2002, Αθήνα
30. Πετρόπουλος Ν., Παπαστυλιανού Α. (2005) «*Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο- Γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις*», Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων –Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
31. Πιτσελά Α. (2002) «*Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*», Εκδόσεις Σακκουλάς, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
32. Πόθου Μ.Ε. (1971) «*Εγκληματικές περιοχές και συμμορίες ανηλίκων*», επιστ. Επιμ. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα
33. Ρήγα Μ. (1988) «*Αντλεριανή θεωρία- Η εφαρμογή της μέσα στην οικογένεια*», στο αφιέρωμα «*Ο θεσμός της οικογένειας και οι σχέσεις των δύο φύλων*», Ο αγώνας της

γυναίκας» Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα

34. Συνοδινού Κ. (1996) «*Ο Φρόνιτ στην Ακρόπολη και ο Οιδιπόδειος απόηχος*», Η σφίγγα 3, Αθήνα
35. Σπινέλλη Κ.Δ. (1985) «*Εγκληματολογία- Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή
36. Τερζόγλου Μ.(1996) «*Εταιρίες προστασίας ανηλίκων και προσφορά τους στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Νομοθετικό πλαίσιο, τρόποι λειτουργίας, τότε και τώρα*» Εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα
37. Τριλίβα Σ. (1999) «*Θεματοκεντρική ομαδική θεραπεία παιδιών με προβλήματα επιθετικότητας*», στο «*Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*», επιμ. Ι. Νέστορος, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
38. Φαρσεδάκης Ι. (1985) «*Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
39. Φαρσεδάκης Ι. (1990) «*Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
40. Φαρσεδάκης, Ι. (1991) «*Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της: Μερικές ιστορικές, συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
41. Φαρσεδάκης Ι. (1996) «*Στοιχεία εγκληματολογίας*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
42. Φίλιας Β. (1980) «*Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
43. Φρατζεσκάκης Ι. (1987) «*Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων. Χουλιγκανισμός*», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή
44. Φρόνιτ Α. (1991) «*Παιδαγωγική ψυχανάλυση*», μτφ. Λ. Σακαλή, Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα
45. Χάϊδου Α. (1990) «*Η ιδρυματική και εξωϊδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην*

Ελλάδα και στο εξωτερικό», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

46. Χουρδάκη Μ. (1995) «*Ψυχολογία της οικογένειας*», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
47. Ψυχογιός Δ. (1988) «*Οικονομία και Οικογένεια στη Νότιο Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*», στο αφιέρωμα «*Ο θεσμός της οικογένειας και οι σχέσεις των δύο φύλων*», μέρος Β «*Ο αγώνας της γυναίκας*» Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Adamson C. (1998) «*Tribute, turf, honor and the American street gang: patterns of continuity and change since 1820*», *Theoretical Criminology* 2 (1)
2. Alexander, JF & Sexton TL.(2002) “*Functional family therapy: A model for treating high-risk, acting-out youth*. In: F.W. Kaslow (Ed).*Comprehensive handbook of psychotherapy: Integrative/eclectic*”, Vol 4 (pp 111-132). New York: John Wiley
3. Australian Institute of Criminology (2002), “*What works in reducing young people’s involvement in crime?*”, Review of current literature on youth crime prevention, Reducing young people’s involvement in crime – Project, Report prepared by the Australian Institute of Criminology, Australian Capital Territory Government,
4. Ball R.A.-Curry G.D. (1995) «*The logic of definition in criminology: purposes and methods for defining gangs*», *Criminology* 33
5. Balabin, K. (1990), “*Family Care/Parenting Support Model: Parenting: It’s Dad’s Work Too!*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Edited by Boronia Halstead, Australian Institute of Criminology

6. Barnhouse, Walters P., Briggs C. (1993) «*The family economy, child labor, and schooling: Evidence from the early twentieth- century south*», American Sociological Review 58
7. Barta J., Winn T. (1996) «*Involving parents in creating anti-bias classrooms*», Children Today, 24, 1
8. Barthomeuf R. (1997) «*La roi et les droits de l' enfant*», Sauvegarde de l' enfance
9. Becroft, A.(2003), “*Youth justice-The New Zealand experience. Past lessons and future challenges*”, Paper presented at the Juvenile Justice: From Lessons of the Past to a Road for the Future Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with the NSW Department of Juvenile Justice and held in Sydney, 1-2 December 2003.
10. Bhabra, S., Hill, E., Ghate D. (2004), “*Safer School Partnerships*”, National evaluation of the Safer School Partnerships Programme, Youth Justice Board for England and Wales
11. Browne K., Saqi S. (1989) «*Parent- child interaction in abusing families: its possible causes and consequences*», in Maher P. «*Child abuse- the educational perspective*», Basil Blackwell Limited, London
12. Burrows, M. H. (2003), “*Evaluation of the Youth Inclusion Programme*”, End of phase one report, Youth Justice Board, London
13. Bushway S. & Reuter P. (1996), “*Labor Markets and Crime Risk Factors*” στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland
14. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (2001), “*Culinary Education and Training Program for At-Risk Youth*”, OJJDP Fact Sheet, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, April 2001.
15. Catalano, R. (2004), “*Developmental Prevention in Schools: Seattle Social*

- Development and Raising Healthy Children Projects*”, Social Development Research Group, School of Social Work, University of Washington,
16. Courtecuisse V., Fortin J., Μπεζέ Α., Pain J., Selosse J. (1998) «*Βία στο σχολείο, βία του σχολείου*», επιμ. Α. Μπεζέ, Εργαστήριο ψυχολογίας του παιδιού, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
  17. Crawford A. (1998), «*Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practises*», Longman, Edinburgh
  18. Dan Olweus, (1993) “*Bullying at School – What we Know & What we Can Do*”, Blackwell Press
  19. Daphne 2 Programme: «*Fair play at school-Fair play in society. Towards a school without bullying! A manual for teachers and head teachers*»
  20. Drouet M. (1997) «*La prise en charge de l’ enfant victime des sevices sexuels et de sa famille*», Sauvegarde de l’ enfance 2
  21. Dutile, F., Foust, C., Webster, R., (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile*
  22. *Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts
  23. Esbensen F.A. (2001) «*Youth gangs and definitional issues: when is a gang a gang and why does it matter*», *Crime and Delinquency* 47 (1)
  24. Fortin J.(1998), «*Κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην πρόληψη των καταστάσεων βίας. Προβληματική. Προτάσεις*» στο Courtecuisse V., Fortin J., Μπεζέ Α., Pain J., Selosse J. (1998) «*Βία στο σχολείο, βία του σχολείου*», επιμ. Α. Μπεζέ, Εργαστήριο ψυχολογίας του παιδιού, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
  25. Gant, F. & Grabosky, P. (2000), “*The Promise of Crime Prevention: Second Edition*”, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31
  26. Gottfredson, D. (1996), “*School-Based Crime Prevention*”, στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn’t, what’s*

- promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland
27. Hawkins D., (1996) «The Contribution of Gang Membership to Delinquency Beyond Delinquent Friends». *Criminology* 36(1)
  28. Herbert M. (1998) «*Η κακή συμπεριφορά: Βοηθώντας τους γονείς να αντιμετωπίσουν το παιδί με διαταραχή αγωγής*», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
  29. Herbert M. (1999) «*Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
  30. Hinton WJ, Sheperis C, Sims P. (2003) Family-based approaches to juvenile delinquency: A review of the literature. *Family Journal - Counseling & Therapy for Couples & Families*, 11
  31. Holden, T. (2004), “*The role of education in enhancing life chances and preventing offending*”, Home Office Development and Practice Report, Holden McAllister Partnership and Richard Lloyd.
  32. Howell J.C. (1994) «*Recent gang research: program and policy implications*», *Crime and Delinquency* 40 (4) International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada
  33. International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada,
  34. Katz J. (2000) «*The gang myth*», στο Karstedt S.-Bussmann K.D. «*Social*

- dynamics of crime and control: new theories for a world in transition*», Hart, Oxford
35. Kempre H. (1962) «*The battered child syndrome*», Journal of the American Medical Association 181
  36. Kiernan C., Jordan C., Saunders S. (1980) «*Behaviour problems*», in the book «*Starting off*», Human Horizons Series, London
  37. Klein M.W. (1995) «*The American street gang*», Oxford University Press, New York
  38. Klein M.W. (1998) «*Street gangs*», στο Tonry M.H. «*The handbook of crime and punishment*», Oxford University Press, New York
  39. Klein M.W. –Maxson C.L. (1996) «*Gang structures, crime patterns and police responses*», Social Science Research Institute, Los Angeles
  40. Laplanche J., Pontalis J.B. (1986) «*Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης*», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα
  41. Lathuilliere M. (1997) «*Παιδιά ξαναβρίσκουν τους γονείς τους στο Νότιο Σουδάν*», Unicef, Κόσμος, τεύχος 30
  42. Lavertue, R., Migneault, I. (2001), “*Making our Communities safer for everyone*”,
  43. Departmental Crime Prevention Policy, Government of Québec, November
  44. Loeber R.- Farrington D. (1998) «*Serious and violent juvenile offenders- Risk factors and successful interventions*», Sage, California
  45. May, R. (1999), “*A Youth Crime Prevention Program: Blue Light Youth Camps*”, National Overview of Crime Prevention
  46. Makhoul A. (2001), “*Healthy Families, Healthy Communities*”, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention (February 2001), Caledon

Institute of Social Policy, Ontario, Canada

47. Miller W.B. (1982) «Crime by youth gangs and groups in the United States», DC: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington
48. National Crime Prevention Strategy (2004), “*Calgary’s Crime Prevention Through Social Development Network: Youth At Risk*”, Mount Royal College, Canada
49. Rosenbaum, D. (1986), «*Community Crime Prevention: Does it work?*», Sage publications, Beverly Hills, California
50. Sherman L. (1996), «‘*Family-Based Crime Prevention*’, στο *National Institute of justice(1996)*», University of Maryland
51. Smith K., Morita Y., Junger-Tas J., Olweus D., Catalano R., Slee P., (1999), «*The Nature of school Bullying, A Cross-National Perspective*», Routledge, London and New York
52. Thornberry T.P. (1998) «*Membership in youth gangs and involment in seriousand violent offending*» στο Loeber R.- Farrington D. (1998) «*Serious and violent juvenile offenders- Risk factors and successful interventions*», Sage, California
53. Thrasher F.M. (1927) «*The gang- A study of 1313 gangs in Chicago*», University of Chicago Press, Chicago
54. Tremblay E.R., Molgaard V., Spoth R. (1996) «*From childhood physical aggression to adolescent maladjustment: The Montreal prevention experiment*», in the book Peters R.D., McMahon R.J. «*Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency*», Banff International Behavioral Science
55. Urjadko, V. (1990), “*Community Based Corrections: A Social Problem Approach*”, Youth Crime Prevention, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990

56. Vincent, K. (1990), *“Tasmanian Position Paper: Juvenile Crime and Crime Prevention”*, Youth Crime Prevention, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990
57. Vinnicot, N. (1976) *«Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός κόσμος»*, μτφ. Θ. Παραδέλης, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα
58. Waite, S. (2005), *“Splash Cymru”*, Youth Justice Board Evaluation Report 2004/05
59. Waller, I. & Welsh, B. (1999), *«Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα»*, Ποινική Δικαιοσύνη, Αθήνα
60. Warden D., Christie D. (1997) *«Teaching social behavior. Classroom activities to foster children ‘s interpersonal awareness»*, David Fluton Publishers, London
61. Wasserman, G. & Miller, L. (1998), *“The prevention of serious and violent juvenile offending”*, στο *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* των Loeber, R. & Farrington, D. (1998), Sage publications, Thousand Oaks, California
62. Youth Justice Board (2004), *“National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme”*, Youth Justice Board for England and Wales, London.
63. Zimring F.E. (1998) *«American youth violence»*, Oxford University Press, New York

ΑΡΘΡΑ

1. Βαγενά Ε. (1993) *«Το πρόβλημα της παιδικής επιθετικότητας στη σύγχρονη ξένη ψυχολογία»*, Επιστημονικό Βήμα Λειτουργών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τεύχος 2, Αθήνα
2. Δημητριάδου Β. (1990) *«Η κακοποίηση των παιδιών στην Ελλάδα»*, Γ΄

Πανελλήνιο Συνέδριο της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων Ελλάδος

3. Δροσινού Μ. (1998) «*Η ενεργοποίηση του γονεϊκού ρόλου σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες*», Κοινωνική Εργασία, τεύχος 13, Αθήνα
4. Καλαμπαλίκη Φ.Μ. (1995) «*Καταστροφικότητα- Σχολική εμπειρία- Πολιτική συμπεριφορά*», στο «*Σύγχρονη εκπαίδευση*», τεύχος 80, Αθήνα
5. Καρανίκας Χ., «*Η παιδική βία στην Ελλάδα δικτυώνεται*», Τα Νέα on line, 04/08/2007
6. Κοταρίδη Γ., Βαλάσση- Αδάμ Ε., Μαλικιώση –Λοϊζου Μ. (2005) «*Μεγαλώνοντας στην Αθήνα- Ποιότητα ζωής παιδιών και εφήβων*», Έρευνα ΕΚΚΕ, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
7. Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ. (2003) «*Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα. Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών*», Ποινικός Λόγος, τεύχος 5, Αθήνα
8. Ονισένκο Κ. «*Σοβαρό θέμα για τους μαθητές η σχολική βία*», Εφημερίδα «*Καθημερινή*», 03/05/2007
9. Παπαϊωάννου Κ. (1994) «*Η ελληνική οικογένεια-Κοινωνική εργασία*», τεύχος 35, Αθήνα
10. Ρήγα Α.Β. (1996) «*Η ψυχοκοινωνική ταυτότητα- Ψυχοκοινωνικά προβλήματα εφήβων εκτός γάμου που μεγαλώνουν σε ίδρυμα- Μελέτη περιπτώσεων*», Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «*Ψυχοκοινωνικά προβλήματα*», Εταιρία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής
11. Ρουγγέρη Ν. «*Ένας στους δύο θύμα επιθέσεων - Συγκλονιστικά τα στοιχεία έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου για παραβατικές πράξεις στα σχολεία*», Εφημερίδα «*Το Βήμα*», 31/10/1999
12. Χατζηαντωνίου – Φουντουλάκη (1998) «*Ένα κλειστό στόμα κι ένα φλόαρο*

βλέμμα», Η ψυχανάλυση, τεύχος 3, Αθήνα

13. «Δύο στους δέκα βιώνουν εκφοβισμό και απόρριψη», Εφημερίδα «Η Καθημερινή», 16/06/2006

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

1. <http://earthquake.pblogs.gr/2008>
2. www.anthropos.gr/2008
3. www.arsis.gr/2008
4. www.elesme.gr/2008
5. www.encephalos.gr/2008
6. www.ministryofjustice.gr/2008
7. www.volunteers.neagenia.gr/2008
8. <http://www.paremvaseis.org/domilian2007.htm>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Έρευνα του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών για τις συμμορίες των ανηλίκων στη χώρα μας, της οποίας την εποπτεία και επεξεργασία του τελικού κειμένου έκανε ο Νέστωρ Κουράκης, Καθηγητής Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και την επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων καθώς και τα σχόλια οι: Πάρη Ζαγούρα, Νομικός, Εγκληματολόγος, Επιμελήτρια Ανηλίκων, Μαρία Α. Γαλανού, Νομικός, Διπλωματούχος Μεταπτυχιακού Κύκλου Σπουδών Ποινικών Επιστημών στη Νομική Σχολή Αθηνών:

ι. Σκοπός - Μεθοδολογία

1. Στις αναπτύξεις που ακολουθούν παρουσιάζονται τα πορίσματα έρευνας που διενεργήθηκε τον Μάρτιο του 2002 (και συμπληρωματικά τον Αύγουστο 2003) σε αποφάσεις του Μονομελούς και του Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών. Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει την ύπαρξη και την ανάπτυξη παραβατικών ομάδων και “συμμοριών” ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στη χώρα μας, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανηλίκων που συμμετέχουν σε τέτοιες ομάδες. Για την πραγμάτωση του σκοπού αυτού μελετήθηκαν περιπτώσεις παραβατικών πράξεων που απασχόλησαν το Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών κατά το έτος 2000 και που είχαν το στοιχείο της «από κοινού» τέλεσης, δηλ. της διάπραξης αδικημάτων από περισσότερους δράστες. Ωστόσο, από τη μελέτη αποκλείστηκαν ορισμένες κατηγορίες αδικημάτων που, έστω κι αν τελούνται από περισσότερους δράστες, δεν έχουν κατά κανόνα τον χαρακτήρα μιας οργανωμένης αξιόποινης δραστηριότητας, αλλά είναι συνήθως μικρής κοινωνικοηθικής απαξίας ή / και αποτελούν το αποτέλεσμα τυχαίων συγκυριών. Έμειναν, έτσι, εκτός έρευνας, οι ακόλουθες αυτοτελείς κατηγορίες αδικημάτων: Παραβάσεις της νομοθεσίας περί αλλοδαπών, τροχαίες παραβάσεις, παραβάσεις του νόμου για τα τυχερά παίγνια, αδικήματα εξ αμελείας, επαιτεία, προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών (εκτός αν

πρόκειται, στην τελευταία περίπτωση, για διακεκριμένες, κακουργηματικές ενέργειες). Επίσης, δεν ελήφθησαν υπόψη αποφάσεις που απλώς ανέβαλαν την εκδίκαση, προέβησαν σε συγχωνεύσεις ποινών και ακυρώσεις αποφάσεων, κήρυξαν το δικαστήριο αναρμόδιο κ.λπ.

2. Εξάλλου, από απόψεως μεθοδολογίας, ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε σε στοιχεία της δικογραφίας όπως το είδος και η σοβαρότητα της πράξης, ο βαθμός συμμετοχής των δραστών και τα ατομικά/ κοινωνικά τους χαρακτηριστικά, ώστε να διερευνηθεί το κατά πόσον σε κάποιες περιπτώσεις θα μπορούσε να γίνει λόγος για “συμμορίες” με την εγκληματολογική έννοια του όρου (βλ. κατωτ, παρ. 26 επ. της παρούσας μελέτης).

3. Για την έρευνα επελέγη το Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών, διότι καλύπτει πληθυσμιακά και γεωγραφικά ευρύ πεδίο και συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό αποφάσεων. Από τις 3595 αποφάσεις του Μονομελούς και τις 175 του Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών, που απασχόλησαν συνολικά το Δικαστήριο αυτό κατά το έτος 2000, επελέγησαν τελικά - με βάση τα προαναφερθέντα κριτήρια - μόνο 177 αποφάσεις, που αφορούσαν 355 δράστες και 317 αδικήματα. Από τις αποφάσεις αυτές, οι 138 (ποσοστό 78%) («καταδικαστικές») επέβαλαν κυρώσεις (μέτρα ή ποινές), οι 10 ήσαν μικτές (ποσοστό 5,6%), οι 21 (11,9%) απαλλακτικές, δηλ. αποφάνθηκαν ότι ο ανήλικος κατηγορούμενος δεν τέλεσε την πράξη, και οι 8 (4,5%) διέταξαν οριστική παύση της ποινικής δίωξης λόγω εκπρόθεσμης υποβολής ή ανάκλησης της έγκλησης. Αξίζει να αναφερθεί ότι μόλις το 50,9% (116 άτομα στους 228 για τους οποίους παρέχονται σχετικά στοιχεία) των κατηγορουμένων ήσαν παρόντες στη δίκη, ενώ σε εξίσου μεγάλο ποσοστό τους ήσαν απόντες (49,1%, 112 άτομα).

4. Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι τα στοιχεία της έρευνας αφορούν α) την ένδικη παραβατικότητα, δηλαδή περιπτώσεις για τις οποίες επιβλήθηκε στον ανήλικο με δικαστική απόφαση κάποιο αναμορφωτικό μέτρο ή ποινικός σωφρονισμός και β) την παραβατικότητα για την οποία υπήρξε απαλλακτικό αποτέλεσμα. Επομένως, δεν καταγράφονται στις αποφάσεις αυτές, όπως είναι φυσικό, όσες περιπτώσεις δεν καταγγέλλονται σε διωκτικά όργανα ή για τις οποίες επέρχεται εξώδικη διευθέτηση της διαφοράς ή για τις οποίες δεν επιτυγχάνεται από τις αστυνομικές αρχές ο εντοπισμός των

υπόπτων. Η επισήμανση αυτή κρίνεται σημαντική, ώστε να αποφευχθούν άστοχες γενικεύσεις των πορισμάτων αυτής της έρευνας σε επίπεδο πραγματικής παραβατικότητας.

5. Για τις ανάγκες της έρευνας πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στο Δικαστήριο Ανηλίκων, κατά τη διάρκεια των οποίων μελετήθηκαν και αποδελτιώθηκαν οι αποφάσεις. Τηρήθηκε πλήρης εχεμύθεια και σεβασμός στα προσωπικά δεδομένα των παραβατών (π.χ. ονοματεπώνυμο, τόπος κατοικίας ή διαμονής, κ.λπ.) τόσο κατά την επεξεργασία όσο και κατά τη συναγωγή των συμπερασμάτων. Ειδικότερα, κατεγράφησαν σε δελτία τα ακόλουθα στοιχεία: είδος δικαστηρίου, στοιχεία του ανήλικου παραβάτη όπως υπηκοότητα, ηλικία, τόπος κατοικίας ή διαμονής, αριθμός δραστών και βαθμός συμμετοχής, αριθμός και είδος αξιόποινων πράξεων, τόπος και τρόπος (π.χ. απόπειρα) τέλεσης, ο τυχόν αριθμός θυμάτων, είδος απόφασης («καταδικαστική», μικτή, απαλλακτική), είδος κυρώσεων που επιβάλλονται στον ανήλικο παραβάτη (αναμορφωτικά μέτρα, ποινικός σωφρονισμός, πρόσθετοι όροι).

ii. Οι ανήλικοι παραβάτες

Ως προς τους ανήλικους για τους οποίους κρίθηκε ότι τέλεσαν την πράξη για την οποία κατηγορήθηκαν, διαπιστώνονται ότι πρόκειται για 264 δράστες (148 αποφάσεις), ήτοι ποσοστό 74,4% επί των 355 φερόμενων ως δραστών κατηγορουμένων. Ειδικότερα:

6. Η μεγάλη πλειονότητα των ανήλικων που συμμετέχουν σε μια παραβατική ομάδα είναι, σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, αγόρια, αν και η συμμετοχή των κοριτσιών δεν είναι αμελητέα: 87,9% των παραβατών ήσαν αγόρια (232 άτομα στους 264 δράστες) και το 12,1% κορίτσια (32 άτομα)

Η διαπίστωση αυτή συμβαδίζει με τη γενικότερη παρατήρηση ότι η γυναικεία εγκληματικότητα είναι μειωμένη τόσο στη χώρα μας όσο και στο εξωτερικό, κυρίως λόγω του γυναικείου προτύπου που διαμορφώνεται μέσα από τις περιορισμένες ευκαιρίες που είχαν έως πρόσφατα οι γυναίκες να συμμετέχουν ενεργά στην οικονομική - επαγγελματική ζωή, λόγω του αυξημένου κοινωνικού ελέγχου που κατά παράδοση ασκείται σε αυτές, ιδίως όταν είναι ανήλικες, αλλά και λόγω του είδους των παραβατικών αντιδράσεων που

προκαλεί στη γυναίκα αυτός ο κοινωνικός έλεγχος (κυρίως τάσεις απόσυρσης και όχι επιθετικότητας προς τους άλλους).

7. Για 110 από τους 264 δράστες (41,7%) γνωρίζουμε την ακριβή ηλικία τους κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Στην πλειονότητά τους είναι 16 ετών (44,5%, 49 άτομα). Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό ότι στα Δικαστήρια Ανηλίκων εκδικάζονταν κατά την περίοδο της έρευνας υποθέσεις νεαρών ατόμων έως 17 ετών συμπληρωμένων (ά. 121 ΠΚ 1950 πριν από την τροποποίησή του με τον νόμο 3189/21.10.2003). Ακολουθούν σε συχνότητα παραβατικής δραστηριότητας οι ανήλικοι των 14 ετών (19,1%, 21 άτομα) και των 15 ετών (19,1%, 21 άτομα), των 13 ετών (6,4%, 7 άτομα) και των 12 ετών (5,5%, 6 άτομα). Εντύπωση προκαλεί η παρουσία παραβατών ηλικίας 10 (1,8%, 2 άτομα), 8 (2,7%, 3 άτομα) και 11 ετών (1%, 1 άτομο).

8. Με κριτήριο την εθνική προέλευση των δραστών η παραβατικότητα επιμερίζεται στους Έλληνες και στους αλλοδαπούς σχεδόν εξ ημισείας, δηλ. σε ποσοστά, αντίστοιχα, 53,8% (142) και 46,2% (122), ενώ μεταξύ των αλλοδαπών υπερέχουν οι Αλβανοί (86,1%, 105 άτομα) [Πίνακας 3]. Καταγράφονται, επίσης, παραβάτες Πολωνικής (4,1%, 5 άτομα), Ρουμανικής (2,5%, 3 άτομα), Βουλγαρικής (1,6%, 2 άτομα), Ρωσικής (1,6%, 2 άτομα), Μαροκινής (1,6%, 2 άτομα), Γερμανικής, Ιρακινής και Αιθιοπικής καταγωγής (από 1%, 1 άτομο). Οι οικονομικοί μετανάστες παραβαίνουν τον νόμο κυρίως για λόγους επιβίωσης, αλλά και λόγω γενικότερων προβλημάτων κοινωνικής ένταξης, τα οποία συνήθως οδηγούν σε μια βαθμιαία περιθωριοποίησή τους και συνακόλουθα σε πράξεις αντίδρασης.

9. Εξάλλου, μόνο το 60,6% των δραστών (160 άτομα στους 264 κατηγορουμένους) έχει ορισμένη κατοικία (κυρίως οι Έλληνες). Για τους υπόλοιπους είτε (α) καταγράφεται ότι είναι αγνώστου διαμονής σε ποσοστό 29,2% (77 ανήλικοι), πιθανώς διότι αλλάζουν συνεχώς διαμονή και μένουν περιστασιακά σε ξενοδοχεία ή ως φιλοξενούμενοι σε φιλικά ή συγγενικά σπίτια (κυρίως οι αλλοδαποί), είτε (β) υπονοείται ότι είναι άστεγοι σε ποσοστό 1,9% (5 άτομα), είτε (γ) δεν υπάρχουν γι' αυτούς καθόλου στοιχεία σε ποσοστό 8,3% (22 δράστες).

10. Η αριθμητική σύνθεση των παραβατικών ομάδων ποικίλλει. Από τις 148 «καταδικαστικές» και μικτές αποφάσεις που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, όλες σχεδόν παρείχαν πλήρη στοιχεία για τον αριθμό των δραστών. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων (45,9% των αποφάσεων ή 68 υποθέσεις) η απόφαση αφορά ένα μόνο εκ των κατηγορουμένων, ενώ κατά το κατηγορητήριο η παράβαση είναι το αποτέλεσμα κοινής δράσης περισσότερων ατόμων. Αυτά είτε φέρονται ως αγνώστων στοιχείων και δεν παραπέμφθηκαν (σε 17 αποφάσεις, δηλ. 11,5%), είτε είναι ενήλικες (σε 19 υποθέσεις, δηλαδή 12,8%) ως προς τους οποίους διαχωρίστηκε η υπόθεση. Σε ποσοστό 41,2% (61 αποφάσεις) οι κατηγορούμενοι ήσαν 2, σε ποσοστό 6,8% (10 αποφάσεις) ήσαν 3, ενώ σε ποσοστό 4% (6 αποφάσεις) ανήλθαν τα αδικήματα με συμμετοχή 4 κατηγορουμένων. Λιγότερες ήσαν οι περιπτώσεις με 5, 7 και 8 κατηγορουμένους (με μία απόφαση, δηλ. 1% αντίστοιχα).

11. Ενόψει αυτών των ποσοστών συλλογικής παραβατικότητας προκύπτει ότι πολυσυλλεκτικές και πολυάριθμες ομάδες ανήλικων παραβατών δεν έχουν προς το παρόν απασχολήσει την ελληνική ποινική δικαιοσύνη σε βαθμό άξιο προσοχής.

12. Καθοριστικής σημασίας για τη συνοχή και τη συνέχεια των ομάδων αυτών εμφανίζεται να είναι και η σχέση που συνδέει μεταξύ τους τα μέλη της κάθε παραβατικής ομάδας. Όλοι σχεδόν οι παραβάτες ήσαν ομοεθνείς (91,2%, δηλαδή 165 στους 181 δράστες για τους οποίους παρέχονται στοιχεία αναφορικά με την εθνικότητα - όπως περιγράφονται σε 67 αποφάσεις), πιθανότατα, διότι το εθνικό στοιχείο αποδεικνύεται κυρίαρχο στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης και, αναφορικά με την επιχειρούμενη πράξη, δημιουργεί τη βεβαιότητα για την τήρηση μυστικότητας και αλληλοκάλυψης. Σημειωτέον, ότι περί το 1/10 ήσαν οι συλλογικές παραβατικές πράξεις που τελέστηκαν από άτομα διαφορετικής εθνικότητας (8,8%, δηλαδή 16 δράστες σε 6 αποφάσεις). Μάλιστα, σε τέσσερις αποφάσεις εντοπίστηκε κοινή δράση Έλληνα με Αλβανό ή Αλβανούς υπηκόους, σε μία, κοινή δράση Έλληνα με Πολωνό και σε άλλη μία, Τούρκου με Μαροκινό ανήλικο δράστη.

13. Ιδιαίτερος σύνδεσμος μεταξύ των συγκατηγορουμένων αποκαλύπτεται σε 47 συνολικά αποφάσεις (38,5%). Οι ανήλικοι είναι συχνά φίλοι (στις 47 από τις 148

αποφάσεις, δηλαδή 31,8%), ενώ σε μικρότερη έκταση (10 αποφάσεις, δηλαδή 6,6%) οι συγκατηγορούμενοι συνδέονται με δεσμούς συγγένειας (αδέλφια, ξαδέλφια, γονείς). Σε μία περίπτωση τελέστηκε παραβατική πράξη από συγκρατούμενους μέσα στο Κέντρο Κράτησης Ανηλίκων του Αυλώνα.

14. Αναφορικά με τους ανηλίκους οι οποίοι κρίθηκε ότι δεν τέλεσαν την πράξη για την οποία είχαν κατηγορηθεί ή για κάποιον άλλο λόγο απηλλάγησαν των κατηγοριών, παρατηρούμε τα εξής:

Πρόκειται συνολικά για 91 ανήλικους (25,6% επί συνόλου 355 φερόμενων ως δραστών - κατηγορουμένων) των οποίων η περίπτωση αφορούσε αντίστοιχα 39 αποφάσεις: 21 απαλλακτικές, 8 που παύουν οριστικά την ποινική δίωξη και 10 μικτές ως προς το αθωωτικό μέρος τους. Οι ανήλικοι με απαλλακτική απόφαση είναι κυρίως αγόρια (78 άτομα, δηλ. 85,7%) και ημεδαποί (72 άτομα, δηλ. 79,1%), ενώ οι αλλοδαποί είναι Αλβανοί στην πλειονότητά τους (13 ανήλικοι, δηλ. 14,3%), Ρώσοι (1 άτομο, δηλ. 1,1%) και Ιταλοί (5 ανήλικοι, δηλ. 5,5%).

iii. Οι παραβατικές πράξεις

Αναφορικά με πράξεις ανηλίκων για τις οποίες κρίθηκε ότι πράγματι τελέστηκαν - έστω και με μετατροπή της αρχικής κατηγορίας σε ηπιότερη, επισημαίνεται ότι πρόκειται για 269 σε σύνολο 317 πράξεων (84,9%). Ειδικότερα:

15. Σε σύνολο 269 καταγεγραμμένων από κοινού παραβατικών πράξεων, όπως καταγράφονται στις 148 «καταδικαστικές» και μικτές αποφάσεις, περισσότερες είναι οι παραβάσεις του ΠΚ (ποσοστό 73,2%, 197 παραβάσεις)· ακολουθούν οι παραβάσεις των ειδικών ποινικών νόμων (26,8%, 72 πράξεις), οι οποίες, ωστόσο, τελούνται συνήθως μαζί με αδικήματα του ΠΚ και περιορίζονται κατά κύριο λόγο στα αδικήματα παράνομης εισόδου στη χώρα (ν. 1975/1991) σε ποσοστό 14,9% (40 περιπτώσεις) και οπλοφορίας ή οπλοχρησίας (ν. 2168/1993) σε ποσοστό 5,9% (16 περιπτώσεις). Αν και λίγες, χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις χρήσης όπλου: Έχουν καταγραφεί πέντε περιπτώσεις χρήσης περιστρόφου, καραμπίνας ή αεροβόλου, επτά περιπτώσεις χρήσης μαχαιριού, μία

περίπτωση με τσεκούρι, μία με σφυρί, μία με κατσαβίδικαι τρεις περιπτώσεις χρήσης σιδηρολοστού και σιδηρογροθιάς. Τέλος, καταγράφηκε και μία περίπτωση κατοχής και χρήσης βεγγαλικών και φυσιγγίων αβολίδωτων για πυροβόλα όπλα.

16. Από την άποψη των παραβάσεων του Ποινικού Κώδικα υπερέχουν τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας - συγκεκριμένα η κλοπή, η φθορά ξένης ιδιοκτησίας και η ληστεία (49,8%, 134 πράξεις). Μεταξύ αυτών υπερτερούν οι κλοπές (37,5%, 101), ενώ ακολουθούν οι φθορές ξένης ιδιοκτησίας - π.χ. βανδαλισμοί σε σχολεία και καταστήματα (5,2%, 14 πράξεις) και, σε μικρότερο βαθμό, οι ληστείες (7,1%, 19 πράξεις). Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (εκβίαση, απάτη και αποδοχή προϊόντων εγκλήματος) συγκεντρώνουν, αντίθετα, ένα πολύ μικρό ποσοστό τέλεσης που προσεγγίζει το 1,5% (4 παραβάσεις). Στο πλαίσιο αδικημάτων του Ποινικού Κώδικα καταγράφονται επίσης σωματικές βλάβες (6,3%, 17 πράξεις) και ανθρωποκτονίες από πρόθεση (τελεσμένες και απόπειρες) σε τέσσερις περιπτώσεις (1,5%). Το αδίκημα της σύστασης και συμμορίας αφορούν δέκα αποφάσεις (3,7%), για τις οποίες γίνεται ειδικότερα λόγος κατωτέρω (παρ. 25). Άλλου τύπου παραβάσεις του ΠΚ (είκοσι οκτώ διαφορετικές παραβάσεις) εμφανίζονται σε μικρότερα ποσοστά.

Ο μέσος όρος πράξεων ανά απόφαση είναι δύο και ο συνηθέστερος συνδυασμός είναι κλοπή με παράνομη είσοδο στη χώρα. Μικρός αριθμός πράξεων τελέστηκαν με τη μορφή απόπειρας (5,2%, 14 πράξεις).

Έτσι, οι ανήλικοι, που δρουν ομαδικά διαπράττουν κυρίως κλοπές και λιγότερο φθορές ξένης ιδιοκτησίας. Σπανιότερα ληστεύουν συνομηλίκους τους ή άλλους υπό την απειλή όπλου, ενώ υπερτερεί η χρήση σωματικής βίας.

17. Αναφορικά με πράξεις που κρίθηκε ότι δεν τελέστηκαν (48 αδικήματα, δηλαδή 15,1% επί του συνόλου των αρχικών κατηγοριών), σημειώνεται ότι πρόκειται κυρίως (και πάλι) για κλοπές (10 περιπτώσεις, δηλ. 20,8%), φθορές ξένης ιδιοκτησίας (10 περιπτώσεις, δηλ. 20,8%), σωματικές βλάβες (7 περιπτώσεις, δηλ. 14,6%), εξυβρίσεις (4 περιπτώσεις, δηλ. 8,3%), παράνομη είσοδο στη χώρα, παράνομη οπλοφορία, απειλές, ανθρωποκτονίες

(από 2 περιπτώσεις, δηλαδή 4,2% για κάθε αδίκημα) και άλλες μεμονωμένες περιπτώσεις αδικημάτων.

iv. Τα θύματα

18. Σε σύνολο 105 αποφάσεων που δίνουν συγκεκριμένα στοιχεία για παθόντες, καταγράφονται 169 φυσικά πρόσωπα ως θύματα. Πάντως στις αποφάσεις αναφέρονται και υλικές ζημιές τις οποίες υπέστησαν είτε εταιρίες (πρόκειται κυρίως για εταιρίες πώλησης αυτοκινήτων), είτε πολυκαταστήματα όπου σημειώθηκαν περιστατικά κλοπής ή φθοράς, είτε η Εκκλησία όταν επρόκειτο για κλοπή χρημάτων από το παγκάρι ιερού ναού, είτε σχολικά κτίρια, είτε αυτοκίνητα και ιδιωτικά κτίρια, που υπέστησαν φθορές, κυρίως με αφορμή τον εορτασμό του Πολυτεχνείου. Εν πάση περιπτώσει, οι υλικές ζημιές στην πλειονότητά τους αφορούν ιδιώτες ή νοικοκυριά.

Αναφορικά με τον αριθμό των θυμάτων ανά περίπτωση: Συνήθως πρόκειται για ένα θύμα (72,4%, 76 αποφάσεις) ή για δύο θύματα (17,1%, 18 αποφάσεις). Συναντώνται, επίσης, ομαδοποιήσεις θυμάτων που αφορούν τρία (2,9%, 3 περιπτώσεις), τέσσερα (1,9%, 2 περιπτώσεις), πέντε (1,9%, 2 περιπτώσεις), έξι (2,9%, 3 περιπτώσεις) και δώδεκα άτομα (1%, 1 περίπτωση).

19. Αναφορικά με την εθνικότητα των θυμάτων τη γνωρίζουμε για 160 άτομα:

Οι Έλληνες ανέρχονται σε 144 (90%) και είναι κυρίως θύματα κλοπών. Την εθνικότητα του δράστη γνωρίζουμε σε 122 περιπτώσεις. Αυτός είναι αλλοδαπός (σε 71 περιπτώσεις), Έλληνας (σε 49 περιπτώσεις) ή και Έλληνας με αλλοδαπό (σε 2 περιπτώσεις).

Οι αλλοδαποί θύματα είναι 16 (10%). Από αυτούς 7 (4,4%) είναι Αλβανοί. Οι αλλοδαποί είναι κυρίως θύματα σωματικών βλαβών, πιθανόν λόγω αυτοδικίας, η οποία φαίνεται ότι προτιμάται ως τρόπος επίλυσης των διαφορών ιδιαίτερα ανάμεσα σε άτομα αλβανικής καταγωγής. Την εθνικότητα του δράστη, όταν ταυτόχρονα υπάρχει και θύμα γνωρίζουμε σε 13 περιπτώσεις. Αυτός είναι συνήθως αλλοδαπός (σε 11 περιπτώσεις) και λιγότερο συχνά Έλληνας (σε 2 περιπτώσεις). Εξάλλου, στις 26 αποφάσεις του

Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων όπου υπάρχει θύμα, δύο στους τρεις δράστες είναι Έλληνες. Κατά συνέπεια, οι σοβαρότερες μορφές παραβατικών πράξεων, όπως αυτές που απασχολούν το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων, τελούνται στην πλειονότητά τους από Έλληνες (26 δράστες Έλληνες, 15 Αλβανοί, 1 Γερμανός και ένας Ρουμάνος).

v. Ο τόπος τέλεσης

20. Τον τόπο τέλεσης της πράξης γνωρίζουμε σε 142 αποφάσεις (95,9%). Ενόψει του ότι πρόκειται για Δικαστήρια Ανηλίκων των Αθηνών, οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται εδώ ανάγονται κυρίως στις επιμέρους περιοχές της Αττικής. Την ευρύτερη περιοχή των Αθηνών αφορούν 61 αποφάσεις (43%), τα βόρεια προάστια 27 (19%) και τα νότια 6 αποφάσεις (4,2%). Στις περιοχές της Ανατολικής Αττικής αναφέρονται 8 αποφάσεις (5,6%) και σε εκείνες της Δυτικής Αττικής και της υπόλοιπης Αττικής 17 (12%) και 13 (9,2%) αντίστοιχα. Τέλος, την ευρύτερη περιοχή του Πειραιά ως τόπο τέλεσης σημειώνουν 4 αποφάσεις (2,8%). Οι αποφάσεις για πράξεις που τελέστηκαν στην υπόλοιπη Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Κορινθία και στη Φθιώτιδα είναι 6 (4,2%). Σε μικρό ποσοστό αποφάσεων (12 περιπτώσεις), όπου συναντούμε την κατ' εξακολούθηση τέλεση της πράξης, οι τόποι τέλεσης είναι περισσότεροι από ένα .

Θα ενδιέφερε η αντιπαραβολή του τόπου τέλεσης με τον τόπο διαμονής του ανηλίκου, τα στοιχεία όμως που διαθέτουν οι αποφάσεις είναι ελλιπή.

vi. Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων

21. Κυρίαρχος τρόπος αντιμετώπισης από τα Δικαστήριά μας της νεανικής παραβατικότητας είναι η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων σε 168 επί συνόλου 264 κατηγορουμένων (63,6%). Ειδικότερα, προηγείται το μέτρο της ανάθεσης του ανηλίκου στην Επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, το οποίο επιβλήθηκε σε 80 (30,3% επί συνόλου 264 κατηγορουμένων) κατηγορουμένους. Ακολουθεί το μέτρο της Υπεύθυνης Επιμέλειας Γονέων, που εφαρμόστηκε σε 67 (25,4%) κατηγορουμένους. Είκοσι ανήλικοι παραπέμφθηκαν στο Ίδρυμα Αγωγής Αρρένων Ανηλίκων στον Βόλο (7,6%), ενώ σε ένα μόνον ανήλικο (0,3%) εφαρμόστηκε το μέτρο της επίπληξης. Σε τρεις περιπτώσεις επιβλήθηκε και χρηματική ικανοποίηση.

22. Ποινικός σωφρονισμός (περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα) επιβλήθηκε σε 96 κατηγορούμενους (36,4% του συνόλου των 264), από τους οποίους οι 66 ήταν Αλβανοί (68,8%), ένας Γερμανός (1%) και 29 Έλληνες (30,2%).

23. Επισημαίνεται ότι κάποιες αποφάσεις επέβαλαν πρόσθετους όρους σε συμπλήρωση των αναμορφωτικών μέτρων. Τέτοιοι ήσαν οι ακόλουθοι: Παρακολούθηση θεραπευτικού προγράμματος απεξάρτησης, παρακολούθηση και ολοκλήρωση σπουδών, εμφάνιση κάποιες μέρες του μήνα στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, απαγόρευση παρακολούθησης ποδοσφαιρικού αγώνα για ένα έτος, επιστροφή στο σπίτι το αργότερο ώρα 10μ.μ., προσκόμιση ελέγχου επίδοσης στον αρμόδιο Επιμελητή Ανηλίκων, απαγόρευση εισόδου σε bar/ club, εγγραφή σε σχολή αθλητικού ρεπορτάζ και παρακολούθηση μαθημάτων και απαγόρευση επικοινωνίας με τον συναυτουργό της πράξης για την οποία ο ανήλικος κατηγορήθηκε.

vii. Τελική απεικόνιση της ομαδικής παραβατικότητας στις δικαστικές αποφάσεις.

24. Όπως αναφέρθηκε ήδη, από τα στοιχεία των δικαστικών αποφάσεων διαμορφώνεται το ακόλουθο «προφίλ» ανήλικου παραβάτη που μετέχει σε από κοινού τελούμενα αδικήματα, καθώς και του αντίστοιχου θύματος από τέτοια αδικήματα: Εννιά στους δέκα δράστες περίπου (87,9%) είναι αγόρια και οι μισοί περίπου από τους ανήλικους παραβάτες είναι Έλληνες (53,8%), ενώ οι υπόλοιποι (46,2%) αλλοδαποί.

Μόνο το 60,6% των δραστών έχουν ορισμένη διαμονή. Τέσσερις στους δέκα περίπου ανήλικους που εκδηλώνουν ομαδική παραβατική συμπεριφορά (44,5%) είναι 16 ετών και συνήθως τελούν κάποιο από τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (49,8%), κατά κύριο λόγο κλοπές (37,5%). Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ανήλικος χρησιμοποιεί είτε λεκτική απειλή, είτε σωματική βία, είτε όπλο (περίστροφο, τσεκούρι, μαχαίρι, σφυρί, σιδηρολοστό, κατσαβίδι) προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του. Η πράξη έχει πολύ συχνά τελεστεί στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (43%) και γενικότερα στην Αττική μαζί με τον Πειραιά (52,8%) που αποτελεί άλλωστε και την τοπική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών. Οι περισσότερες ομάδες ανήλικων παραβατών αποτελούνται από άτομα ίδιας εθνικότητας, ενώ πολύ λίγες είναι εκείνες οι περιπτώσεις των παραβατικών

ομάδων στις οποίες αποδεικνύεται ότι συμμετέχουν και ενήλικες. Τα θύματα είναι συχνά Έλληνες με αλλοδαπό δράστη. Τέλος, η συνηθέστερη ποινική μεταχείριση των ανηλίκων είναι η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων (63%), αλλά δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις ποινικού σωφρονισμού (96 στους 264 δράστες, 36,3%).

viii. Ομαδικοί παραβάτες και το φαινόμενο της συμμορίας.

25. Με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα για το ειδικότερο αδίκημα της σύστασης και συμμορίας κατά το προϊσχύσαν άρθρο 187 ΠΚ παρατηρούμε τα εξής:

Την εν λόγω κατηγορία συναντούμε σε 10 αποφάσεις (6,8%), εκ των οποίων οι 9 είναι «καταδικαστικές» και η μία μικτή («καταδικαστική» για τον ένα από τους τέσσερις κατηγορουμένους). Τρεις αποφάσεις εκδόθηκαν από το Μονομελές και επτά από το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων.

Οι αποφάσεις αφορούν 21 συνολικά άρρενες κατηγορουμένους, εκ των οποίων οι 18 κρίθηκε ότι τέλεσαν τις περισσότερες πράξεις για τις οποίες κατηγορούνταν. Ωστόσο, με βάση το κατηγορητήριο, στις πράξεις εμπλέκονταν περισσότερα των 21 ατόμων (36 συνολικά) που εικάζεται ότι ήσαν ενήλικα και ότι επήλθε χωρισμός της υπόθεσης· μάλιστα, η συμμετοχή των επιπλέον ατόμων συναντάται στις 5 από τις 10 αποφάσεις. Έτσι, οι δράστες (κατηγορούμενοι και μη) φαίνεται να έδρασαν κυρίως ανά 2 (5 αποφάσεις), ανά 5 (2 αποφάσεις) και, σε μεμονωμένες περιπτώσεις, ανά 3,4 ή 9.

Την ηλικία γνωρίζουμε μόνο για τους τρεις ανηλίκους: δύο άτομα ήσαν 16 ετών και ένα 15 ετών κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης.

Οι ανήλικοι είναι Έλληνες (8, εκ των οποίων οι 5 πιθανολογείται ότι είναι αθίγγανοι) ή Αλβανοί (7 κατηγορούμενοι), ενώ 2 είναι Ρώσοι και 1 Ιρακινός.

Ο τόπος διαμονής των κατηγορουμένων είναι γνωστός για 15 εξ αυτών. Έξι είναι οι ανήλικοι (2 αποφάσεις) που κατοικούν στο Κορωπί και στο Λαύριο, 5 (2 αποφάσεις) στα Άνω Λιόσια, 3 (3 αποφάσεις) στην Αθήνα και 1 στη Δάφνη.

Οι πράξεις που κρίθηκε ότι τέλεσαν οι ανήλικοι κατηγορούμενοι ποικίλλουν. Κυριαρχούν οι ληστείες (σε 6 αποφάσεις), εκ των οποίων η μία τελέστηκε σε μορφή απόπειρας και δύο κατ' εξακολούθηση. Ακολουθούν οι κλοπές (σε 4 αποφάσεις), η πλειονότητα των οποίων (3) ετελούντο κατ' εξακολούθηση. Εξίσου διαπιστώνεται η τέλεση οπλοφορίας και παράνομης εισόδου στη χώρα (σε 4 αποφάσεις η κάθε πράξη) και ακολουθούν οι σωματικές βλάβες (3 αποφάσεις) και μάλιστα επικίνδυνες (σε 2 από αυτές). Σε μεμονωμένες περιπτώσεις απαντούν η κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων, η εκβίαση και η παράνομη κατακράτηση.

Αναφορικά με την ποινική μεταχείριση παρατηρούμε ότι συνήθως επιβλήθηκε ο ποινικός σωφρονισμός (για 12 από τους 18 κατηγορουμένους που τέλεσαν). Ακολουθεί η επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων με πρόσθετο όρο (για 3 ανηλίκους) ή χωρίς όρο (για 2 ανηλίκους). Μια φορά επεβλήθη το αναμορφωτικό μέτρο του εγκλεισμού σε Ίδρυμα Αγωγής.

Τέλος, θύματα - παθόντες συναντούμε σε όλες τις αποφάσεις. Στις 7 από αυτές τα θύματα είναι Έλληνες, στις 2 αλλοδαποί και σε μία απόφαση Έλληνες και αλλοδαποί. Ο αριθμός των θυμάτων ποικίλλει από ένα (3 αποφάσεις) έως δύο (2 αποφάσεις), αλλά συναντούμε και τρία, τέσσερα, πέντε και έξι θύματα ή και απροσδιορίστως περισσότερα (ανά μία απόφαση).

ix. Θεωρητική προσέγγιση της έννοιας “συμμορία ανηλίκων”

26. Από τη μελέτη των δικαστικών αποφάσεων που αποφάνθηκαν σχετικά με την κατηγορία της «σύστασης και συμμορίας» και από τη συνολική μελέτη των από κοινού τελεσθέντων πράξεων δεν προέκυψαν στοιχεία που να τεκμηριώνουν μία σημαντική παρουσία συμμοριών ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης και να επιτρέπουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τον χαρακτηρισμό των υφισταμένων παραβατικών ομάδων ανηλίκων ως «συμμοριών», με την εγκληματολογική έννοια του όρου. Υπενθυμίζεται ότι κατά συγκλίνουσες επιστημονικές απόψεις που παρατίθενται στο τέλος αυτής της μελέτης, συστατικά εννοιολογικά στοιχεία της συμμορίας αποτελούν ιδίως η διάρκεια της λειτουργίας της σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο ή ζώνη

επιρροής, η ξεχωριστή υπόσταση, δομή και οργάνωση που οδηγεί στην απόκτηση αυτογνωσίας, ταυτότητας και status, η αναγνώριση αρχηγού και ιεραρχίας, καθώς επίσης η ύπαρξη κανόνων και ομαδικών διαδικασιών για την κατανομή έργου και ρόλου προς επίτευξη σκοπού.

Η επισήμανση αυτή ως προς την (μη) ύπαρξη συμμοριών στη χώρα μας, τουλάχιστον σε βαθμό που να προκαλεί αυτή τη στιγμή ανησυχία, είναι σημαντική για την αποτροπή της δαιμονοποίησης και του στιγματισμού ομάδων εφήβων οι οποίες να μεν μορφοποιούνται και προβαίνουν σε εκδηλώσεις παραβατικότητας (ευκαιριακά ή και συστηματικά), αλλά χωρίς να λειτουργούν και να αυτοαναγνωρίζονται ως ξεχωριστή οντότητα, οργανωμένη για τον σκοπό αυτό.

Εξάλλου δε φάνηκε οι εν λόγω ανήλικοι να ανήκουν, σε αξιοσημείωτο βαθμό, στον ευρύτερο χώρο του οργανωμένου εγκλήματος που ελέγχεται από ενήλικες, σύμφωνα τουλάχιστον με τα κριτήρια που γίνονται συνήθως δεκτά από τους επιστήμονες για την έννοια του «οργανωμένου εγκλήματος».

27. Ειδικότερα, τα χαρακτηριστικά των ομάδων που μελετήθηκαν στην έρευνά μας δε φαίνονται, στην πλειονότητά τους, να ανταποκρίνονται με πληρότητα σε κάποιον από τους παραδεκτούς στη βιβλιογραφία ορισμούς για τις συμμορίες ανηλίκων.

Υπενθυμίζεται ότι οι πέντε χαρακτηριστικότεροι ορισμοί που έχουν δοθεί είναι οι ακόλουθοι:

28. Κατά τον Frederick Thrasher η συμμορία αποτελεί μια αυθόρμητα σχηματισμένη ομάδα, της οποίας η υπόσταση ολοκληρώνεται στη συνέχεια μέσω της σύγκρουσης με άλλες ομάδες. Στα χαρακτηριστικά της περιλαμβάνονται η αμεσότητα στην επικοινωνία, η διάδραση μεταξύ των μελών, η κίνηση σε ομάδα, η σύγκρουση, η κατάστροψη σχεδίου. Η συλλογική αυτή συμπεριφορά οδηγεί στην ανάπτυξη παράδοσης, εσωτερικής δομής, συλλογικής συνείδησης, αλληλεγγύης, ηθικής και πρόσδεσης με γεωγραφική περιοχή (εντοπιότητας).

29. Κατά το *Malcolm Klein* για να χαρακτηριστεί μία ομάδα εφήβων ως συμμορία θα πρέπει τα μέλη της α) να γίνονται αντιληπτά από το γεωγραφικό – κοινωνικό τους περίγυρο ως ξεχωριστό σύνολο, β) να αυτοαναγνωρίζονται ως μία αμετάβλητη ομάδα με δικό της όνομα, γ) να εμφανίζουν εμπλοκή σε αριθμό εγκλημάτων ικανό να προκαλεί την αρνητική αντίδραση του περιγυρου ή/ και των διωκτικών αρχών. Ο συγγραφέας εξελίσσει τη θεωρία του, αποδίδοντας στη συμμορία του δρόμου (*street gang*) ιδιαίτερο κώδικα επικοινωνίας και παρουσίας. Τονίζει ότι το *status* της συμμορίας επικυρώνεται από την ετικέτα που φέρει αυτή για τους τρίτους και εξετάζει ποικίλους παράγοντες, που μπορούν εδώ να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο, όπως ηλικία, φύλο, εθνικότητα, γεωγραφικό χώρο και εγκληματικά ήθη. Από τους παράγοντες αυτούς ο τελευταίος αποτελεί, κατά τον *Klein*, σταθερό προσανατολισμό για τα μέλη ακόμη και αν ο χρόνος τους είναι κυρίως αφιερωμένος σε μη εγκληματική δραστηριότητα.

30. Σύμφωνα με τον *Walter Miller* η συμμορία αποτελεί μία αυτόκλητη συνένωση συνομηλίκων (*peer group*) με κοινά ενδιαφέροντα, αναγνωρισμένο αρχηγό, διακεκριμένες εξουσίες και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα που την απαρτίζουν δρουν από κοινού για την επίτευξη σκοπού ή σκοπών οι οποίοι γενικά αφορούν παράνομη δραστηριότητα και έλεγχο συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ή τύπου επιχείρησης .

31. Κατά τους *G. David Curry* και *Irving Spergel* η συμμορία περιλαμβάνει τόσο παραβατικούς νέους όσο και ενήλικες σε μία πολύπλοκη μεταξύ τους οργάνωση. Τα μέλη της, εμφανίζοντας κατά περίπτωση μεγαλύτερη ή μικρότερη συνοχή, αναγνωρίζουν αρχηγό και κανόνες μελών. Με αυτή τη δομή, η συμμορία επιδίδεται σε βίαιη εγκληματικότητα και υιοθετεί κανόνες και αξίες αλληλεγγύης σε σύγκρουση με άλλες συμμορίες, ενώ κατοχυρώνει παραδοσιακά τη χρήση συμβόλων, χρωμάτων και άλλων διακριτικών. Είναι δυνατό, στο πλαίσιο της ίδιας συμμορίας, υποομάδες να επιδίδονται σε εγκληματική συμπεριφορά όπως διακίνηση ναρκωτικών, βιαιότητες – συμπλοκές με άλλες συμμορίες, ληστείες.

32. Σύμφωνα με τον ορισμό του *James Short* η έμφαση δεν δίδεται τόσο στην εγκληματική δραστηριότητα (ως ταυτόσημη με την έννοια της συμμορίας), αλλά στη διάρκεια και στην κανονικότητα που διέπει τη λειτουργία της ομάδας. Όντας ανεξάρτητη από τον έλεγχο των

ενηλίκων, η συμμορία αυτοπροσδιορίζεται θέτοντας κριτήρια για τη συμμετοχή των μελών και διαμορφώνοντας ίδια οργανωτικά χαρακτηριστικά, ενώ επιδεικνύει ταυτόχρονα και συνέχεια μέσα στον χρόνο.

Αντιπαραβάλλοντας τους παραπάνω ορισμούς μπορεί κανείς να διακρίνει με ευχέρεια τα κοινά τους στοιχεία, αυτά δηλαδή που διαφοροποιούν τη συμμορία από την απλή συνένωση ή ομάδα για τη διάπραξη παράνομων πράξεων (συνήθης νομικός ορισμός), άλλως τη συμμορία από την παραβατική ομάδα και την παραβατικότητα της συμμορίας (gang delinquency) από την ομαδική – από κοινού – εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (group delinquency) (www.niotho-asfalis.gr).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΑΞΙΟΠΟΙΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ	Δικαστικό Έτος 2004-5
Παράβαση ΚΟΚ και Ν. 2170/93	1630
Κλοπές (τετελ. –σε απόπ.)	239
Παράβαση νομοθεσίας περί αλλοδαπών	229
Παράβαση Νόμου περί ναρκωτικών	69
Επαιτεία	12
Ψευδής ανώμοτη κατάθεση- καταμήγυση- αναφορά	32
Παράβαση Νόμου για την πνευματική ιδιοκτησία (Ν2121/93)	44
Παράβαση νομοθεσίας περί όπλων	20
Σωματική βλάβη	16
Περί εκδιδόμενων προσώπων Ν. 2734/99	6

Αποδοχή προϊόντων εγκλήματος	10
Πλαστογραφία	10
Εξύβριση –Απειλή- Συκοφαντική δυσφήμιση	7
Σύσταση συμμορίας	2
Λαθρεμπορία κ.λ.π.	6
Παράβαση Νόμου για τη βία στα γήπεδα (Ν. 1646/86)	1
Εμπρησμός	1
Αντίσταση -Απειθεία	4
Αποπλάνηση ανηλίκου	2
Ανθρωποκτονία εξ' αμελείας	1
Απαγωγή με σκοπό το γάμο	1
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	8
Άλλες πράξεις από μία φορά	3

ΣΥΝΟΛΟ	2353
--------	------

ΥΠΟΤΡΟΠΕΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2004-5		
ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΕΠΙΠΛΗΞΗ	112	-
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΟΝΕΩΝ	464	7
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ	200	14
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΕΚΚΝΑ	52	11
ΙΑΑ ΒΟΛΟΥ	39	2
ΦΥΛΑΚΙΣΗ	74	5

ΕΙΔΟΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ (2004-05)	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
Καταδικαστικές	2201	59

Αθωωτικές	837	12
ΠΟΠΑ	244	-
Αναβλητικές	552	34
Λοιπές	110	36
Δημοσιευθείσες	3944	141

ΑΞΙΟΠΟΙΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ	Δικαστικό Έτος
ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ	2004-05
Παράβαση νομοθεσίας περί όπλων	13
Παράβαση Νόμου περί ναρκωτικών	25
Κλοπή	8
Παράβαση ΚΟΚ	2
Παράβαση νομοθεσίας περί αλλοδαπών	1

Ανθρωποκτονία	7
Ληστεία	22
Επικίνδυνη σωματική βλάβη	8
Βιασμός	1
Εγκληματική οργάνωση	2
Εκβίαση	1
Αντίσταση	1
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	1
Εμπρησμός	1
Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δράση	1
Λοιπές (απόδραση κ.α.)	2
ΣΥΝΟΛΟ	96

ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΕΣ ΑΝΗΛΙΚΟΙ 2004-2005

ΦΥΛΟ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΑΡΡΕΝΕΣ	1003	79
ΘΗΛΕΙΣ	39	10

ΠΟΙΝΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ 2004-2005	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΠΙΠΛΗΞΗ	348	-----	348
ΥΠ. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΟΝΕΩΝ	478	3	481
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΠΗΡ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ (και ΕΝΤΑΤΙΚΗ)	226	19	245
ΙΑΑ ΒΟΛΟΥ	25	1	26
ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ- ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ	16	4	20
ΦΥΛΑΚΙΣΗ	117	28	145
ΑΤΙΜΩΡΗΤΟΣ	998	8	1006

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ 2004-2005

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	11	---
ΑΛΒΑΝΙΑ	282	24
ΑΛΓΕΡΙΑ	---	2
ΑΡΜΕΝΙΑ	3	---
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	4	---
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	26	---
ΓΕΩΡΓΙΑ	5	---
ΕΛΛΑΔΑ	578	54
ΙΡΑΚ	17	5
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	13	1
ΚΑΝΑΔΑΣ	2	---
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	2	---
ΝΙΓΗΡΙΑ	50	---
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	2	---
ΠΟΛΩΝΙΑ	2	1
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	5	---
ΡΩΣΙΑ	33	1
ΣΚΟΠΙΑ- ΣΕΡΒΙΑ	3	---
ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ (Από έναν)	4	1

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Στο πεδίο ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ οι 24 από τους 26 ανηλίκους είναι κορίτσια και καταδικάσθηκαν για κλοπή

ΠΟΙΝΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
---------------------	-----------	----------	--------

ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ (Αποφάσεις 2005- 2006)			
ΕΠΙΠΛΗΞΗ	675	-	675
ΥΠ. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΟΝΕΩΝ	144	-	144
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΠΗΡ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ	95	8	103
ΙΑΑ ΒΟΛΟΥ	10	-	10
ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ- ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ	20	3	23
ΦΥΛΑΚΙΣΗ	72	25	97
ΑΤΙΜΩΡΗΤΟΣ	61	1	62
ΠΑΡΟΧΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1	-	1

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ 2005-2006	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	17	9
ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ	7	4

ΑΞΙΟΠΟΙΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ	Δικαστικό Έτος 2005-2006
Πρβ. ΚΟΚ και Ν. 2170/93	76
Κλοπές (τετελ.-σε απόπ.)	272
Πρβ. νομοθ. Περί αλλοδαπών	512
Πρβ. νόμου περί ναρκωτικών	19
Επαιτεία	6
Ψευδής ανώμοτη κατάθεση-καταμήνυση-αναφορά	19
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	10
Πρβ. νόμου για την πνευματική ιδιοκτησία (Ν. 2121/93)	101
Πρβ. νομοθ. περί όπλων	18
Σωματική βλάβη	20
Περί εκδιδ/νων προσώπων Ν. 2734/99	3
Αποδοχή προϊόντων εγκλήματος, Λαθρεμπορία κ.λ.π.	11
Πλαστογραφία	16
Εξύβριση-Απειλή-Συκοφαντική Δυσφήμιση	10
Σύσταση συμμορίας	2
Υπεξαίρεση εγγράφου, Απάτη	5
Πρβ. Νόμου για τη βία στα γήπεδα (Ν. 1646/86), Φωτοβ.-Πυροτεχνήματα	7
Εμπρησμός	3

Αντίσταση- Απειθεία	8
Αποπλάνηση Ανηλίκου	2
Απόπειρα Ληστείας	3
Απαγωγή με σκοπό το γάμο	2
Βλασφημία	3
Απόδραση κρατουμένου	5
Άλλες πράξεις από μία φορά	4
ΣΥΝΟΛΟ	1137

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Πολλά αδικήματα που εμπίπτουν στο αρθ. 31 του Ν. 3346/05 και τελέσθηκαν ως την 16/06/05 παραγράφηκαν, π.χ. περί Κ.Ο.Κ., περί ναρκωτικών προς ίδια χρήση κ.α. Εμφανίζεται ιδιαίτερη αύξηση των παραβάσεων της νομοθεσίας περί αλλοδαπών

ΑΞΙΟΠΟΙΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΩΝ	Δικαστικό Έτος 2005-2006
Πρβ. νομοθ. περί όπλων	11
Πρβ. νόμου περί ναρκωτικών	20
Κλοπή	4
Αρπαγή ανηλίκου	1
Αποπλάνηση ανηλίκου	1
Ανθρωποκτονία	1
Ληστεία	27
Επικίνδυνη σωματική βλάβη	9
Βιασμός	3
Εγκληματική οργάνωση	3
Εκβίαση	2
Αντίσταση	1
Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	1
Αντιποίηση	2
Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δράση	1
ΣΥΝΟΛΟ	87

ΕΙΣΑΧΘΕΝΤΕΣ ΑΝΗΛΙΚΟΙ 2005-2006

ΦΥΛΟ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΑΡΡΕΝΕΣ	2025	180
ΘΗΛΕΙΣ	196	25

ΕΙΔΟΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ 2005-2006	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ	1078	37
ΑΘΩΩΤΙΚΕΣ	185	10
ΠΟΠΔ	461	9
ΑΝΑΒΛΗΤΙΚΕΣ	449	66
ΛΟΙΠΕΣ	27	46

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΙΣΕΣ	2200	168
ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΝΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ 2005-2006		
ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ	ΤΡΙΜΕΛΕΣ
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	2	
ΑΛΒΑΝΙΑ	389	14
ΑΛΓΕΡΙΑ	3	
ΑΡΜΕΝΙΑ	4	
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	26	2
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	21	
ΓΕΩΡΓΙΑ	4	
ΕΛΛΑΔΑ	323	46
ΙΡΑΚ	46	2
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	8	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ και ΚΑΣΜΙΡ	7	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	7	
ΝΙΓΗΡΙΑ	84	
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	4	
ΠΟΛΩΝΙΑ	5	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	8	
ΡΩΣΙΑ	8	2
ΣΟΥΔΑΝ	4	
ΤΟΥΡΚΙΑ	2	
ΣΥΡΙΑ	6	
ΣΟΜΑΛΙΑ	26	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	2	
ΙΡΑΝ	4	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	5	
ΣΕΡΒΙΑ	2	
ΑΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΤΕΣ	44	
ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ (Από έναν)	8	6

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

Οι μισοί περίπου Αλβανοί καταδικάσθηκαν για παράνομη είσοδο

Όλες οι αδιευκρίνιστες αφορούν τη νομοθεσία περί αλλοδαπών (παράνομη είσοδος, έλλειψη πιστοποιητικών κ.α.)

Η πλειοψηφία των ανηλίκων από Βουλγαρία είναι κορίτσια
(Πηγή: Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΦΕΚ 243/21-10-2003, Τεύχος Α:

ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Άρθρο 121

Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι νοούνται αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του όγδοου και του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας τους συμπληρωμένων. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σφραγισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

Άρθρο 122

Αναμορφωτικά μέτρα είναι:

η επίπληξη του ανηλίκου

η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του

η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια

η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων

η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης

η αποζημίωση του θύματος ή κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο

η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο

η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς

η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης

παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής

η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων

η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής

Σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγηση του. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν δύο ή περισσότερα από τα μέτρα που προβλέπονται. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται η μέγιστη διάρκεια του αναμορφωτικού μέτρου.

Άρθρο 123

Στην περίπτωση που ο ανήλικος χρειάζεται ιδιαίτερη μεταχείριση λόγω ψυχολογικών προβλημάτων ή καθυστέρησης στην πνευματική του ανάπτυξη ή λόγω δυσλειτουργιών από κάθε μορφής εξάρτηση, τότε εκτός από τα παραπάνω μέτρα, μπορεί να επιβληθεί

από το δικαστήριο η παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και η παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση. Για να επιβληθούν θεραπευτικά μέτρα είναι απαραίτητη διάγνωση και γνωμοδότηση εξειδικευμένων επιστημόνων. Στην περίπτωση εξαρτήσεως από τα ναρκωτικά επιβάλλεται ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση.

Άρθρο 124

Το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει ή να άρει τα μέτρα που επέβαλε όταν το θεωρεί σκόπιμο , με την προϋπόθεση να έχει περάσει ένας χρόνος από την επιβολή τους.

Άρθρο 125

Τα μέτρα που έχουν επιβληθεί από το δικαστήριο παύουν αυτομάτως με την συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του ανηλίκου. Σε ειδικές περιπτώσεις τα μέτρα μπορούν να παραταθούν μέχρι το εικοστό πρώτο έτος.

Άρθρο 126

Όταν ο ανήλικος είναι οκτώ έως δεκατριών ετών η πράξη που έχει κάνει δεν καταλογίζεται σε αυτόν και μπορούν να του επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.

Άρθρο 127

Μετά το δέκατο τρίτο έτος της ηλικίας του ο ανήλικος μπορεί να καταδικαστεί σε ποινικό σφρονισμό και σε εγκλεισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων σύμφωνα με τον χρόνο που ορίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 128

Σε περίπτωση πταίσματος μπορούν να εφαρμοστούν μόνο αναμορφωτικά μέτρα.

Άρθρο 129

Ο ανήλικος μπορεί να απολυθεί όταν έχει εκτίσει το μισό της ποινής του με ειδικές προϋποθέσεις. Σε ειδικές περιπτώσεις η απόλυση του ανηλίκου μπορεί να γίνει και νωρίτερα αλλά πρέπει να έχει εκτίσει οπωσδήποτε το ένα τρίτο της ποινής του. Αν ο δοκιμαζόμενος δεν εφαρμόσει τους όρους που του έχουν επιβληθεί για την ζωή του εκτός ιδρύματος ή καταδικασθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα από δόλο η απόλυση του αίρεται.

Άρθρο 130

Αν ο ανήλικος έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη μετά τα δεκατρία του χρόνια αλλά δικαστεί μετά τα δεκαοκτώ του χρόνια, δεν πηγαίνει σε ίδρυμα ανηλίκων αλλά σε ενηλίκων με μειωμένη ποινή και κρατείται χωριστά από τους άλλους ενηλικες κρατούμενους.

Άρθρο 132

Αν ο ανήλικος κρατείται σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων και διαπράξει και άλλη αξιόποινη πράξη πριν την συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του, το δικαστήριο μπορεί να αυξήσει την ποινή του. Αν την διαπράξει μετά τα δεκαοκτώ του επιβάλλεται ποινή σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις.

Άρθρο 133

Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83) σε όποιον, κατά το χρόνο που τέλεσε αξιόποινη πράξη, είχε συμπληρώσει το δέκατο όγδοο, όχι όμως και το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του.

Άρθρο 54

Στην περίπτωση που η ποινή μίας πράξης είναι ανώτερη από δέκα χρόνια, η διάρκεια του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων πρέπει να είναι μικρότερη από πέντε και όχι μεγαλύτερη από είκοσι.

Άρθρο 113

Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν με τις εξής διακρίσεις:

Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει:

Πράξεις που τελούνται από ανηλίκους εκτός από αυτές που δικάζει το τριμελές

Πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους

Εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανήλικους

Το μονομελές επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

2. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανήλικους, με ελάχιστη ποινή κράτησης τα πέντε έτη.

3. Το Εφετείο ανηλίκων δικάζει εφέσεις κατά των αποφάσεων των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων που λειτουργούν στα πλημμελειοδικεία.

Άρθρο 565

Σε περίπτωση που υπάρχει αμφιβολία ή αντίρρηση για την ποινή, αυτή λύνεται από το δικαστήριο των πλημμελειοδικών του τόπου όπου η ποινή εκτίετε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ

Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ

2007/2011(INI)

29.3.2007

ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ

σχετικά με την Παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας.

(2007/2011(INI))

Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων

ΠΡΟΤΑΣΗ ΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ

σχετικά με την Παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας.

(2007/2011(INI))

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

– έχοντας υπόψη την Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού της 20ής Νοεμβρίου 1989, και ειδικότερα τα άρθρα 37 και 40,

– έχοντας υπόψη τους Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους" ή "Κανόνες του Πεκίνο" του 1985, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 40/33 της 29ης Νοεμβρίου 1985,

– έχοντας υπόψη τις κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων ή "Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ" του 1990, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/112 της 14ης Δεκεμβρίου 1990,

– έχοντας υπόψη τους κανόνες του ΟΗΕ για την προστασία των ανηλίκων που έχουν καταδικαστεί σε στέρηση της ελευθερίας, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/113 της 14ης Δεκεμβρίου 1990,

– έχοντας υπόψη την Ευρωπαϊκή Συνθήκη του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων, της 25ης Ιανουαρίου 1996 και ειδικότερα τα άρθρα 1 και 3-9,

– έχοντας υπόψη την σύσταση της Διυπουργικής Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με τις νέες μεθόδους αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και το ρόλο της δικαιοσύνης ανηλίκων (Rec (2003) 20) της 24ης Σεπτεμβρίου 2003,

– έχοντας υπόψη την σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την κοινωνική απάντηση στη νεανική παραβατικότητα ανηλίκων (Rec (87) 20E) της 17ης Σεπτεμβρίου 1987,

– έχοντας υπόψη την σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με μια κοινωνική απάντηση στην παραβατική συμπεριφορά νέων προερχόμενων από οικογένειες μεταναστών (Rec (88) 6E) της 18ης Απριλίου 1988,

– έχοντας υπόψη την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα το άρθρο 6 καθώς και τις διατάξεις του Τίτλου VI που αφορούν την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις,

- έχοντας υπόψη την Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ειδικότερα τον τίτλο XI σχετικά με την κοινωνική πολιτική, παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση και νεολαία, ιδιαιτέρως δε στο άρθρο 137 αυτής,
  - έχοντας υπόψη το πρόγραμμα - πλαίσιο AGIS, που έληξε στις 31/12/2006, καθώς και τον Κανονισμό υπ' αριθ. 168/2007 του Συμβουλίου για την ίδρυση Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υιοθετήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2007 ,
  - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του της 30ής Νοεμβρίου 2006 σχετικά με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, με το οποίο ζητεί από το Συμβούλιο να αναγνωρίσει αρμοδιότητα του εν λόγω οργανισμού για ανάληψη δράσεων σχετικών με τον τίτλο VI της Συνθήκης,
  - έχοντας υπόψη την κοινή θέση του Συμβουλίου ενόψει της έκδοσης απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη θέσπιση, για την περίοδο 2007-2013, ειδικού προγράμματος για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών και την προστασία των θυμάτων και των ομάδων κινδύνου (Πρόγραμμα «Δάφνη III») στο πλαίσιο του γενικού προγράμματος «Θεμελιώδη δικαιώματα και δικαιοσύνη»,
  - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του της 8ης Ιουλίου 1992, σχετικά με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και ειδικότερα τα σημεία 8.22 και 8.23,
  - έχοντας υπόψη την απόφαση1 του Συμβουλίου της 28ης Μαΐου 2001 για την δημιουργία Ευρωπαϊκού Δικτύου Πρόληψης του Εγκλήματος,
  - έχοντας υπόψη την γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της 15ης Μαρτίου 2006, με τίτλο "η πρόληψη της νεανικής εγκληματικότητας, οι τρόποι αντιμετώπισής της και ο ρόλος της δικαιοσύνης των ανηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση",
  - έχοντας υπόψη τα συμπεράσματα της συνδιάσκεψης που πραγματοποιήθηκε στην Γλασκόβη στις 5-7 Σεπτεμβρίου 2005 υπό την αιγίδα της Προεδρίας του Ηνωμένου Βασιλείου με θέμα "Νεολαία και Έγκλημα: μία ευρωπαϊκή προσέγγιση",
  - έχοντας υπόψη το άρθρο 45 του Κανονισμού του,
  - έχοντας υπόψη την έκθεση της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων (A6-0000/2007),
- A. λαμβάνοντας υπόψη ότι η παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων ενέχει πολύ μεγαλύτερους κινδύνους σε σχέση με αυτή των ενηλίκων, καθώς πλήττει ένα ιδιαιτέρως ευαίσθητο τμήμα του πληθυσμού, εκθέτοντάς ανήλικους από πολύ νωρίς στον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού,
- B. λαμβάνοντας υπόψη ότι βάσει εθνικών, ευρωπαϊκών, αλλά και διεθνών μελετών το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων παρουσιάζει τις δύο τελευταίες δεκαετίες μία ανησυχητική αύξηση,
- Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι ως κυριότεροι παράγοντες της παραβατικότητας ανηλίκων αναφέρονται η αποδιοργάνωση, η έλλειψη επικοινωνίας και προβολής κατάλληλων προτύπων στους κόλπους της οικογένειας λόγω της συχνής απουσίας των γονέων, τα ψυχοπαθολογικά προβλήματα που συνδέονται με φαινόμενα σωματικής κακοποίησης και σεξουαλικής παρενόχλησης από άτομα του συγγενικού περιβάλλοντος, οι ανεπάρκειες των εκπαιδευτικών συστημάτων ως προς την μετάδοση κοινωνικών αξιών, η φτώχεια, η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός και ο ρατσισμός· τονίζοντας ότι σημαντικοί

παράγοντες είναι επίσης η ιδιαίτερη τάση μιμητισμού που αναπτύσσουν οι νέοι στην προσπάθεια διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους, οι διαταραχές της προσωπικότητας που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών και η προβολή μοντέλων άσκοπης, υπερβολικής και αδικαιολόγητης βίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης,

Δ. λαμβάνοντας υπόψη ότι τα τελευταία έτη παρατηρείται μία προοδευτική αναθεώρηση των εθνικών ποινικών νομοθεσιών για ανηλίκους προς την κατεύθυνση της σταδιακής αντικατάστασης των μέτρων εγκλεισμού με άλλα εναλλακτικά αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, αλλά τονίζοντας ότι στα περισσότερα κράτη μέλη η εφαρμογή των νέων αυτών μέτρων καθίσταται πολλές φορές ανέφικτη στην πράξη λόγω έλλειψης κατάλληλης και σύγχρονης υλικοτεχνικής υποδομής και καταρτισμένου εξειδικευμένου προσωπικού, περιορισμένης κοινωνικής συμμετοχής, αλλά και περιορισμένης χρηματοδότησης,

Ε. λαμβάνοντας υπόψη ότι στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πρόληψης της Εγκληματικότητας (EUCPN) που ιδρύθηκε το 2001, συστάθηκε ειδική ομάδα εργασίας για θέματα νεανικής παραβατικότητας και ξεκίνησε η εκπόνηση διεξοδικής συγκριτικής μελέτης στα 27 κράτη μέλη, με σκοπό να αποτελέσει την βάση για μελλοντικές εξελίξεις της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα αυτό·

1. τονίζει ότι για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της παραβατικότητας ανηλίκων απαιτείται ολοκληρωμένη στρατηγική σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία θα συνδυάζει μέτρα γύρω από τρεις κατευθυντήριες γραμμές: μέτρα πρόληψης, μέτρα κοινωνικής ενσωμάτωσης των ανήλικων δραστών, νομοθετικά μέτρα διαχείρισης· Πολιτικές σε εθνικό επίπεδο
2. υπογραμμίζει ότι κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής αποφασιστική σημασία έχει η άμεση κοινωνική συμμετοχή όλων των φορέων της κοινωνίας: της πολιτείας ως κεντρικής διοίκησης, των φορέων της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης, του σχολείου, της οικογένειας, των ΜΚΟ, της κοινωνίας των πολιτών και κάθε ιδιώτη, καθώς και ότι για την εφαρμογή ουσιαστικών δράσεων αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων είναι απαραίτητο να διατεθούν επαρκείς δημοσιονομικοί πόροι·
3. υποστηρίζει ότι για την ουσιαστική αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτείται ολοκληρωμένη και αποτελεσματική σχολική, κοινωνική, οικογενειακή και εκπαιδευτική πολιτική καθώς και πολιτική κατά του κοινωνικού αποκλεισμού· Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική – πλαίσιο
4. συστήνει στα κράτη μέλη σε συνεργασία με την Επιτροπή να προχωρήσουν άμεσα στην επεξεργασία και θέσπιση ορισμένων ελάχιστων και κοινών για όλα τα κράτη μέλη προτύπων και προσανατολισμών σε θέματα παραβατικότητας των ανηλίκων που θα εστιάζονται στους τρεις βασικούς πυλώνες της πρόληψης, της αποκατάστασης-επανάταξης και της νομοθετικής διαχείρισης με βάση τις διεθνώς καθιερωμένες αρχές των κανόνων του Πεκίνο και των κατευθυντήριων γραμμών του Ριάντ , αλλά και τις λοιπές διεθνείς συμβάσεις στον τομέα αυτό·
5. υποστηρίζει ότι ο βασικός στόχος μίας κοινής μεταρρυθμιστικής ευρωπαϊκής προσέγγισης οφείλει να είναι η διαμόρφωση πρότυπων εξωδικαστικών παρεμβάσεων για την διευθέτηση και διαχείριση της παραβατικότητας των ανηλίκων, ενώ η προσφυγή σε

μέτρα εγκλεισμού και σε ποινική μεταχείριση θα πρέπει να αποτελεί το ύστατο μέσο και να εφαρμόζεται μόνο όταν αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο·

6. καλεί την Επιτροπή να θέσει για όλα τα κράτη μέλη συγκεκριμένα κριτήρια σχετικά με τη συγκέντρωση των εθνικών στατιστικών στοιχείων προκειμένου να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητά τους και συνεπώς η χρησιμότητά τους κατά τον σχεδιασμό ευρωπαϊκής κλίμακας μέτρων· καλεί τα κράτη μέλη να συμμετάσχουν ενεργά στο έργο της Επιτροπής με την κινητοποίηση και παροχή πληροφοριών από όλες τις αρμόδιες εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές καθώς και τις ενώσεις, ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό·

7. εφιστά την προσοχή της Επιτροπής, αλλά και των εθνικών αρχών στην σημασία των εθνικών βέλτιστων πρακτικών που κινητοποιούν ολόκληρη την κοινωνία και περιλαμβάνουν θετικές δράσεις και παρεμβάσεις συλλόγου γονέων σε σχολεία, κατοίκων σε μία γειτονιά και συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών αρχών, σχολικών ιδρυμάτων, τοπικών αρχών και κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο μέχρι και εθνικές στρατηγικές και προγράμματα στήριξης των νέων σε εθνικό επίπεδο·

8. καλεί την Επιτροπή να προβεί άμεσα στη σύσταση Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για την παραβατικότητα των ανηλίκων, στόχος του οποίου θα είναι η συγκέντρωση και συγκριτική αξιολόγηση στατιστικών στοιχείων από όλα τα κράτη μέλη, η διάδοση εμπειριών και ορθών πρακτικών, ο σχεδιασμός και η προώθηση καινοτόμων πρωτοβουλιών και προγραμμάτων σε διακρατικό, διαπεριφερειακό και κοινοτικό επίπεδο, η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης, η οργάνωση σεμιναρίων με συμμετοχή των εθνικών αρχών και τέλος η τεχνική και επιστημονική συνεργασία σε θέματα κατάρτισης προσωπικού και ανταλλαγής επαγγελματιών· τονίζει ότι για την αποτελεσματική δράση του εν λόγω ευρωπαϊκού παρατηρητηρίου απαιτείται η ουσιαστική ενεργοποίηση και λειτουργία εθνικών παρατηρητηρίων με αντίστοιχες αρμοδιότητες·

9. καλεί την Επιτροπή να προτείνει, εφόσον ολοκληρώσει τις απαραίτητες μελέτες σε ευρωπαϊκό επίπεδο ολοκληρωμένο κοινοτικό πρόγραμμα-πλαίσιο με κοινοτικές δράσεις πρόληψης, στήριξης των πρωτοβουλιών ΜΚΟ και των διακρατικών συνεργασιών, χρηματοδότησης πιλοτικών προγραμμάτων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο τα οποία θα βασίζονται σε βέλτιστες εθνικές πρακτικές και θα επιχειρούν την ευρωπαϊκή διάδοσή τους, αλλά και θα καλύπτουν ανάγκες κατάρτισης και υποδομής·

10. τονίζει ότι σε επίπεδο κοινοτικών δράσεων δύο είναι οι βασικότερες πολιτικές που πρέπει να παρουσιαστούν άμεσα:

- ένταξη της χρηματοδότησης δράσεων σχετικά με την πρόληψη σε ήδη υπάρχοντα κοινοτικά προγράμματα, καθώς και δημιουργία νέας γραμμής προϋπολογισμού αφιερωμένης σε ολοκληρωμένες δράσεις και δίκτυα αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων,

- δημοσίευση μελέτης και εν συνεχεία ανακοίνωσης της Επιτροπής ως προς τη διάσταση του φαινομένου στην Ευρώπη και κατάλληλη προετοιμασία μέσω δικτύου εθνικών εμπειρογνομόνων για τον σχεδιασμό ολοκληρωμένου προγράμματος-πλαισίου για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων·

11. καλεί, στο πλαίσιο αυτό, την Επιτροπή να αναλάβει τον σχεδιασμό ενός προγράμματος με συγχρηματοδοτούμενες δράσεις που θα περιλαμβάνει:

διερεύνηση των βέλτιστων πρακτικών πρόληψης και ιδίως εταιρικών σχημάτων συνεργασίας ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, μέτρηση και ανάλυση της μακροχρόνιας αποτελεσματικότητας που μπορούν να έχουν πρόσφατα εξελιγμένα συστήματα μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, όπως αυτό της "επανορθωτικής δικαιοσύνης" (restorative justice)

ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο

διασφάλιση ότι οι υπηρεσίες και πρακτικές αυτές θέτουν στο επίκεντρο τους την προστασία των δικαιωμάτων παιδιών και εφήβων

ανάπτυξη ευρωπαϊκού προτύπου για την προστασία της νεολαίας, με κύριο στόχο την κοινωνική πρόνοια για τη νεαρή ηλικία και όχι την επιβολή τιμωρίας

σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των ανηλίκων για την διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσής τους

συντονισμένο πρόγραμμα συνεχούς κατάρτισης των εθνικών διαμεσολαβητών, αστυνομικών οργάνων, δικαστικών λειτουργών, αρμόδιων εθνικών οργάνων και εποπτικών αρχών

δικτύωση των αρμόδιων υπηρεσιών της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, καθώς και της σχολικής κοινότητας.

12. συστήνει στην Επιτροπή, στα πλαίσια της προετοιμασίας του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου και του αντίστοιχου προγράμματος-πλαισίου, να προτείνει άμεσα τα παρακάτω μέσα προώθησης και διάδοσης εμπειριών και τεχνογνωσίας:

συλλογική έρευνα και διάδοση των αποτελεσμάτων των εθνικών πολιτικών

διοργάνωση συνδιασκέψεων και πλατφορμών (φόρουμ) με την συμμετοχή εθνικών εμπειρογνομόνων

προώθηση της επικοινωνίας και ενημέρωσης μεταξύ των αρμόδιων αρχών και των κοινωνικών φορέων μέσω του διαδικτύου και δημιουργίας ηλεκτρονικής ιστοσελίδας ειδικευμένης στα θέματα αυτά

την ίδρυση διεθνούς κέντρου αριστείας.

13. αναθέτει στον Πρόεδρό του να διαβιβάσει το παρόν ψήφισμα στο Συμβούλιο, την Επιτροπή, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Σήμερα αποτελεί ευρέως διαδεδομένη αντίληψη στις περισσότερες ευρωπαϊκές κοινωνίες ότι υπάρχει μία προοδευτική αύξηση της παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά και ένταση της επικινδυνότητάς της, αντίληψη που επιβεβαιώνεται και από εθνικά στατιστικά στοιχεία, διεθνείς έρευνες και μελέτες.

Αιτιολογική προσέγγιση της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθοριστούν τα ακριβή αίτια της παραβατικής συμπεριφορά ενός ανηλίκου. Κι αυτό διότι η συγκεκριμένη δράση του ανηλίκου εκφράζεται στο πλαίσιο μίας πολύπλοκης διαδικασίας κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου του. Ωστόσο είναι δυνατόν να γίνουν δύο ασφαλείς διαπιστώσεις. Καταρχήν σε καμία περίπτωση ο ανήλικος παραβάτης δεν αποτελεί "κοινωνικό ασθενή", η συμπεριφορά του οποίου οφείλεται σε σωματικές, νοητικές ή ψυχικές ανωμαλίες. Κατά δεύτερον για την ανάλυση της συμπεριφοράς των ανηλίκων, παραβατική ή μη, θα πρέπει

να ανατρέξουμε στο περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται: οικογενειακό, σχολικό, φιλικό και κοινωνικό.

Κάθε αιτία και παράγοντας λοιπόν που σχετίζεται με την παραβατική συμπεριφορά ανηλίκου αναζητείται στους πόλους αυτούς. Και εδώ όμως χρειάζεται προσοχή ως προς το ποιά είναι τα πραγματικά αίτια: για παράδειγμα δεν είναι η συχνή φυσική απουσία των γονέων ή η μονογονεϊκή οικογένεια που αποτελεί αναγκαστικά παράγοντα παραβατικότητας, αλλά η ουσιαστική αδυναμία των γονέων να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντα επιμέλειας των παιδιών τους ή η απουσία υγιούς και ποιοτικής σχέσης - λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή και διαπροσωπικών προβλημάτων - μεταξύ γονέων και παιδιών ή και γονέων μεταξύ τους. Δεν είναι η αποτυχία του μαθητή από μόνη της, αλλά η αδυναμία του σχολικού συστήματος να αποτρέψει τον στιγματισμό και την περιθωριοποίησή του. Τέλος δεν είναι η ταυτότητα του μετανάστη που συντείνει στη εκδήλωση παραβατικότητας, αλλά η κοινωνική περιθωριοποίησή του.

Ειδικότερα όμως στην εποχή μας υπάρχουν και εξωγενείς ως προς το περιβάλλον του ανηλίκου παράγοντες, όπως η εισβολή στην ζωή του των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της τεχνολογίας και ιδιαίτερα του διαδικτύου κατά τέτοιο τρόπο που τον προσγειώνουν απότομα στον κόσμο των ενηλίκων, γεγονός που προκαλεί συχνά την βίαιη αντίδρασή του.

Πρότυπα διαχείρισης της παραβατικότητας ανηλίκων

Σε γενικές γραμμές η διαχείριση της παραβατικότητας και ο κοινωνικός της έλεγχος έχει εξελιχθεί σημαντικά: ξεκίνησε από το προστατευτικό πρότυπο, όπου οι ενήλικοι καθόριζαν κάθε φορά τα δικαιώματα του ανήλικου δράστη και τους τρόπους "βελτίωσής" της συμπεριφοράς του. Κατόπιν εξελίχθηκε στο πρότυπο της υπευθυνότητας, βάσει του οποίου ο ανήλικος έχει εκ των προτέρων συγκεκριμένα και αναγνωρισμένα δικαιώματα και συνεπώς στόχος των μέτρων αντιμετώπισης της παραβατικής του συμπεριφοράς είναι η "διαπαιδαγώγηση μέσω της ευθύνης". Σήμερα επιχειρείται ενσωμάτωση στο πρότυπο υπευθυνότητας της "επανορθωτικής δικαιοσύνης" (restorative justice), η οποία αποσκοπεί στην συμμετοχή του ίδιου του θύματος στην διαδικασία καθώς και στην συμφιλίωση των μερών μέσω της αποκατάστασης της ζημίας. Υπάρχει όμως ένα ακόμα ιδιαίτερα κρίσιμο ζητούμενο σχετικά με την διαχείριση της παραβατικότητας ανηλίκων και τα σημερινά πρότυπα. Γενικά η θέση του ανηλίκου ως προς το επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου, είναι ιδιαιτέρως επαχθής, καθώς λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, της ηλικιακής, αλλά και οικονομικής αδυναμίας του είναι περισσότερο ευάλωτος στον κοινωνικό έλεγχο.

Ειδικότερα όμως στον τομέα της ποινικής διαχείρισης παρατηρείται μία υπερποινικοποίηση σε ότι αφορά την συμπεριφορά των ανηλίκων, κατά τρόπο που τυχόν κοινωνική απειθαρχία του ανηλίκου, η οποία όμως δεν έχει εγκληματικό χαρακτήρα, αλλά και κοινωνικά φαινόμενα όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός όταν χαρακτηρίζουν τις πράξεις ανηλίκων να θεωρούνται παραβατικότητα, ενώ το ίδιο δεν ισχύει και για τους ενήλικες. Επιπλέον ακόμα και πράξεις προπαραβατικής συμπεριφοράς ή και οι καταστάσεις που απλά ενέχουν κίνδυνο εμφάνισης παραβατικότητας (όπως η φυγή από το σπίτι και η αναζήτηση αυτονομίας) να ταυτίζονται, αδικαιολόγητα, με παραβατική συμπεριφορά.

Η νομοθεσία και τα μέτρα διαχείρισης για τους ανήλικους οφείλουν να είναι φιλελεύθερα, με την μεγαλύτερη δυνατή κατανόηση και ανεκτικότητα προς τον ανήλικο

και τα προβλήματά του και χωρίς να του "χρεώνουν" καταστάσεις κοινωνικής παθογένειας τις οποίες υφίσταται ή να χαρακτηρίζουν ως παραβατικότητα κάθε προσπάθεια του για αυτοπροσδιορισμό και αυτοδιάθεση.

Το σύγχρονο πρότυπο διαχείρισης οφείλει να προχωρήσει ένα βήμα περαιτέρω και μετά την σταδιακή αντικατάσταση των μέτρων εγκλεισμού από άλλα εναλλακτικά μέτρα (αποϊδρυματοποίηση και αποδικαστηριοποίηση) να μεταβεί σε απεγκληματοποίηση και αποποινικοποίηση των πράξεων των ανηλίκων. Αυτό απαιτεί την κατάργηση επιβολής ποινής στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και ταυτόχρονα την ενίσχυση των φορέων κοινωνικοποίησης και την λήψη μέτρων γνήσιας πρόληψης.

Τα ήθη και οι συμπεριφορές δεν αλλάζουν με νόμους και ποινικές διατάξεις, αλλά με την διαπαιδαγώγηση των νέων "εν ελευθερία" και την ευρύτατη δυνατή κοινωνική συμμετοχή που θα ενδυναμώσει τις σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στις γενιές, την οικογένεια, τη σχολική κοινότητα, την πολιτεία, την γειτονιά, τους φίλους και το κοινωνικό σύνολο εν γένει.

Το τρίπτυχο πρόληψης, κοινωνικής επανένταξης και νομοθετικών μέτρων διαχείρισης

α. Προληπτικοί Μηχανισμοί
Η πρόληψη θα πρέπει να αποτελεί το πρωταρχικό και κυριότερο τμήμα μίας στρατηγικής για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Ο λόγος για τον οποίον ιστορικά προηγήθηκε η "καταστολή", ενώ και μέχρι σήμερα το κυριότερο βάρος ρίχνεται στην ποινική μεταχείριση, είναι αφενός διότι οι πολιτικές πρόληψης είναι μακροχρόνιες και τα αποτελέσματά τους δεν είναι άμεσα ορατά, γεγονός που αποστερεί κυβερνήσεις και πολιτικούς από άμεσα πολιτικά οφέλη, και αφετέρου λόγω του ιδιαίτερα αυξημένου κόστους των πολιτικών πρόληψης. Η έγκαιρη και προ της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς κινητοποίηση του κράτους πρόνοιας, που θα στηρίζει την οικογένεια και τον ανήλικο, είναι σαφώς αρκετά πιο δαπανηρή από την επιβολή ποινής ή κοινωνικής αγωγής. Πολύ περισσότερο δε όταν για την στρατηγική πρόληψης απαιτείται η ενεργοποίηση σε πολυτομεακό επίπεδο, με την συνυπευθυνότητα και την κοινωνική συμμετοχή άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων φορέων.

Στο πλαίσιο αυτό θα αποτελούσε σημαντική κατάκτηση της κοινωνίας, αλλά και της Πολιτείας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, η υιοθέτηση κώδικα κοινωνικής πρόληψης και αλληλεγγύης προς τους ανήλικους (δράστες και θύματα), αποσυνδεδεμένου από τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης.

β. Μηχανισμοί Κοινωνικής Επανένταξης

Παρά το γεγονός ότι σήμερα το κυριότερο αντικείμενο μελέτης είναι οι τρόποι και τα αίτια εισόδου στην παραβατικότητα, είναι πολύ σημαντική και η διασφάλιση της εξόδου από αυτή.

Όπως ήδη αναφέρθηκε η ποινική διαδικασία (έστω και με την παιδαγωγική της μορφή) στην καλύτερη περίπτωση δεν επαρκεί, ενώ στην χειρότερη δεν θεωρείται κατάλληλη για την επανένταξη και ομαλή επανενσωμάτωση του ανήλικου παραβάτη στο κοινωνικό σύνολο της οικογένειας, του σχολείου ή του περιβάλλοντος, το οποίο ο ανήλικος με την συμπεριφορά του προσπάθησε να απορρίψει.

Η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του ανήλικου στο άμεσο και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και της αίσθησης ότι ανήκει σε αυτό, αποτελεί το σημαντικότερο μέσο εξόδου του από την παραβατικότητα. Κι αυτό δεν επιτυγχάνεται με ποινές και μέτρα

κυρωτικά, αλλά με την ένταξή του σε όλες τις πτυχές και τις δράσεις της κοινωνικού περιγυρού του: την διασφάλιση της εκπαίδευσης του, την ομαλή ένταξη του στην αγορά εργασίας, την προστασία του δικαιώματος αυτοέκφρασης και ενεργού συμμετοχής σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, την δυνατότητα δημιουργικής ενασχόλησης και ψυχαγωγίας του.

γ. Νομοθετικά Μέτρα Διαχείρισης

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα ο πλέον κατάλληλος τρόπος νομοθετικής αντιμετώπισης απαιτεί την προώθηση τεσσάρων "από":

- απεικλιματοποίηση: τον αποχαρακτηρισμό δηλαδή πράξεων όπως οι προπαραβατικές συμπεριφορές ή τα αδικήματα ήσσονος σημασίας,

- αποποινικοποίηση: την κατάργηση της ποινής για την μεγάλη πλειοψηφία των εγκλημάτων, και την αντικατάστασή της με μέτρα διαπαιδαγώγησης και επανένταξης,

- αποδικαστηριοποίηση: μετάθεση του έργου απονομής δικαιοσύνης από τα δικαστήρια σε κοινωνικούς μεσολαβητές οι οποίοι ανάλογα με το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς μπορούν να είναι σχολικές επιτροπές (δασκάλων, μαθητών και γονέων), σύλλογοι σε επίπεδο γειτονιάς ή τοπικής κοινωνίας (π.χ. Κοινοτικός Διαμεσολαβητής), κοινωνικοί λειτουργοί κτλ.

- αποϊδρυματοποίηση: αποτροπή της ποινής εγκλεισμού σε σωφρονιστικά ή αναμορφωτικά ιδρύματα.

Ο ρόλος της οικογένειας

- Η οικογένεια ως παράγοντας και αιτία: η επίδραση των εξωτερικών (σχετικών με τη δομή της οικογένειας) και εσωτερικών (σχετικών με την λειτουργία της) οικογενειακών συνθηκών είναι αποφασιστική. Ιδιαίτερα επιβαρυντικοί παράγοντες θεωρούνται η έλλειψη επίβλεψης και ελέγχου από την πλευρά των γονέων, αλλά και η παραβατική συμπεριφορά των ίδιων των γονέων.

- Η οικογένεια στο πλαίσιο των πολιτικών πρόληψης: η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης συμβάλλει από την δική της πλευρά στην καλλιέργεια της υπακοής και του σεβασμού στους νόμους.

- Η οικογένεια κατά την διαδικασία κοινωνικής επανένταξης: η προσπάθεια επανένταξης ξεκινά κατά κύριο λόγο από την ενσωμάτωση στο οικογενειακό σύνολο με την αποκατάσταση των σχέσεων με τους γονείς και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Περαιτέρω η παροχή οικονομικής, κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης του ανηλίκου στο στάδιο αυτό είναι καθοριστική για την επιτυχή έκβαση της προσπάθειάς του.

- Η οικογένεια στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας: στην περίπτωση εγκλεισμού σε κατάστημα αγωγής είναι ιδιαίτερα σημαντική η συνεχής επαφή του παιδιού με τα μέλη της οικογένειάς του, ενώ στην περίπτωση εναλλακτικών μέτρων η επιτήρηση και επιμέλεια των γονέων του ανηλίκου είναι απαραίτητη. Επιπλέον τόσο κατά την ακροαματική διαδικασία όσο και κατά την διάρκεια έκτισης της ποινής, είναι απαραίτητη η ενεργός συμμετοχή των γονέων, αλλά και η συνεχής κατάρτιση και ενημέρωσή τους προκειμένου να παρέχουν την κατάλληλη στήριξη στο παιδί τους.

Ο ρόλος του σχολείου

- Το σχολείο ως χώρος έκφρασης παραβατικής συμπεριφοράς: η σχολική βία αποτελεί μία ειδικότερη μορφή παραβατικότητας ανηλίκων με την οποία είτε εκφράζονται

αντιθέσεις που δημιουργούνται εξ αρχής στο σχολικό περιβάλλον είτε μεταφέρονται σε αυτό προβλήματα της οικογένειας, της ευρύτερης γειτονιάς ή της κοινότητας.

- Το σχολείο ως γενεσιουργός αιτία: το σημερινό σχολείο είναι έντονα ταξικό και πολυπολιτισμικό. Εκεί που οι δάσκαλοι και οι γονείς αποτυγχάνουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορές μεταξύ των συμμαθητών και να καλλιεργήσουν την ανοχή και τον σεβασμό προς το "άλλο", το "διαφορετικό", οι μαθητές ανίκανοι να το ενσωματώσουν στην κουλτούρα τους αντιδρούν και συμπεριφέρονται με βία, αναλαμβάνοντας κατά περίπτωση τον ρόλο του θύτη ή του θύματος.

- Το σχολείο ως φορέας αντιμετώπισης: το σχολείο και οι λειτουργοί του οφείλουν να παρεμβαίνουν διορθωτικά και ενδυναμωτικά, και όχι χαρακτηρίζοντας έναν ανήλικο ως μη αναστρέψιμη περίπτωση, θέτοντάς τον έτσι στο περιθώριο. Ο δάσκαλος κοινωνικοποιεί την επιθετικότητα των μαθητών του, δίνοντας έμφαση στις θετικές πλευρές των επιθετικών μαθητών. Επιπλέον το σχολείο αποτελεί τον πρώτο χώρο υλοποίησης καινοτόμων σχεδίων αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως το μαθητικό σύστημα επίλυσης συγκρούσεων, με διαμεσολαβητές τους ίδιους τους μαθητές, την επανορθωτική δικαιοσύνη, όπου ο μαθητής αναλαμβάνει την αποκατάσταση των ζημιών του και την συνεργασία μεταξύ σχολείων σε προγράμματα κατά της βίας.

- Το σχολείο ως φορέας πρόληψης: το σχολείο δημιουργεί δομές υποστήριξης που αποτρέπουν τον στιγματισμό και κάνουν τους μαθητές να νιώθουν αποδεκτοί, ενώ λειτουργεί ως "πεδίο διαλόγου" και δίνει απαντήσεις διαύγειας, διαθεσιμότητας και δεκτικότητας.

- Η κοινωνική συμμετοχή στην αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας: οι δράσεις αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ευρείας κοινωνικής συμμετοχής και συνευθύνης πολλών κοινωνικών φορέων: δάσκαλοι, ψυχολόγοι, σύλλογοι γονέων, σύλλογοι καθηγητών, κοινοτικοί διαμεσολαβητές και τοπικές αρχές, όλοι μοιράζονται τις ευθύνες και εργάζονται από κοινού.

Η ευρωπαϊκή διάσταση

Το κυριότερο επιχείρημα εις βάρος της προσπάθειας διαμόρφωσης κοινών σε επίπεδο ΕΕ προτύπων και μεθόδων προσέγγισης της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων, είναι ότι ένα τέτοιο εγχείρημα προσκρούει στις διαφορετικές εθνικές ποινικές ρυθμίσεις ιδίως ως προς τον προσδιορισμό της ηλικίας του ανήλικου και των πράξεων που συνιστούν την παραβατική συμπεριφορά.

Από την άλλη πλευρά όμως οι εθνικές αναλύσεις ως προς τα αίτια, την ενίσχυση ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και την υποχώρηση άλλων, αλλά και η στροφή των ποινικών συστημάτων σε εναλλακτικές μορφές τιμωρίας και όχι τόσο στον εγκλεισμό των ανηλίκων σε σωφρονιστικά καταστήματα, είναι ορισμένα από τα σημεία όπου παρουσιάζονται ιδιαίτερα σημαντικές ομοιότητες.

Οι ομοιότητες αυτές μας οδηγούν σε δύο συμπεράσματα. Αφενός ότι τα συμβατικά και παραδοσιακά πρότυπα ποινικής διαχείρισης έχουν πλέον φτάσει στα όριά τους, μην μπορώντας πλέον να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις στα περισσότερα κράτη μέλη. Αφετέρου ότι οι σύγχρονες αυτές προκλήσεις, αλλά και οι μέθοδοι ανταπόκρισης των κρατών μελών σε αυτές παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των κρατών μελών.

Είναι ακριβώς αυτές οι ομοιότητες που καθιστούν σήμερα εφικτό και δικαιολογημένο τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μέτρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και την δυνατότητα των νέων για ελεύθερη μετακίνηση εντός της ΕΕ καθώς και την εκτεταμένη χρήση του διαδικτύου, και των νέων μορφών τεχνολογίας και επικοινωνίας που διευρύνουν σημαντικά την έννοια της εντοπιότητας ενός εγκλήματος, τότε η ευρωπαϊκή προσέγγιση δεν είναι μόνο εφικτή και δικαιολογημένη, αλλά και αναγκαία.

Σε σχέση με τις βέλτιστες εθνικές πρακτικές υπάρχει ήδη μία σημαντική εθνική παράδοση και εμπειρία. Χαρακτηριστικά αναφέρονται:

- το παράδειγμα των ισπανικών περιφερειών Asturias και Rioja και ειδικότερα το πρόγραμμα του Mediador Escolar προορισμένου για την σχολική κοινότητα, των κοινοτικά χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της κοινοτικής υπηρεσίας Servicio de Atención a la Familia (SAF), με στόχο την εκπαίδευση και κατάρτιση των αρμόδιων επαγγελματιών, το πρόγραμμα καθοδήγησης κατάρτισης και απασχόλησης του σωφρονιστικού καταστήματος Sogradio·
- οι πρακτικές ανάλυσης των ατόμων και περιοχών υψηλού κινδύνου, βάσει ενός ηλεκτρονικού συστήματος καταγραφής στην περιοχή της Βαυαρίας (λίστα PROPER), με κάποιο όμως προβληματισμό ως προς τον ρόλο της αστυνομίας και την τυχόν παραβίαση των δικαιωμάτων των ανηλίκων·
- η διοργάνωση "ημέρας ασφάλειας στο σχολείο" στην Λετονία, με την επίσκεψη στο σχολείο αστυνομικών και την ενημέρωση των μαθητών·
- η διοργάνωση κοινών εκδρομών μαθητών με ανήλικους παραβάτες για να έρχονται σε επαφή και να αισθάνονται πιο κοντά σε ένα φιλικό και οργανωμένο κοινωνικό περιβάλλον·
- η ανάπτυξη προγραμμάτων αναψυχής και απομάκρυνσης των νέων από αντικοινωνικές ή παραβατικές συμπεριφορές από ειδικές επιτροπές με έδρα σε δήμους ή κοινότητες της Ιρλανδίας (Garda Youth Diversion Projects)·
- ο θεσμός του Children's Reporter και των εθελοντικών συμφωνιών μεταξύ οικογενειών, ανηλίκων και τοπικών αρχών γνωστών ως Acceptable Behaviour Contracts (ABCs) στην Σκωτία·
- το Μνημόνιο Συνεννόησης (Memorandum of Understanding) ανάμεσα στο Υπουργείο Υγείας της Ελλάδος και τους ΜΚΟ σχετικά με τον ρόλο και τον διαχωρισμό αρμοδιοτήτων μεταξύ των επίσημων αρχών και των ΜΚΟ.

Η ΕΕ οφείλει να συντονίσει, αλλά και να προωθήσει μεταρρυθμιστικές πολιτικές όχι μόνο για άμεσα μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά και κυρίως συμπληρωματικών μέτρων και πολιτικών που θα αναφέρονται στην εξισορρόπηση της οικογενειακής πολιτικής, της κοινωνικοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής, της ουσιαστικής αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, της ομαλής και πλήρους κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών και της δημιουργίας κοινών πολιτιστικών αρχών.

(www.kbatzeli.gr)

